

Кнут Гамсун

ГОЛОД

КНУТ ГАМСУН.
ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

ГОЛОД

РОМАН.

Med. univ. DR. J. TURYN
WIEN

XVIII. Gersthoferstrasse 138

Накладом Українско-Рускої

„ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ“

зареєстрованої спілки з обмеженою порукою
у Львові.

З друкарні народової Ст. Манецького і Сп.

839.83

H18.8 II

I.

Було се тоді, коли я волочив ся по Христіянії і голодував, тім дивнім місті, котрого ніхто не покидає, доки воно не далось ему в знаки.

Лежу в моїй комнаті на піддашу і чую, як під мною годинник бє шесту; було вже досить ясно і нарід зачав товчи ся по сходах. В низу біля дверей, де моя комната була утапетована старими дневниками, міг я дуже докладно вчитати заяву інспектора морської ліхтарні і крикливе оповіщенє про сьвіжий хліб пекаря Фабяна Ользена.

Я протер очи, і по старій привичці почав роздумувати, чи нині можу числити на щось такого, що моглоб мене тїшити. В послїднім часі було коло мене дуже скупо; мої движимости помандрували кусень по кусневи до „вуйка“, я став нервозний і нетерпеливий, пару разів мусїв через заворот голови цілий день перележати в ліжку. Іноді, коли пощастило ся, дістав я в яким дневнику пять корон за фейлетон.

Ставало що раз яснійше, і я зачав вичитувати анонси коло дверей; я міг розпізнати навіть худі, мов зуби вискалені букви „По-смертне біле у панни Андерсен в брамі на право“. Се займало мене довший час; заки я встав і одягнув ся, на долині вибила осьма. Я отворив вікно і виглянув на сьвіт. З мого становиска міг я бачити мотуз на біле і вільне поле; подальше лежало румовище спаленої кузні, котре спрятували робітники. Я спер ся на ліктях і задивив ся в вільний простір. Заповідав ся ясний день; прийшла осінь, віжна, холодна пора року, в котрій всьо змінює краску і відтак минає ся. Гамір, який на улицях вже розбудив ся, витяг мене з хати; та порожня комната, котрої поміст хитав ся за кождим моім кроком, була як непривітна домовина; ні одного порядного замку в дверех, без груби; я звичайно задержував на ніч панчохи на ногах, щоби рано були не такі мокрі. Одно, що мене тїшило, було червоне крісло до гойданя, в котрім я вечерами сидів і снів о всякій всячині. Коли подув острый вітер, а на долині двері були відчинені, протискались крізь поміст і стїни найріжнїйші дивні стопа, а „дневник“ біля дверей тріскав на долоню за широко.

Я підвів ся і перетряс клунок в кутї за ліжком, чи не ма там чогось на сьіданє; але дарма; я вернув назад до вікна. Господь знає, думав я, чи мені не поведєсь більше знайти десь якої посади. Многі відмовні відповіди, полу-приречєня, пряме „ні“, сподівані і заведені надїї, нові заходи, котрі все на нічим кінчили ся; все те підкосило мого духа. Навпослід старавсь я о місце касового післанця, але спізнав ся, а до того ще не міг роздобути

пятьдесят корон на кавцію. Все зайшла якась перепона. Зголосивсь я також до огневої сторожи. В коритарі стало нас пятьдесят мужа, всі кинулись на себе, щоби зробити вражене великої сили і сьмілости. Повномочник обійшов нас, оглядав, обмацював рамена, ставив таке то сяке питанє; коли переходив по при мене, здвигнув раменами і сказав, що я через мої окуляри не можу увійти в рахубу. Я пішов ще раз без окулярів, станув з насупленими бровами і зробив зір такий острий як ніж; панок перейшов по при мене і усьміхнув ся, пізнав мене! Найгірша біда була в тім, що моя гардероба зачала цсувати ся, що я ледво чи міг яко прилично виглядаючий чоловік старати ся о якесь місце.

Як правильно і гладко сходитв я що раз що раз низше! Навнослід лишивсь я без нічого; не мав навіть гребіня, ні книжки до читаня коли став скучати. Ціле літо ходив на кладовище або замкового парку, сїдав там і писав статї до газет, шпальта за шпальтою, о найріжжійших річах, дивних помислах, примхах, винаходах мого неспокійного мозку; в розпуці вибирав я часто найнезвичайніші теми, котрими довго мучив ся, і котрих описля не приймамо. Скінчивши одно, зачинав я друге: редакторске „ні“, рідко пригноблювало мене; я все казав собі, раз прецінь мусить поцастити ся! І дійсно, коли инодї зліпив щось доброго робота одніського пополудня приносила мені пять корон.

Я знов підійшов до вікна, приступив до мидниці і зросив водою штани на колїнах, щоби були чорнійші і сьвіжійше виглядали; зробивши се, встромив як звичайно папір і

оловець в кишеню і вийшов. Тихцем зійшов я сходами, щоби не звернути уваги газдині, вже перед кількома днями минув речивець заплати чиншу, а я немав чим заплатити.

Була девята. Воздух наповняв гуркіт возів і голосів, величезний ранішній хор в котрім змішалися кроки пішоходів і лоскіт батогів. Крикливий сей рух сей час розвеселив мене і я почувся більше вдоволений. Мене ані троха не збирала охота пройтися по свіжій атмосфері. Мої легкі не потребували воздуха! Я був сильний як велит, плечима спер би віз. Мене опанував дивний, ніжний настрій, чувство веселої безжурности. Я став приглядатися людям, котрих стрічав, читав плякати на мурах, підхоплював не один погляд вержений в мій бік з трамваю, що переїздив попри мене; дав впливати на себе кожній дрібниці, кожному випадку, котрі перехрещували мою дорогу і щезали.

Колиб в такий гарний день чоловік мав хоч троха що зісти! Вражінє ясного ранка побороло мене, я почувся до крайности вдоволений і з утіхи став без найменшої причини сьпівати під носом. Перед ятками стояла жінка з кошиком і торгувала ковбасу на обід; коли я переходив попри неї, она глянула на мене. Мала ще один лиш передній зуб. В останніх днях став я нервозний і вражливий, тож лице баби сейчас зробило на мене мерзке вражінє; довгий, жовтий зуб виглядав мов малий палець, що виставав зі щоки, а з погляду, яким на мене глянула, визирала сама лиш ковбаса. Я сейчас стратив апетит, аж замлоло. Прийшовши на торговицю, приступив я до керниці і налився води; глянув на вежу Спа-

сителя — була десята. Я пустивсь даліше улицями, волочив ся байдужно, ставав без потреби на однім розі, завертав в бічну улицу, хоч не мав там ніякого діла; того веселого ранка лазив я безцільно, плив безжурно разом з иньшими людьми сюди й туди; погода була лагідна і чиста, а на моїй душі не було ні хмарочки.

Від десяти мінут штильгукав перед мною якийсь старець. В руці держав клунок а волік ся цілим своїм тілом, і працював з усеї сили, щоби посунутись наперед. Я чув, як він з утоми стогне і мені прийшло на гадку, що я міг би нести єму клунок, але я не квапив ся здігнати єго. На „граници“ стрічаю Ганса Павля, він уклонив ся і пігнав даліше. Чого так квапив ся? Мені і на гадку не приходило просити єго о корону, при першій нагоді хотів я навіть відослати єму колдру, котру перед кількома тижднями від него визичив був. Як лиш троха відреставруюсь, нехочу бути чоловіком, котрий комусь завинив колдру; навіть може й нині зможу написати статю про „Злочин будучности“ або „Свободу волі“, або щось иньшого, що виплатить ся прочитати, за що мені далиб що найменше десять корон... На саму гадку о тій статі я почув в собі нагло напір безпоровочно зачинати, черпати з мого повного мозку; я загадав винайти догідне місце в замковім парку на горі і не спочати, аж статя буде готова. Але старий каліка перед мною все ще штильгукав Мене вже зачало сердити се, що весь час мав перед собою ту поломану людину. Єго мандрівка, як би не хотіла закінчити ся; може він як раз ішов туди що й я, і я буду мати єго цілу дорогу

перед собою? В моїй люти видалось мені, що він на кожній поперечній улиці звільняє хід і жде, щоби видіти, куди я піду, відтак підносив назад свій клунок і з усеї сили ішов далше, щоби мене випередити. Коли я так бачив перед собою се окалічале сотворіне, ставав що раз більше огірчений; я чув, як мій веселий настрій що раз більше рвав ся і чистий, гарний поранок стававсь такий мерзенний! Він виглядав як велика підскакуюча комаха, що з усеї сили хоче сісти на якімсь місци землі і зайняти виключно для себе тротоар. Вийшовши на гору, не хотів я сего більше терпіти; я задержав ся при склеповім вікні, щоби дати ему нагоду відійти далше. Коли я по кількох мінутах пустив ся далше, старий чоловічок був знов перед мною, і він задержав ся. Не надумуючись довго, зробив я два, три скажені кроки, здігнав єго і поклепав по рамени. Він сейчас станув. Ми вдивились в себе.

„Дайте шілінга на молоко!“ сказав він і перехилив голову на бік.

Так; добре я вийшов! Я пошпортав в моїх кишнях і сказав: „На молоко. Ну так! Ніякі гроші скупі, і я не знаю, чи ви дуже бідні.“

„Від вчера в Драмен я нічого не їв. Не маю одного сотика і роботи не міг ще знайти.“

„Ви ремісник?“

„Так, я голкар.“

„Що?“

„Голкар. Впрочім умію також робити черевики.“

„Се зміняє річ,“ сказав я. „Пождіть ту пару мінут, принесу вам троха грошей, кілька ерів.“

Збігаю мерщій пілестредою на долину, де на другім поверсі жив лихвар, що на фанти зичив гроші; впрочім я ще ніколи не був у него. В сїньох я скоренько скинув камізолю, скрутив і взяв під паху; відтак вийшов сходами на гору і зачукав до буди. Привитався і кинув камізолю на стіл.

„Півтора корони,“ сказав панок.

„Добре,“ відповів я. „Як би не була троха за вузка, яб її очевидно не дав.“

Він виплатив гроші, дав реверс, і я вернув. Справа з камізолею, була властиво знаменита гадка; мені лишилися ще гроші на добре сніданє, а перед вечером була готова студія о злочинї будучности. Істнованє видалось мені сей час веселїйше і я кванився до калїки, хотїв єго збути ся.

„Прошу!“ кажу. „Тїшу ся, що ви звернули ся прямо до мене.“

Взяв гроші і став мені придивлятись. Чого він так видививсь на мене? Мені видавалось що він специяльно придивляєсь колїнам моїх штанів, і мені стало за богато сеї безвстидности. Чи сей гультай може думав, що я дійсно такий бідак, як виглядаю? Чи я не так, як би вже зачав статю на десять корон? Впрочім я не дрожав перед будучностию; я варив в неоднім горшку. Що чужу особу могло обходити се, що я в такий гарний день викинув „на пиво?“ Погляд того чоловіка сердив мене і я постановив перед відходом скартати єго. Я здвигнув плечима і сказав:

„Мій добрий чоловіче, ви маєте мерзку привичку витріщувати очи на колїна людей, коли они дають вам корону.“

Він подав голову цілком в зад, опер її о мур і отворив губу. Під жебрацким его чолом товкло ся щось, він був певний, що я хочу его підійти і звернув гроші.

Я тупнув ногою і заляв, що він мусить їх задержати. Він гадав може, що я весь сей клопіт хотів мати за дурно? Можливе також і се, що я ему винен ту корону; я пригадав собі всі довги; він стоїть перед чоловіком, що хоче бути чесний до ниточки. Коротко кажучи, гріш належить до него... О, нема защо дякувати! Меві було дуже приятно. Моє поважанє.

Я пішов. В кінци я збув ся окалічілого духа-мучителя, не мав ніяких препон. Я знов зійш в пілестредою на долину і станув перед склепом з віктуалами. За вікном лежало повно їди; я рішивсь увійти до середини і взяти собі децо на дорогу.

„Кусень сира і хліба!“ сказав я і кинув шів корони на стіл.

„Хліба і сира за все?“ спитала іронічно паві, не дивлячись на мене.

„Так, за цілих пятьдесять ерів“, відповів я

Я дістав жадану річ, сказав старій, грубій паві незвичайно вічливо добрий день і пішов прямісінько на замкову гору до парку. Вишукав лавку виключно для себе одного і зачав лакомо з'їдати мій провянт. Як оно добре робило! Вже давно немав я такої обильної їди, і поволи найшов на мене такий спокій, який відчуваемо по довгім плачу. Мій дух кріншав сильно: для мене було вже замало писати статтю о чімсь так простім і очевиднім, як „злочини будучности,“ котрі впрочім кождей міг

відгадати, навіть вичитати з самої вже все-світної історії; я відчував, що я доріс до більшого напруження, був уособлений до поборо-рення трудностей, і рішився на студію в трьох частях о „фільзофічнім пізнаню.“ Очевидно буду мати нагоду остаточно звіечити кілька софізмів Канта... Коли я хотів вже витягнути писарські прилади і розпочати роботу, спост-ріг я, що не маю оловця; забув у лих-вара... в камізолі.

Господи! як то все іде нїворотом! Я заляв пару разів, підвівся з лавки і проходжувавсь алеями. Всюди було тихо; подальше під літним домиком королевої кілька няньок понихали малі візки, впрочім не видати ні одної душі Я був страшно огірчений і як скажений бігав перед одною лавкою то туди, то сюди.

Справа статі в трьох частях мусіла розбити ся о ту просту обставину, що навіть оловця за десять ерів не мав в кишені! А може би я, вернув назад на долину і казав віддати собі оловець? Тоді все ще був час написати добрий уступ, заки спацеровичі заповнять парк. Сеся студія о „фільзофічнім пізнаню“ могла впрочім мати поважні наслідки; може навіть щасте неодної людини — хто се може знати! Я сказав собі, що она могла би принести щасте многим молодим людям. Розваживши докладно, рішивсь я Канта не зачіпати; се далоб ся оминуту, я потребував зробити лиш незамітний зворот, коли дійду до питання о часі і просторі; але по стороні Рена-на я не гадав ставати по стороні старого попа Ренана.. На всякий случай ходило о на-писанє статі на тільки а тільки шпальт, не

заплачений чинш, глибокий погляд ґосподині, коли я рано зійшов ся з нею на сходах, мучили мене цілий день і виринали навіть въ моїх веселих хвилях, коли мене впрочім не гнобила ніяка иньша чорна гадка. Я мусів сему зробити кінець. Я скоро вибіг з парку, щоби від лихвара відобрати оловець.

Зійшовши з замкової гори, здігнав я дві дами. Переходячи попри них, отер ся я о рукав одної; я підвів очи, мала повне, троха бліде лице. Нагло спаленїла і незвичайно покраснїла; не знаю чому, — може слово, що вчула від прохожого, може лиш тайна яка гадка. А може се тому лиш, що я отер ся о її рамя. Її кругла грудь підносить ся і опадає раз в раз, а рука судорожно стискає парасольку. Що з нею?

Я станув і пустив її знов попри себе; я в тій хвили не міг іти дальше, ціла та справа видалась мені такою дивною. Я був в як найбільше дразливім успособленю, лихий на себе самого через історію з оловцем, збен-тежений всею тою поживою, котрою наладував порожний жолудок. Нараз в наслідок якоїсь примховатої гадки всі мої мисли дістають чудний якийсь напрям; мною заволодїла дивна охота ті дами наполохати, їх переслїдувати і в який небудь спосіб дошкулювати їм. Здоганяю їх другий раз, випережую, обертаюсь нагло, стаю проти них око воко, щоби їм придивити ся. Стою і дивлюсь їм в очи і вміть винаходжу імя, котрого доси ніколи не чув, довгий, первозний звук: Иляялі! Коли станула туй проти мене, я випрямив ся і кажу напастливо:

„Ви губите книжку, панночко.“

Я чув, як голосно при тих словах тов-кло ся моє серце.

„Мою книжку?“ спитала товаришку і іде даліше.

Моя злоба росла, і я потяг за дамами. В тій хвили я був цілком свідомий шалености мого поступку, але не мав сили оперти ся; хаотичний настрої моєї душі пер мене підшептував найбожевільнійші річи і я по черзі послушно виконував їх. Не допомогло нічо, що я сам повторяв собі, що моє поступованє ідіотичне; я робив за плечима пань неможливо гупі гримаси і перейшовши попри неї, закашляв пару разів мов шалений. Ідучи так поволеньки даліше, все о кілька кроків наперед, чув я їх зір на моїм хребті, і мимохіть скулив ся зі сорому, що в так нечуваний спосіб дошкулював їм. Поволи, поволи опанувало мене дивне чутє, немов то я відійшов вже кудись далеко, знаходивсь деінде; я мав неясне чутє, — як би то не я був той, що тут скулений іде камінним хідником.

В кілька мінут пізійше дами дійшли до книгарні Паши; я вже перед першим вікном станув і коли мене минала, приступив до неї і кажу:

„Губите книжку, панночко“.

„Але ні, яку книжку?“ спитала трівожно.
„Маєш понятє о якій він властиво книжці говорить?“

І станула. Я страшно роскошував ся її змішанем, та безрадність в її погляді справляє мені невимовну утіху. Її розум не може поняти моєї очайдушної промови; она не мала ніякої кнжки, навіть одного листка з книжки, а мимо того нешпорить в кишнях, споглядає

раз у раз на свої руки, озирає ся, дивить ся на тротоар за собою і напружає свій малий ніжний мозок, щоби дійти, о якій я властиво книжці говорю. Її лице мінить ся, прибирає то такий то сякий вираз, а дихає ледви чутно; навіть ґузики при її сукни як би гляділи на мене мов ряд наполоханих очей.

„Не звертай на него уваги“, каже її товаришка і тягне її за собою, „він п'яний“; чи не бачиш, що сей чоловік п'яний!“

Хоч як чудний видавсь я в тій хвили мені самому, цілковита офіра дивних і невидимих впливів — та про те нічо недіялось довкола мене, щоби я сего не замітив. Великий гнідй пес перебіг дорогу в сторону Тіволі мав вузкий нашійник з нового срібла. Дальше в горі, отворилось на другім поверсі вікно, з него вихилила ся дівчина і стала чистити шиби з надвору. Нічо не уйшло моїй увазі, я був при повній свідомости, все вражало мене так ясно і виразно, як би нагло довкола мене загоріло сильне світло. Дами проти мене мали на капелюхах сині крила і шкотску шовкову ленту на шиї. Я мав їх за сестри.

Они відійшли на бік, ставули перед складом музикалій Айзлера і розпочали розмову. І я станув. Они завернули, пустились тою самою дорогою звідки прийшли, минули мене і пішли прямо в сторону площі св. Оляфа. Веє той час я ішов за ними так близько, як лиш міг. Раз відвернули ся і гляіули на мене полутрівожним а полу-цікавим поглядом; на їх лиці не відкрив я ані гніву ні зморщених бров. Тая терпеливість з моїм дошкулюванєм засоромила мене і я спустив очі. Я вже хотів увільнити їх, і з чистої вдячності лиш дивити ся

за ними, не стратити їх з очей так довго, доки самі десь не щезнуть.

Перед другим числом, великим чотири поверховим домом ще раз озирнули ся і відтак вступили до брами. Я спер ся о газову ліхтарню побіч фонтани і вслухувавсь в їх кроки на сходах: на другім поверсі затихли. Відступаю від ліхтарні і гляджу в гору на дім. Дивна річ. Занавіси підносять ся, відчинило ся вікно, а з него виглянула голова

На мені спочав погляд двох острих очей.

Иляялі! сказав я півголосом і почув, що спаленів. Чому не кликала о поміч? Чому не кинула вазонком мені на голову, або не вислала когось, щоби відогнав мене? Глядимо собі в очи і не рухаємось; се требає мінуту; гадки літають між улицею і вікном там і назад, але ніхто не вимовить ні слова. Она відвертає ся. я стрепенув ся, мої змисли заворушились; я побачив рамена, плечі, що щезали в комнаті. Та повільність з якою відходила від вікна, сей знак, що я вчитав в руху її рамен був як би уклін для мене; моя кров відчула сей ніжний уклін і в тій хвили я був чудно веселий. Я пішов дальше.

Я не мав відваги озирати ся і не знав, чи она ще раз приступила до вікна; чим більше я роздумував над сим питанням, ставав тим неспокійнійший і нервознійший. Може бути, що она в тій хвили стояла там і придивлялась докладно всім моїм рухам; свідомість того, що она так з заду мене обсервує, зачала мене мучити. Я зібрав до купи, як міг всі мої сили і пустив ся дальше; мої ноги зачали дрожати, мій хід став нецвевний. бо я нарочно хотів зробити его гарним. Щоби видатись спо-

кійним і рівнодушним, я вимахував руками, сльовував, голову подавав в зад, але се нічо не помагало. На моім карку чув я постійно переслідуючі мене очи, мороз переходив цілим тілом. Навпослід утік я бічною улицею на пілестреду, щоби відобрати оловець.

Не тяжко було дістати єго назад. Панок сам привіс камізольку і просив перетрясти всі кишені; в них знайшов я ще і забрав кілька заставничих карток і подякував вічливій людині за єго прислугу. Він мені що раз більше подобав ся і нагло зачало мені дуже багато залежати на тім, щоби зробити на нім добре враженє. Я ступив крок до дверей і відтак обернувся назад до стола, як би забув що небудь; я гадав, що я завинив єму яке поясненє і щоби звернути на себе увагу, зачинаю тихенько сьнівати. Тоді взяв я оловець в руку і підніс єго в гору.

Мені булоб і на гадку не прийшло іти так далеко за дурним оловцем, сказав я; але з тим, то цілком иньша справа, то спеціальна річ. Хоч як незамітно він виглядає — той оловець зробив мене просто тим, чим я є, він що так скажу поставив мене на моім місци в житю . . .

Більше не казав я нічо. Панок приступив до самого стола.

„Так?“ спитав і глянув цікаво на мене.

Тим оловцем написав я мою студию о філзофічнім пізнаню в трьох томах, говорив я дальше з зимною кровю. Чи не чув він що про се?

Панок казав, що чув може імя або заголовок.

Так, се моє! Отже він не повинен чудувати ся, що я хотів оловець назад дістати; він має для мене за велику вартість, він значить майже тільки, що малий чоловік! Я йому впрочім сердечно вдячний за єго прихильність і того єму не забуду — певно, певно що не забуду: не зломлю мого слова, а він на се заслугує. Моє поважанє.

Я звернув ся до дверей в такій поставі, як би тому чоловікови дав високу посаду при огневій сторожи. Вічливий лихвар поклонив ся двічі, заки я знайшов ся за дверми. Я обернув ся ще раз і попращав ся.

На сходах стрітила мене якась пані з подорожною торбою в руці. Вона боязко притулила ся до стіни, щоби зробити мені місце, а я мимохіть всунув руку в кишеню, щоби їй щось дати; але що не знайшов нічо, посоловів і похнюпивши голову перейшов по при неї. Безпосередно по тім почув я, як зачукала до буди; перед нею була дротяна сігка і я сейчас пізнав скрегіт який видавала, коли хто до неї доторкнув ся.

Сонце показувало полудне, була більше менше дванадцята. Місто зачало ставати на ноги, надходила хвиля променади а улицею Кароля-Івана зачав філювати туди й назад народ, що заєдно витавсь і сьміяв ся. Я стулив лікті до себе, зробив ся малий, маленький і неспостережений переховз ся попри кількох знайомих, що поставали на розі університета, щоби оглядати пасантів. Так затоплений в гадках ішов я на замкову гору.

Всі ті люде, з котрими я стрічав ся, — як легко і весело они колисали головами, а жите було для них мов та балева саля! Ні

в однім оці жура, на жаднім рамени тягар; в їх веселих душах не було може одної навіть каламутної мисли, одної утаєної муки. А я ішов так близько коло них, молодий і ледво підріс, а вже й забув, як щасте виглядає! Я пестивсь тою гадкою і дійшов до переконання, що мені зроблено страшну кривду. Чому послідні місяці обійшлись зі мною так жестоко? Я вже стратив мої змисли, а з усіх сторін чіпали ся мене невігадані муки. Я не міг сам один сісти на лавку або піти куди небудь, щоби сей час не чепились мене пусті пригоди, нужденні дурниці, що вжирали ся в мою уяву і мої сили розсївали з усіми вітрами. Собака, що перебігла коло мене, жовта рожа в дїрці від ґузика якого панка, могли порушити всі мої мисли і займати їх довший час. Що мені стало ся. Чи против мене звернув ся палець Господний? Але чому як раз против мене? Чому так само добре не на кого в полудневій Америці? Коли я все те розважив, що раз менше міг поняти, чому мене іменно вибрано на пробний камінь для примх судьби. Се якийсь досить дивний метод перескакувати цілий сьвіт, щоби як раз в мене вцїлити; прецїнь ще також антикварник Паша і корабельний експедитор Генехен були під рукою.

Я ходив і думав над справою, та не міг її збути ся і знайшов дуже важкі заміти против тої самоволї Всевишнього, що як раз мені каже покутувати за гріхи всіх других. Ще коли я вже знайшов лавку і усїв, се ся справа дальше мене займала і не дала мислити о иньших річах. Від тої днини в маю, коли зачали ся всі ті мої клопоти, міг я запримітити все і все ростуче обезсилене; я рівночасно став

за безсильний, щоби себе самого туди перти, куди сам хотів; в моє нутро заліз цілий рій малих шкідливих комах і видовбав там порожнечу. Що то, чи Бог постановив цілком знищити мене? Я знов встав з лавки і ходив перед нею там і назад.

Моя ціла істота була в тій хвили в найстрашніших муках; навіть в раменах чув я біль і з великою лиш бідою міг їх держати як звичайно. По послідній їді чув я також сильну недиспозицію, я за багато обїв ся був і роздразнений ходив туди й сюди непідводячи очей; люде, що приходили і відходили, пересувались по при мене мов тіни. На моїй лавці засіли два пани, позачалювали цигара і голосно розмовляли; мене се розлютило і я хотів до них заговорити; але надумав ся і пішов на другий кінець парку, де вишукав собі другу лавку. Там я усїв.

Гадка про Бога знов зачала мене займати. Я не міг знайти на се відповіди, що він кожним разом, коли я шукав за місцем, менї влазив в дорогу і все псував — бож се був лиш щоденний хліб, о що я просив. Я запримітив, що коли довший час голодував, мій мозок витікав тихонько і лишав порожнісеньку голову. Вона ставала тоді дуже легонька, як би її не було, я не чув більше її тягару на плечах, і менї здавало ся, що я витріщую широко отворені очи на кожного, на кого лиш гляну.

Сиджу на лавці і думаю і мене збирає що раз більша лють на Бога і ті безнастанні муки, які він на мене накладав. Коли він гадав, що зможе витягнути мене до себе і мене поправити в той спосіб, що завдавав менї смертельні

муки, клав на поперек дороги неудачу за неудачею, то він був в блуді; се цілком певна річ. І майже плачучи з досади глянув я в гору і тихо, в душі сказав ему се раз на все.

Я нагадав собі дещо з того, що учив ся був дитиною. Тон біблії зазвенів в моїх ухах, і я розмовляв тихесенько з самим собою, насьмішливо перехиливши голову на бік. По що я журился тим, що буду їсти або пити, чим маю накрити нужденне моє тіло? Чи мій отець небесний вже не забезпечив мене, як воробців на даху і зробив мемі ту ласку, що вказав на свого низького слугу? Бог доторкнув ся своїм пальцем сіти моїх нервів і поволи помішав всі ниточки. І відтягнув Бог свій палець, а при нїм лишили ся волокна і ніжні корінці моїх нервів. А палець Божий вивертїв діру і рану в моїм мозку. Але що Бог доторкнув ся мене пальцем своєї руки, лишив мене і не доторкав ся більше і не робив мені нічо злого. Лиш пустив мене в спокою, і позволив відійти мені з моєю раною. І нічо злого не зробить мені Бог, котрий є паном на віки віків...

З студентского гаю вітер надніс до мене музику; значить, минула друга. Я витягнув папір, щоби попробувати, чи зможу писати, в тій хвили випала мені з кишені абонентова книжочка від голяря. Я отворив її і почислив листки, було ще шість карт. Богу дякувати! сказав я мимоволі, бо міг голити ся ще кілька тижднів і виглядати як-так прилично! Та мала річ, котру я ще посідав, сей час поправила мій гумор; я старанно вигладив картки і всадив книжочку назад в кишеню.

Але писати я не міг. По кількох стрічках нічо вже не приходило мені на гадку; мої ми-

сли були де инде, і я не мав змоги пірвати їх до якогось означеного напруження. Кожда дурничка впливала на мене і розсівала мого духа. На папір сїдали мухи і малі комарі і непокоїли мене; я дмухнув, щоби їх прогнати, дув і дув що раз сильнійше, але все на пусто. Малі звіряточка перегинають ся в зад, роблять ся тяжкими і опирають ся так, що аж їх тонкі ніжки вигинають ся. І не рушиш їх з місця. Знаходять щось такого, чого можуть держати ся, опирають ноги о протинку або яку нерівність на папери і стоять там довго неподвижно, доки самі не прийдуть на гадку, що вже час їм відійти.

Хвилю займали мене ті маленькі звірюки, я заклав ноги навхрест і довгий час придивлявсь їм. Нагло залунав до мене з гаю голос двох клярнетів і дав новий товчок моїм гадкам. Сквашений, що не міг закінчити статі, сховав я папери назад до кишені і похилив ся в зад. В сій хвили в моїй голові так ясно, що можу думати найсубтельнійшими гадками і не змучити ся. Лежачи так в тій позиції повів я оком здовж груди і ніг і бачу, як моя стопа при кождім пульсі робить судорожний рух. Підношу ся до половини і дивлюсь на мої ноги; в тій хвили оцановує мене фантастичний, дивний настрій, котрого я доси ніколи не відчував; тихе, дивне потрясене перебігло мої нерви як би судороги від зимного сьвітла. Коли я глянув на мої черевики, видалось мені, що я стрітив доброго приятеля і відобрав відорвану часть моєї істоти; мої змисли дрожать чувством пізнання, в очах виступають слези, і мені здаєть ся, що мої черевики суть тихо звенячим тоном, котрий до мене долітає.

Слабість! сказав я твердо, стис п'ястуки і сказав ще раз: Слабість! Я кпив сам з себе за ті сьмішні вражіння, з повною сьвідомістю брав себе за дурака, говорив строго і розумно з самим собою, щоби повздержати слези. Так якби до сеї пори ніколи ще не бачив моїх черевиків, зачинаю студіювати їх вигляд; їх міміку, коли я рухав ногою; їх форму, зужиту верхню шкіру і при тім відкриваю, що їх фалди і білі шви надають їм вираз, фізіогномію. В ті черевики перейшло щось з моєї власної істоти, они ділали на мене як віддих против мого власного я, дихаюча часть моєї власної особи.

Довго викликували у мене ті вражіння найчуднійші думки, може цілу годину. Якийсь малий старий чоловік заняв другий кінець моєї лавки; коли сїв, став сильно гм-кати до маршу і приговорював: „так, так, так, так, так, так, так, так, так, дійсно!“

Мов буря зашуміло в моїй голові, коли я почув сей голос, я лишив черевики черевиками і вже здавало ся, що сей хаотичний настрій душі, котрого офірою я був ще перед хвилию, що він походив з давно минулих часів, вже рік може або й два лежав за мною і зачинав уже вигасати в моїй памяти; я став придивлятись старому.

Яке мені діло до сего малого чоловіка? Ніяке! Ні найменше. Лиш те, що мав в руці газету, якесь старе число, анонсовою стороною на верх; мабуть щось було в ній завинене. Я зацікавив ся і не міг відвернути очей від газети; мене опанувала чудацка ідея; се могла бути дуже цікава часопись, одинока в своїм роді; моя цікавість росла, і я зачав сунути ся по лавці там і назад. Могли се бути докумен-

ти, небезпечні акти, котрі він викрав з якого архіву. Мені прийшли на гадку якісь тайні договори, заговори.

Чоловік сидів тихо, в задумі. Чому він не носив своєї газети так, як її носить кождий иньший чоловік, заголовком на верх? Що се за підступ? Він здається не хотів пачки випустити з рук, за ніяку ціну в світлі; він може не мав навіть смілости повірити її власній кишені. Я би заложив ся о власне жите, що в тім щось криє ся.

Я глядів просто себе. Як раз неможливість увійти в сесю містичну справу, доводила до божевільства мою цікавість. Перешукую мої кишені чи не знайду чогось, що міг би дати сему чоловікови, аби лиш розпочати з ним розмову; беру за голярський абонамент, не витягнув, лишив в кишені. Нагло рішивсь я на нечувану безличність: ударив в порожну папіросницю і кажу:

„Чи можу служити папіроскою?“

Дякую; не курив; мусів залишити, щоби зашанувати очи, був майже сліпий. Впрочім сердечне спасибіг!

Чи він довго вже терпить на очи? В такім случаю не може навіть читати? Навіть часописи?

На жаль, навіть часописи.

Чоловік глянув на мене. Недужі очи були обтягнені шкірою і виглядали мов зі шкла; его погляд був тупий і робив гидке вражіне.

„Ви тут чужий?“ спитав мене.

Так. — Чи він не потрафить прочитати навіть заголовка тої часописи, що держить в руці?

Ледво. Впрочім він сейчас зміркував, що

я тут чужий; щось в моїм наголосі зрадило се. Єго слух дуже вражливий; в ночі, коли всі сплять, він чує віддих людей в сусідній комнаті.

„Що я хотів сказати, де ваша хата?“

Я відразу мав приготовану брехню. Бре-шу мимоволі без наміслу і без укритих гадок:

„На площі сьв Оляфа, число 2“

Дійсно? Він знає кожний камінчик на площі сьв. Оляфа. Там є фонтана, кілька газо-вих канделябрів, кілька дерев, він пригадує собі все те дуже добре. „Під яким числом?“

Я хотів закінчити справу і встав, доведе-ний до крайности моїм урочнем що до часопи-си. Тайна мусіла вияснити ся, хоч би се не знати що коштувало.

„Коли ви не можете читати газет, то чому...“

„Ви сказали, думаю, під числом 2?“ гово-рив дальше незнакомий, не звертаючи уваги на мій неспокій. „Колись знав я всі особи під числом 2. Як називає ся ваш господар.“

Щоби єго збути ся, я наборзї видумав якесь імя; в одній хвилині уложив собі єго і виповів, щоби закінчити з моїм духом мучи-чителем.

„Гапполяті“, кажу.

„Гапполяті, так“, potwierдив він, не про-пустивши ні одної силляби того тяжкого імени.

Я счудуванний глянув на него; сидів дуже поважно в глибокій задумі. Я що й но виповів се глупе імя, яке мені нагло впало на гадку, а він вже погодив ся з тєм і заховувавсь так, як би єго чув вже давнійше. Тимчасом поклав свій пакет коло себе на лавку і я вчув, як всі мої нерви задрожали з цікавостя. Тепер спостеріг я, що на газеті було кілька масних плям.

„Чи ваш господар моряк?“ спитав мене сусід без найменшого сліду іронії в голосі. „Мені здає ся, пригадую собі, що був моряком.“

„Моряк? Звиніть, то певно брат, той котрого ви знаєте; іменно І. А. Гапполяті, агент“.

Я гадав, що се закінчить справу, але мій сусід годив ся добровільно на все; хочби я вигадав таке імя як Барабас Розенкноспе, то і се здаєть ся не розбудило би в нім підозріння.

„Се має бути спосібний чоловік, як я чув“ — сказав він і думав далше.

„О хитра штука“, відповідаю, „добрий купець, агент до всего можливого, ягоди з Хін пера і пух з Росії, шкіри, деревляну масу, чорнило...“

„Ге-ге, до чорта!“ перебив мене старий до найвисшої степені розвеселений.

Справа зачинала бутн інтересною. Ситуація пірвала мене з собою і з мого мозку впливала одна брехня за другою. Сідаю назад, забуваю о газеті, важних документах, запалюю ся і перебиваю старому. Легковірність старого карлика роззухвалила мене; я постановив безпощадно обріхувати єго, збити з пантелику і довести до того, щоби з зачудування замовк.

Чи він чув о електричнім сьпіванику, що винаймає Гапполяті?

„Що, — елек...“

З електричними буквами що сьвітять в темноті! Величаве підприємство. нечислимі міліони корон в обороті, відливарні і друкарні в руху, ватаги механіків мають заняте, як я чув, коло сімсот душ.

„Так, не кажу-ж то!“ сказав сусід до себе. Більше не говорив нічо; увірив в кожде моє слово, а мимо того не счудував ся. Се троха розчарувало мене, бо я гадав, що він здуріє від моїх вигадок.

Я видумав ще не одну десператску брехню, говорив без намислу, сказав, що Гіпполяті був девять літ міністром в Перзії“. Ви певно навіть понятя не маєте о тім, що то значить бути міністром в Перзії?“ питаю. Се о много більше, як у нас бути королем, більше менше тільки, що султан, як знає, що оно таке. Але Гапполяті з усім справив ся, навіть один раз не пошнортнув ся. Відтак оповідав я о Иляялі, єго доньці, русалці, княжні, що мала триста невільниць і спочивала на постели з жовтих рож, найкрасша істота, яку я коли небудь бачив, бігме, в моім житю не бачив я нічо подібного!

„Дійсно? Така гарна?“ сказав старий з бездушним виразом лица і вліпив баньки в землю.

Гарна? Она красна, грішна, чудова! Очи як сирий шовк, рамена як бурштин! Одинокий її погляд зводить так як поцілуй, а коли мене кликала, її голос вціляв мов винна струя в фосфор моєї душі! Чомуж би она не мала бути гарна? Она просто небесна краса, можу сказати вам, казка.

„Так, так!“ сказав старий троха здивований.

Єго спокій сердив мене; мій власний голос збентежив мене, і я говорив цілком серіозно. Украдені архівальні акти, договор з тою або иньшою чужою державою пішли в непамять; малий, тонкий пакет лежав між нами на

лавці, і я не мав вже найменшої охоти пізнати єго зміст. Я був цілковито зайнятий моїми власними історіями, котрі пересовували перед моїми очима найдивніші образи; кров ударяла мені до голови і я сьміяв ся на ціле горло.

Старий здаєть ся гадав вже відходити. Встав і щоби не зарізко урвати, сказав: „Він мусить мати величезні посілости, той Гапполяті?“

Як сьмів сей сліпий, мерзкий старець, виговорювати вигадане мною чуже імя в такий спосіб, як би се було цілком звичайне імя що стоїть на кожній крамарській вивісці в місті. Не пошпортнув ся ні о одну букву, не забув одної сляби; се імя вжерло ся в єго мозок і відразу запустило коріні. Мене брала досада; мене опановувала що раз більша злість против того чоловіка, котрого нічим не мож було змішати або розбудити в нім недовірчивість.

„Сєго не знаю“, відповів я скоро, „того абсолютно не знаю. Впрочім кажу вам раз на всегда, що він судячи по початкових буквах, називає ся Іван Аренд Гапполяті“.

„Іван Аренд Гапполяті“ повторив старий троха счудований моїм взбуренєм і замовк.

„Єго жінку треба вам було видіти“, говорив я страшно з-іритований, грубша особа... „Ну, ви може навіть і все не вірите, що она була дуже груба?“

Може, того він не хоче перечити, такий чоловік міг случайно мати досить грубу жінку.

На всі мої вибухи старий відповідав лагідно і спокійно і притім добирав слова, як би не хотів проманути ся і мене подразнити.

„До сто чортів, чоловіче, думаєте що я

вас обріхую?" кричав я доведений до крайности. „Чи може навіть гадаєте, що не ма чоловіка, кетрий називає ся Гапполяті? Я ще в моім житю не бачив такої упрямости і злости у старого чочевіка. Що ви до чорта собі гадаєте? Ви може о крім того ще думаєте собі, що я кругом бідак, що сидить тут в найліпшій своїй одеживі і в кишені не має навіть етуї з цигаретами? Я не привик до такого трактованя, скажу вам і клевету ся, що на се не позволю, аві вам, аві в загалі ксму небудь! Абисьте знали!“

Старий встав. Німий, з отвореною губою стояв і слухав, аж мій вибух закінчив ся, тоді вхопив поквапно свій пакет і пішов, або радше побіг дрібними, старечими кроками на долину.

Я лишив ся і дививсь на его хребет, що поволи щезав і як би що раз більше горбив ся. Не знаю чому се так, але нагло видалось мені, що я ніколи ще не бачив вечеснішого, грішвійшого хребта і цілком не жалубав, що я того чоловіка виганьбив, заки він відійшов..

День кінчив ся, совце сходило, вітер злегка продував дерева, а няньки, що подальше в низшу цілими кунами сиділи на гойданці з бальки, зачали попихати свої візки туди д-хатам. Моє роздразнене зачало поволи успокоювати ся, уступило утомі, мені збиралось на сон; велика маса з їдженого хліба, не лишилась без вливу на мене. В найліпшій успесобленю поклавсь я на плечі, заплющив очи і став що раз ліпше дрімати; вже й не бегато бракувало, щоби я твердо заснув, але парковий стерсж поклав руку на мої плечі і сказав:

„Тут не вільно спати.“

„Ні“, сказав я і сейчас підніс'ся. І мов положене знов стануло мені живо перед очима. Я мусів щось зробити, що небудь видумати! Мені не пощастило ся знайти яке місце, порученя, які я предкладав, вже постаріли ся і походили від замало знаних осіб, щоби робити сильне вражене; окрім того всі ті безнастанні відмови через ціле літо троха онесмілили мене. Тепер — будь-що-будь речинець чиншу минув, і я мусів знайти якийсь вихід, щоби роздобути потрібну квоту. На все проче був ще час.

Мимо волі взяв я знов в руку папір і оловець і цілком механічно виписав на всіх рогах рік 1848. Коби то мною заволоділа яка одніська, сильна, шумна гадка і схотіла вложити слова в мої уста! Давнійше се вже було — дійсно бували моменти, коли я без напруження писав довгі уступи, а до того ще дуже удачні.

Тепер сиджу на лавці і пишу сотний раз 1848, пишу се число здовж і в поперец у всіх можливих фасонах і жду на добру гадку. Рій неповязаних думок снуєсь в моїй голові, настрій сходячого дня викликає у мене знеохочене і сентиментальнісць. Осінь надійшла і зачинає все укладати до глибокого сну. Мухи і комахи постиг вже перший удар, на деревах і землі чутно звуки борби житя, рух. неспокій, шум, робота, щоби лиш не загинати! Всі роздоптані червачі екзистенції ще раз двигнули ся, показують з моху жовті головки, підносять ноги, довгими вусами сунуть ся наперед, відтак нагло падають, вивертають ся і лягають черевом до гори. Кожда ростинка

має своє спеціальне пятно, ніжний, етеричний подув першої студени; бліді стебла звертають ся до сонця, а зівяле листє паде на землю і шелестить так, як мандруючі гусениці шовковика. Се осінь серед карнавалу дочасности; червона краска рож хороблива, гектичний, дивний полиск на кровавочервоній красці.

Перенятий ділом знищення посеред тої зашилячої вселенної, я сам почувсь повзяючим звірятком перед смертю, в великій тревозі встаю і пустив ся стежкою, кілька кроків. Ні! крикнув я і стис оба пастуки, то мусить скінчити ся. І я знов усїв, взяв за оловець і постановив серіозно взяти ся до статі, роспука нічо тут не поможе, коли перед тобою незаплачений чинш.

Поволи, цілком поволи зачали збирати ся мої гадки. Я се використав і спокійно написав кілька добре обдуманых сторін яко вступ до чого небудь; то міг бути знаменитий початок якої небудь студії. Відтак зачав я думати над якимсь означеним питанєм котреби міг обробити; над чоловіком, справою, до котрої міг би я взяти ся — але не знаходив нічо. Се безплodne напружуванє мозку знов зробило нелад в моїх думках; я чув, як мій мозок просто відмовляв службу, моя голова ставала що раз пустійша і наврослід сиділа на карку цілком легка і порожна. Я відчував ту порожнечу в моїй голові цілим тілом, меві самому здавало ся, що я порожний від голови аж до ніг.

„Господи, мій Боже і батьку!“ скричав я з болю і повторяв сей оклик раз у раз, не додаючи нічо.

Вітер шумів листєм, надтягала буря.

Хвилю сидів я так і глядів неподвижно на мої папери, відтак скрутив їх і всунув поволи в кишеню. Холод змагав ся, а я не мав вже камізольки; я позапинав сурдут аж під шию і повпихав руки в кишені. Відтак встав і пішов.

Коби мені було хоч сей раз пощастило ся — сей один раз.

Вже двічі газдиня питала мене очима о чинш, а я мусів кулити ся і з заклопотаним уклоном пересунути ся попри неї. Сего не міг я ще раз зробити; коли ще раз зустріну ся з тими очима, вимовлю хату і зроблю чесний рахунок; довше так не могло іти.

В брамі парку побачив я знов того старця, котрого прогнав був вибухами мого божевільства. Містичний кусень газети лежав розвинений коло него на лавці; на нїм були всілякі роди їди, котрою він тепер був зайнятий. Я хотїв приступити і перепросити єго, але спосіб в який він їв, здержав мене; десять старих пальців, мов десять закривлених кігтів так обридливо держали в обіймах намащений хліб, що мене аж замлоїло, я минув єго не промовивши ні слова. Не пізнав мене; сухо, мов деревляні гляділи єго очи на мене, вираз єго лица не змінив ся. — Я пішов дальше.

З привички ставав я перед кожною виставленою часописею, коло котрої переходив, щоби переглянути оповіщення вільних місць, і був крайно щасливий, що знайшов одно, котре міг прийняти; якийсь купець при Гренляндслерет шукав когось, хто би що дня через кілька вечірних годин провадив квіги; платня після умови. Я записав собі адресу і нишком благав Бога о се місце; за роботу жадаю.

о много менше як кождей иньший, пятьдесят ерів було досить, або й може лиш сорок ерів, се полишу єму самому.

Коли я прийшов до хати, знайшов на столі карточку господині, в котрій она мене просить, або платити чинш з гори, або як мож найскорше випровадити ся. Просить, щоби я за се не мав до неї жалю, бо вона змушена сего домагати ся. З сердечним поздоровленем мадам Гундерсен.

Зладив я поданє до купця Хрісті, Гренляндселерет ч. 31, всадив єго в куверту і заніс до листової скринки на розі. Відтак вернув до хати і усів в кріслі до гойданя. Ставало що раз темнійше і темнійше, а мені що раз тяжше було держати ся на ногахь.

На другий день пробудивсь я дуже рано. Було ще цілком темно, коли я отворив очи, і доперва довго опісля почув, як в мешканю під мною біла пята. Я хотів назад заснути, але дарма; мене сон вже не брав ся і я думав о тисячних річах.

Нагло родить ся в моїй голові кілька зворотів, що дуже добре надавали ся до якого нарису або фейлетона, пишні стилістичні помисли, яких я ще ніколи на вигадав був. Лежу собі, повторяю слова і бачу, що они знамениті. Поволи прилучають ся до них і другі; нагло отрясаю ся цілком з просоня, підношу ся і хапаю за папір і перо. В мені як би жила пукла, слово пливе за словом, укладає ся в звязи, застосовуєсь до ситуації, сцена лучить ся зі сценою, акція і репліки жбухають з мого мозку, а мене опановує чудне вдоволенє. Пишу як опутаний, і без упину заповняю один аркуш за другим. Гадки родять ся так нагло

і пливають такою масою, що мені пропадає повно тонких подробиць, котрих не можу так скоро списати, хоч працюю з напруженем усіх сил моїх. Все ще пре мене; я цілком перенятій моїм материялом, а кожде слово, котре виписую, як би вложене в мої уста.

Се треває, треває так пречудно довго, заки та пишна хвиля урве ся; коли я закінчив і відложив оловець на бік, на колінах лежало п'ятьнацять, двацять записаних сторін; коли ті папери мали дійсно вартість, я був уратований! Вискакую з ліжка і одягаю ся. Світає що раз більше, можу розпізнати оповіщене інспектора ліхтарні біля дверей; при вікні вже так ясно, що від біди можу глянути на письмо. Беру ся сейчас до переписання моїх паперів на чисто.

Від тих фантазій віє дивною мішаниною світла і барв; подивляю одну добру гадку за другою і кажу собі, що се найліпша річ, яку я коли небудь читав. Я упив ся вдоволенням, з утіхи аж надув ся, і в моїх власних очах став великим чоловіком; важу в руці моє письмо і переглянувши побіжно, оцінив на п'ять корон. Ніхто-ж не буде торгувати ся о п'ять корон; противно, коли увзгляднити якість змісту, то ще й десять корон була сьмішно низька ціна. Я не гадав давати за дурно таку незвичайну роботу; о скільки я знав, таких романів не знаходило ся на улиці. І я рішив ся на десять корон.

В комнаті що раз ясніше; я глянув в сторону дверей і в долині без труду міг відчитати тонкі, мов кістяк букви о посмертнім білю панни Андерзен „в брамі на право;“

але-ж бо й вже перед доброю хвилею вибила сема.

Я встав і повів оком по комнаті. Розваживши річ докладно, відповіджене пані Гундерзен прийшло мені досить в пору. Се властиво не була комната для мене; перед вікнами дуже ординарні зелені занавіси а цьвахів в стінах, до розвішення гардероби, також не було за багато. Нужденне крісло до гойданя там з заду в куті було властиво лише дотепом о таким кріслі, що лиш сьмій ся з него, поки тя кольки не зіпруть. Для дорослого чоловіка, воно було за низьке, а до того ще так вузке, що, що так скажу, потрібне було роззувало, щоби з него назад видобути ся. Коротко кажучи, комната не була уряджена для робітника духа і я би не сидів тут довше. Під ніяким услівем! Я вже за довго мовчав і тернів і видержав в тій шопі.

Надутий надією і вдоволенєм і все ще занятий моім оригінальним начерком, витягав єго що хвиля з кишені і прочитував, я хотів сейчас зробити кінець і розпочати переносини. Я витягнув мій клунок, червону хустину з кількома чистими ковнірцями і куснем помятого дневника, в котрім приніс до хати хліб, скрутив колдру і сховав в кишеню решту білого паперу. Відтак перетряс я для всякої певности всі кути, щоби перекопати ся, чи чого не забув, і коли не знайшов більше нічого, підійшов до вікна і дивлю ся. Непривітний, вогкий ранок; при спаленій кузни не було нікого, а напучнілий водою мотуз на біле, тягнув ся напружений від муру до муру. Все те знав я ще давнійше; тому й відступив від вікна, взяв клунок під паху, похилив ся перед опо-

віщенем інспектора ліхтарні і посмертним бі-
лем дівичі Андерзен і отворив двері.

Нагло нагадую собі мою газдиню; яж
мусїв повідомити її о моїх переносинах, щоби
бачила, з яким порядним має діло. Я хотїв їй
також письменно подякувати за тих кілька
днів, в котрих користав з комнати понад речи-
нець. Я так набив собі голову певністю, що я
тепер уратований знов на довший час, що на-
віть прирік дати їй пять корон, коли в най-
близшій дни туди буду переходити; я хотїв
їй показати, якого гонетного чоловіка она ма-
ла під своїм дахом. Карточку лишив я на сто-
лі. В дверех я ще раз задержав ся і обернув
ся. Та розкішна сьвідомість, що я знов видви-
гнув ся, очаровувала мене. Я почув вдячність
Богови і цілій вселенній, упав перед ліжком
на колїна і голосно дякував Господеви за ве-
лику єго нинішню доброту. Я знав, о я знав се,
що той вибух інспірації, що я єго в тій хви-
ли пережив і списав, є чудом небес на моїм дусі,
відповідь на вчерашній мій крик о ратувок.

То є Бог! се Бог! крикнув я сам до се-
бе і розплакав ся одушевлений моїми власни-
ми словами; від часу до часу мусїв я уста-
вати і слухати, чи нема кого на сходах. Опі-
сля я встав і вийшов, тихцем зсунув ся по
сходах і ніким не замічений діставсь за браму.

Улиці вичистив дощ, що упав був до-
світа. Хмарне небо висіло низько над містом,
не сьвітив ні один сонїшний промінь. Котра
то вже могла бути година? Як звичайно звер-
нувсь я в сторону ратуша і там побачив, що
було пів до девятої. Я мав отже ще кілька
годин часу; до редакції не було по що іти

перед десятою, може й одинайцятою; я мусів волочити ся аж до сеї пори і тимчасом промишляти, в який би то спосіб роздобути яке свіданє. Вирочім я не бояв ся, що нині буду мусів лягати спати голодний; ті часи Богу дякувати вже минули! Перебута фаза, лхкий сон; від тепер ішло знов в гору!

Тимчасом зелена колдра зачала бути для мене невігідною; я-ж не міг так з нею показувати ся всім людям. Щоби оїи погадали о мені? Я роздумував, де би її міг тимчасом переховати. Мені прийшло на гадку піти до Семба і казати запакувати її в папір. Тоді буде лїпше виглядати і вже не соромно буде з собою її носити. Я вступив до склепу і сказав хлопцеви о що ходить.

Він зразу придивив ся колдрі, відтак мені; мені видалось що він в душі троха згїрдно здвигнув раменами, коли брав пакет. Се мене обурило.

„До сто чортів! Будьте-ж осторожні!“ крикнув я. Там лежать дві дорогі склянні вази; пакет іде до Смирни.“

Се помогло, — чудно помогло. За кожним рухом звиняв ся, що відразу не доміркував ся в колдрі такої важної річи. Коли скінчив пакувати, я подякував єму за прислугу як той, що вже частїйше посилав до Смирни цінні річи; він отворив двері і коли я виходив, двічі зігнув ся до землі.

Я крутивсь між людьми і притім держав ся по більшій части недалеко бабів, що продавали цвїти в вазонках. Буйні червоні рожі, котрих листє в ранішній вогкості блєстїю кровавочервоним полиском, розбудили в мені зараз покусу, украсти одну з них, і я считав о ці-

ну лиш на те, щоби оскільки мож близько стати коло цвітів. Як мені лишать ся гроші, найстане ся що хоче, а куплю їх; від часу до часу міг я щось заощадити з моїх видатків на жите, щоби віддак знов прийти до рівноваги.

Вибила десята і я пішов на гору до редакції. Пан з ножицями шпоргає в купі старих часописей; редактор ще не прийшов. На его жаданє передаю мій великий манускрипт, даю чоловікови до пізная, що він має більше як звичайне значенє і сильно зобовязую его, передати скрипт пану редакторови, як лиш прийде. Пізнійше прийду сам по відповідь.

„Добре!“ сказав чоловік від ножиць і знов пірнув в свої часописи. — Мені здавало ся, що він приняв річ байдужно; але я нічо не сказав, байдужно склонив ся і вийшов.

Тепер я знов мав час. Коби лиш хотіло прояснити ся! Була нужденна погода, без вітру і без сьвіжости; дами для певности порозпинали парасолі, а вовняні шапки панів виглядали сплещені і сумні. Я ще раз пройшов ся по торговици і подивив ся на ярину і рожі. Нагло почув я на плечах чяюсь руку і озирнув ся: „Дівиця“ каже мені добрий день.

„Добрий день“ відповідаю троха допитливим тоном, аби сей час довідати ся, що він хоче. „Дівиця“ не дуже мені подобав ся. Він глянув цікаво на мій великий повнісїнький пакет під пахою і считав: „Що ви там несете?“

„Я був у Семба і купив собі матерію на убранє“ відповідаю зблязованим тоном, „не хочу довше ходити в такім нужденнім одію;

не мож бути надто скупим для своєї власної поверховности“.

Він глянув на мене счудуваний. „Як іде впрочім“, спитав поволи.

„Над всяке ожиданє добре“.

„Отже маєте занятє?“

„Занятє?“ відповідаю дуже здивований „я-ж бугальтер великої торговельної фірми Христіє“.

„Ах так!“ сказав він і подав ся трохи в зад. „Добре, як я вам желаю успіху! Щоби лиш не вижебрували від вас тих грошей, що ви заробите! Бувайте здорові!“

Зараз по тїм знов обертає ся і вертає назад; вказує паличкою на мій пакет і каже: „можу поручити вам кравця. Ліпшого кравця від Ізакса певно не дістанете. Скажіть лиш, що я вас посилаю“.

Сего було вже менї за багато. Що він має пхати ніс в мої справи? Що єго се обходило, якого кравця беру? Я розлютив ся; вид того пустого, вилизаного панича розсердив мене і я нагадав єму в досить брутальний спосіб ті три корони, що від мене позичив був. Ще заки він відповів, я вже жалував, що упімнув єго; менї стало ніяково і я не дививсь в єго очи; коли в тій хвили переходила якась дама я скоро усунув ся, щоби її пропустити і відтак використав ту нагоду, щоби спасти ся бігством.

Кудиж тепер, доки жду? З порожними кишеньями не мож було вступати до кавярні і я не мав також такого знакомого, до котрого міг би зайти о тій порі. Інстинктивно поволік ся я в гору до міста, стратив досить часу на дорогу від торговиці аж до „границі“, прочи-

тав що йно вивішену „Вечірню Почту“, зійшов улицею Кароля-Івана, відтак завернув і пішов прямо на кладбище Спасителя, де знайшов спокійне місце на горбку коло каплиці. Там сидів я спокійно і снів в вогкім воздуху, дрімив і мерз. А час сходив. Чи то була цілком певна річ, що мій фейлетон був взірцевим твором інспірованої штуки? Господь знає, чи тут або там не було якого блуду! Коли так, то може его цілком не прийнято, просто не прийнято! Може був середної якості, або просто злий; де порука, що він в тій хвили не лежить вже в редакційнім коши? . . . Моя надія була захитана, я схопив ся і вибіг з кладовища.

На долині в Акерсгаден зирнув я скрізь склепове вікно і побачив, що було доперва мало що по дванадцятій. То довело мене до ще більшої розпуки, я напевно надіяв ся, що вже далеко по полудни, а перед четвертою не було пощо іти до редактора. Судьба мого фейлетона наповнила мене найчорнішими думками; чим більше я про се думав, тим неімовірнішою видалось мені річею, щоби я гак цілком нагло міг був написати що небудь путнього, майже в сні, з мозком переповненим горячкою і снами. Я очевидно бурив ся і був цілий ранок без найменшої причини і ще раз без причини такий вдоволений! Природна річ! . . . Я пішов в гору через Улевольдвеен, минув сьв. Гангсавгена, вийшов на вільні поля, відтак в вузкі, чудні уличі коло трачок, на будівляні площі і поля, а наврослід вийшов на дорогу, котрої кінця не міг предвидіти. Тут я станув і рішив ся завернути. Стрічаю дві фіри сїна; візники лежали горілиць на фірах і сьпівали;

оба були простоволосі, оба мали круглі, безжурні лица. Я здогадував ся, що они заговорять до мене, кинуть яку замітку або закартують з мене, і коли я був вже досить близько них, один з них закликав мене і спитав, що я несу під пахою.

„Колдру“, відповідаю.

„Котра тепер? спитав він.“

„Докладно не знаю, гадаю, що так в приближеню третя“.

Розсміяли ся і минули мене. В тій хвили почув я за ухом біль від батога а з голови злетів капелюх; молоді драбуги не могли пропустити мене, не зробивши мені пакости. Троха оголомшений, вхопивсь я за голову, видобув капелюх з рова і пішов дальше. При сьв. Гансгавгені стрітив я чоловіка, від котрого довідав ся, що вже по четвертій.

По четвертій! Уже було по четвертій! Я розпустив ноги, майже збіг до міста, звернув в бік і пігнав до редакції. Може бути, що редактор вже давно там був і знов вийшов з бюро? Я ішов і біг на переміну, пошпортував ся, заганяв ся під вози, лишав всіх прохожих за собою, переганяв ся з кіньми, гнав як шалений, щоби лиш прийти на час. Впадаю до брами, сходи беру по в чотирох скоках і пукаю . . . Нема відповіді.

Відійшов! Відійшов! гадаю. Хапаю за клямку, двері відчинені, пукаю ще раз і входжу. Редактор сидить при столі, лицем до вікна, з пером в руці, хоче писати. Коли почув моє задихане привитане, обернув ся боком, глянув на мене, похитав головою і каже: „Я ще не мав часу прочитати вашого начерка“.

Я так втішив ся, що він его бодай не зігнорував, що кажу :

„Ні, найліпший пане, я се розумію. Се нічо наглого. Може за пару днів, або . . .“

„Так, я побачу. Впрочім маю вашу адресу.

Але я забув пояснити ему, що тепер не маю вже ніякої адреси. Авдіенція скінчила ся, я зігнув ся і відійшов. В мені знов загоріла надія, ще не було нічо страчене, противно, ще мож було все зискати. І мій мозок зачав фантазувати о великій раді в небі, на котрій що й но порішено, що я маю заробити, заробити десять корон за фейлетон . . .

Коби лиш на ніч мати який захист! Міркую де би то я міг найлекше залізти, а се питане так сильно мене заняло, що аж станув на середині улиці. Забуваю де я і стою як самотний знак перестороги серед моря, коли филі довкола него ревуть і шаліють. Рознощик подає мені газету „Вікінг“. Дивний собі, дивний! — Дивлюсь і задеревів — стою знов перед маґазином Семба.

Скоренько завертаю, накриваю пакет як мож старанно і збігаю з Кірхенґассе, змішаний і в страху, що могли мене бачити через вікно. Минаю Інґебрет і театр, звертаю в бік і пустивсь попри кріпость в сторону озера. Там вишукав я лавку і наново зачав думати.

Де я на тім сьвіті перебуду ніч? Чи нігде не було діри де б я міг вховзнути ся і переїдїти до рана? Моя гордість боронила мені вертати до моєї старої хати; мені і на гадку не могло прийти цофнути своє слово; сесю гадку відганяв я від себе з обуренем і в душі посьміхав ся з червоного крісла до гойданя. Через асоціацію ідей знаходжусь нагло в ко-

мнаті з двома вікнами при Гедґегавґен, в котрій я колись мешкав; на столі бачу миску а в ній повно хлібів з маслом, котрі поволи змінюють свій вигляд, переминають ся в лакомий біфштик, білу як сніх скатерть, в маси хліба, в срібне начинє. Відтак входить ґаздиня і дає чай...

Візії і глупі снів! Я сказав собі, що коли-б тепер з-ів що, в моїй голові знов би помішало ся, мій мозок опанувала би горячка і я мусів би знов поборювати безглузді помисли. Я не зносив ніколи їди, я вже був собі такий, то була моя властивість, примха.

Може прецінь пораджу собі з нічлігом, заки стемніє ся. Сеж нічо пильного, в найгіршій случаю міг я винайти собі місце в лісі; ціла околиця міста була до моєї розпорядимости, і не було ще морозів. За містом тягло ся спокійне море, кораблі і нефоремні, широконосі пороми пороли подібну до олова поверхню моря, розпускали на право і ліво пасма і сунулись дальше; комини викидали клуби диму мов грубі подушки, а скрізь вохкий воздух протискали ся глухі удари машинових кольб. Ні сонця, ні вітру, дерева за мною були мокрі, а лавка, на котрій я сів, була зимна і ховзка. Час минав, а я марив, утомив ся і змерз в плечі; по хвилі я зміркував, що мої очи замикають ся. І я позволив їм замкнути ся... Коли я знов пробудив ся, було вже цілком темно, на половину оголомшений і замерзлий вхопив я мій пакет і зачав бігчи. Іду що раз скорше і скорше, щоби розігріти ся, бив руками, натирав ноги, з котрих уступило вже майже все чутє і прий-

шов до огневої сторожи. Була дев'ята, я спав кілька годин.

Що я мав зробити з собою? Десь мушу притулити ся. Стою, тай дивлю ся на стражницю і міркую, чи не повело-б ся мені залізити в який коритар, заждати на хвилю, коли патроля відверне ся. Виходжу сходами на гору і хочу зі стражником розпочати розмову; він сей час віддав уклін топірцем і жде, що я скажу. Сей піднесений топір, звернений до мене вістрем, поділав на мої нерви як зимний удар; я занімів зі страху перед тим узброєним чоловіком і мимохіть цофнув ся. Не кажу нічо, лиш відсуваюсь що раз більше від него; шоби заховати позори, тру чоло рукою, як би щось забув і відходжу. Станувши назад на тротуарі, стало мені лекше, як би що йно спас ся від великого небезпеченьства. Відтак побіг я дальше.

Мені дошкулювала студінь і голод, і я що раз більше тратив духа. Так ішов я під гору улиці Кароля-Івана; кляв голосно і не журив ся тим, що чули се всі люде. При палаті штортінгу, коло першого таки льва, приходять мені через нову асоціацію ідей на гадку один знакомий мені маляр, котрого я раз в Тіволі виратував був від поличника а відтак пізнійше відвідав. Тріскаю пальцями і сходжу в сторону Торденскійольдсгаде, знаходжу двері з картою „Ц. Захарій Бартель“ і пукаю. Вийшов він сам, смердів неможливо нивом і тютюном.

„Добрий вечер!“ кажу.

„Добрий вечер! Ах, се ви? Але чому до чорта приходите так пізно? При сьвітлі не дасть ся нічо зробити. Від сеї пори я домалю-

вав ще оборіг сїна і змінив дещо. Мусите придивити ся в день, тепер нема що пробувати“.

„Проте таки покажіть мені“, кажу: впрочім не знав навіть, о яким він образі говорить.

„Майже неможливе!“ відповів. „Все буде жовте! А до того ще щось“. — Притім шепнув мені до уха — „нині вечером буде у мене дївчина, тож нема як“.

„Ну, коли так стоять річи, то не може бути й бесїди о тім.

Я сказав добраніч і вийшов. Не було иньшого виходу, як винайти собі яке місце в лісі. Коби лиш земля не була така вогка! Я поклепав мою колдру і що раз білше освоював ся з гадкою, що буду мусїв ночувати під голім небом. Я так довго товк ся за кватирою в місті, що вже цілком утомив ся, мені досить було того; ціле моє вдоволенє було вже в тім, що я успокоїв ся, віддав себе в руки судьби, і без нїякої гадки в голові волочив ся з улиці на улицу. Я пішов до унїверситетского годинника, побачив, що минула десята і пішов відтак в гору до міста. Десь при Геґдегавден станув я перед склепом з віктуалами, де в вікні були виставлені деякі страви. Побіч круглого хліба лежала кітка і спала; за нею стояв смалець і крупи. Я постояв хвилю і дививсь на ті річи; але що не мав що куцувати, відвернувь скоро і пішов дальше. Іду поволи, що раз дальше і дальше, година за годиною, аж доки не зайшов до міського лїска. Тут зійшов я з дороги і усїв, щоби відпочати. Відтак зачав глядати за відповідним місцем, позносив зїля і ялівцю, урядив собі в місци, що було яко тако сухе леговище, отворив мій пакет і виймив колдру. Я був цілковито утомлений і розбитий далекою

дорогою і сейчас ляг спати. Довго кидався я і обертав ся на всі боки, поки знайшов відповідне положенє, ухо боліло мене троха, напухло від удару батою і я не міг на нїм лежати. Я стягнув черевики і всунув їх під голову, а на верх поклав папір від Семба.

Навкруги спочивав піднеслий настрої темноти; всьо мовчало, всьо. Але там в горі шумів вічний сьпів, подув вітру, далекий беззвучний шум, що ніколи не мовчить. Я так довго вслухувався в сей безконечний, хоробливий шум, що в моїй голові зачало мішати ся. То певно були симфонії сьвітів, що надімною котили ся, інтонували власний сьпів.

„А до чорта!“ сказав я і голосно розсьміявся, щоби додати собі відваги, „се нічні сови в Канаані.“

Я встав і знов поклав ся, натягнув черевики і ходив на потемки і знов клав ся, борюся і терпів в страху і гніві аж доки не стало світати; доперва тоді я заснув.

Був вже білий день, коли я отворив очи, мені здавало ся, що вже недалеко полудня. Натягаю черевики, завиваю мою колдру і вертаю до міста. І нині сонце не показувало ся, а я мерз як собака; мої ноги як би завмерли, з моїх очей потекли слези, як би не зносили дневного сьвітла. Була третя. Голод в прикрий спосіб давав о собі знати, я чувсь обезсилений, а від хвилі до хвилі млоїло мене. Завертаю в сторону парової кухні, прочитав вивішену таблицю і демонстративно здвигнув раменами, як би солоне мясо не було їдою для мене; з відси зійшов я на залізничу площу.

Нагло почув я дивний заворот голови; їду дальше і не хочу на се звертати уваги, але

мені ставало що раз гірше і в кінці я мусів усїсти на якихсь сходках. В цілій моїй душі зайшла якась зміна, як би в моїм нутрі щось усунуло ся, або роздерла ся яка тканина в моїм мозку. Втягаю кілька разів в себе воздух і сиджу здивований. Я не був несвідомий, бо за ухом чув виразно біль, а коли переходив коло мене мій знакомий, я пізнав єго, встав і привитав ся.

Що се за чувство таке томляче, що тепер прилучило ся до давнїйших? Чи се наслідки того, що я спав на голій землі? Чи може від того, що я ще не снідав? В загалі беручи річ, не було просто сенсу так жити; на сьвятї рани Христа! Я не міг поняти, чим я заслужив на се, щоби мене судьба так переслїдувала. І мені нагло прийшло на гадку, що лїпше відразу зійти на шибеника і понести колдру до пивниці „вуйка“. Я міг заставити її за корону, за се тричи добре наїсти ся і удержатись на верха, аж доки чогось не знайду, відтак буду мусів закрутити якось Гансови Павльови. Я був вже в дорозі до пивниці, але перед входом станув, похитав нерішучо головою і вернув ся. Чим дальше я відійшов, тим більше тїшив ся, що поборов ту сильну покусу. Свідомість, що я ще чистий і чесний, станула мені перед очима, наповнила мене роскішним чувтем, що я характер, як біла лїхтарня морска серед мутного моря людского, по котрім плавали самі розбиті кораблі. Власність другого заставити за їду, на самого себе зїсти і випити засуд, свою душу напаяти першим малим значком, першою плямою зачорнити свою честь, називати себе драугою і мусїти перед самим собою спустати очи — ніколи бїльше!

Ніколи більше! Мій намір не був серйозний, се мені властиво і на гадку не приходило; за відірвані, літаючі гадки ніхто не відповідає, а ще при страшнім болю голови і коли чоловік троха труном не впаде з утоми, двигаячи чужу колдру.

Прийде час, що я цілком певно знайду вихід! Ще-ж був купець при Гренляндслерет. Чи я може що година нападав єго, від коли післав єму моє поданє? Може рано і вечером сїпав за дзвінок до него, щоби в результаті дістати відправу? Я навіть лично не зголосив ся до него. Се не потребувала бути цілком даремна проба, може бути, що сим разом щастє було мені прихильне; оно дуже часто ходило такими запутаними стежками! Я пішов в сторону Гренляндслерет.

Послідний заворот голови троха обезсилив мене; я ішов дуже поволи і міркував, що маю сказати купцеви. Може се була добра душа: в приступі доброго гумору, міг навіть дати мені корону наперед за мою роботу, без моєї просьби; такі люде мають часом знамениті помисли. Я всунув ся в якісь сїни, почорнив колїна штанів слиною, щоби троха параднїйше виглядати, сховав мою колдру в темнім куті за скринєю, перейшов скісно улицю і вступив до малого склепу. Там сидить якийсь панок і лїпять трубки з старих газет.

„Я хотїв би говорити з паном Хрістіє“, кажу.

„То я сам“, відповів сей пан.

Ну, моє імя таке а таке, я позволив собі післати єму мою просьбу; не знаю, чи мала успіх.

Він повторив пару разів моє ім'я і зачав сьміяти ся: „Тепер ви щось побачите!“ сказав він і витягнув мій лист. „Будьте ласкаві подивити ся, як ви обходите ся з цифрами, мій пане. На вашім листі дали ви дату 1848“ і чоловік розсьміяв ся на ціле горло.

Се очевидно блуд, сказав я тривожно, я писав не думаючи, розсіяний, — се мушу признати.

„Я, бачите, мушу мати чоловіка, що при числах не помиляє ся“, сказав він. „Жалую дуже. Ваше письмо таке виразне, а поза тим ваш лист також мені подобає ся“...

Я жду хвилю. Се не могло бути єго послідне слово. Але він назад забравсь до своїх трубок.

Жалую дуже, казав я єму, страшно жалую; але я би сего не зробив більше, а чейже сей малий блуд не міг мене зробити цілком неспосібним до веденя книг в загалі.

„Я-ж сего не говорю“, відповів він; „але у мене заважило се так, що я сейчас рішив ся иньшого взяти“.

„То місце вже обсажене?“

„Так“.

„Милий Боже, то вже о тім нема що дальше говорити?“

„Ні. Жалую, але...“

„Поважане!“ сказав я.

Тепер опанувала мене огниста, брутальна лють. Я взяв мій пакет з сіней, закусив зуби, гнав і впадав на спокійних людей і не звиняв ся. Коли якийсь пан станув і троха остро скартав мене за моє поступованє, я обернув ся і крикнув єму до уха одно якесь безглузде слово, погрозив єму під носом стисненим п'ястуком

і пішов далше; мною заволодів сліпий шал, котрого я не міг вгамувати. Він закликав поліцая, я не желав собі нічо ліпшого, як на хвилю дістати в руки поліцая; я нарочно звільнив хід, щоби міг мене здігнати; але він не приходив. Чи то був який розум в тім, що найусильнійші, найсеріознійші заходи чоловіка нещастили ся? На що я написав 1848? Що мене обходила та проклята дата? Тепер я мусів голодувати, що аж мої кишки мов черваки скручували ся, а нігде не стояло написане, що я хоч дрібку чого небудь дістану до уст, коли день скінчить ся. А чим пізнійше, тим більшу відчував я порожнечу душевну і тілесну; з кожним днем я брав ся до менше чесного діла. Я вибріхував ся не паленіючи, обманював бідних людей з чиншом, боров ся навіть з підлою покусою сіпнути ся на чужу колдру — все без жалю, без нечистої совісти. Моє нутро зачало гнити, чорний гриб, котрий що раз більше розростав ся. А там в горі сидів Бог, єго око стерегло мене і Він пильнував, щоби я загибав після всяких правил штуки, рівномірно і повільно, не виходячи з такту. А в пропасти пекла бігали люті чорти і бісiali ся, що се тревало так довго, аж я зробию головний який злочин, непростимий гріх, за котрий би мене Бог в своїй справедливости мусів скинути в болото пекла... Я ішов скорше, що раз скорше, звернув нагло на ліво і розпалений та гнівний попавсь в ясно освітлений, удекорований візд. Я не станув, не задержавсь ні на секунду, хоч коли я гнав сходами на гору, сейчас докладно запримітив незвичайне прикрашенє входу, а перед моїми очима стояла ясно найменша подробиця при дверех, декораціях, на хіднику. На другім по-

версі сїпнув я сильно за дзвінок. Чому я задержав ся як раз на другім поверсі? І чому як раз вхопив за сей дзвінок, коли він був найдальше від сходів?

Молода якась дама в сивій, чорно виложеної сукни, отворила двері. Хвилю дивила ся здивована на мене, відтак покрутила головою і сказала: „Ні, нині не маємо нічого“, і зробила міну, як би хотїла двері назад замкнути.

І чому я зачав щось такого, з тою особою? Она взяла мене просто за жебрака; я нагло остиг і успокоїв ся. Здоймаю капелюх, кланяюсь низенько, і як би не чув її слів, говорю дуже вічливо:

„Звинїть панночко, що я так сильно задзвонив; але я не знав дзвінка. Тут має мешкати недужий пан, котрий анонсами шукав чоловіка, що возив би єго в кріслі“.

Вона стояла хвилю і увірила в сесю брехливу видумку; її погляд на мою особу захитав ся.

„Ні“, сказала по хвили, „ні, тут не мешкав ніякий недужий пан.“

„Ні? Старий пан? Дві години денно возити, година 40 ерів?“

„Ні“.

„То ще раз прошу — звинїть“, сказав я, „се може ва першім поверсі. Я хотїв лиш принагідно поручити одну знакому мені особу, котрою інтересую ся. Мое імя Ведель-Ярльсберг.“ Я покловив ся ще раз і відступив; молода дама спалевїла, в заклопотаню не могла навіть рушити ся з місця, лиш стояла і гляділа неподвижно за мною, доки я не зійшов на долину... Мій спокій вернув, а в моїй голові прояснилось. Слова дами, що она нині не може

мені нічо дати, поділяли на мене як зимний туш. То вже дійшло до того, що кождий перший ліпший міг вказувати на мене і говорити: ось іде жебрак, один з тих, котрим їду виносять дверми коритаря.

При Мельнерґаде станув я коло одної гостинниці і втягав в себе сьвіжий запах мяса, що єго там цекли; я поклав вже руку на клямку і хотів увійти, але ще в пору опамятав ся і пішов. Коли я прийшов на Стортов і глядав за місцем відпочинку, всі лавки були заняті, я надармо обійшов цілу церков — нігде не було місця. Очевидно! сказав я посоловівши, очевидно! очевидно!... і пішов дальше. Від рога базару звернув я троха на бік, обійшов фонтану, напивсь води, ішов дальше, тягнув одну ногу за другою, стояв довго перед кождим склеповим вікном, і дививсь за кождим возом, що по при мене їхав. В голові чув я жарке горячо, а в висках зачало в дивний спосіб гримати; вода, що я її випив, непослужила мені і на мене ударили страшні млости. Так дійшов я до кладовища Христа. Я усів, спер лігті на коліна, голову підпер долонями; в тій скуленій поставі було мені добре і я вже нечув, як в грудьох щось гризло. На великій ґранітній плиті лежав на череві каменярь і рив напись; мав сині окуляри, і нагадав мені нагло одного мною вже майже забутого знакомого, чоловіка занятого в однім банку і котрого тогди стрітив я в кавярни.

Колиб я міг відкласти на бік всякий встид і звернути ся до него! Сказати єму просто всю правду, що коло мене хвилево дуже зле, що навіть тяжко жити! Я міг єму дати мою голярську книжочку... Чорт побери, мою книжочку?

І хапаю нервозно за мій скарб. Не знайшовши відразу, зриваюся на рівні ноги; з остраху купаючись цілий в поті, шукаю, і нарешті знаходжу на дві кишені з иньшими чистими і записаними безвартними паперами. Перечислюю шість білетів раз пораз взад і наперед; тепер они мені непотрібні; чи мені не могла прийти до голови примха, щоби вже більше не голити ся? В той спосіб прийшов я до половини корони, білої пів корони в сріблї! Банк замикали о шестій; між семою а осьмою міг я на него ждати коло кавярні.

Довго сидів я і тішив ся тою гадкою. Час минав. В каштанах шумів вітер, день минав. Але може се було за мало, з шістьма голярськими білетами приходити до молодого чоловіка, що був урядником банку? Може він мав в кишені дві набиті книжочки, о много чистійші і ліпші карти? Хто се може знати! І я перетряс всі кишені за иньшими річами, котрі міг би додати; але не знайшов нічого. Колиб я лиш міг зафірувати єму мою краватку! Я міг дуже добре без неї обійти ся, коли добре запну сурдут, а я й так мусів се зробити, бо не мав камізольки. Розвязую краватку, велику шарфу, що закривала половину моєї груди, старанно вичистив її, і разом з голярскою книжочкою завинув в кусень білого паперу. Відтак вийшов я з кладовища і пішов в сторону кавярні.

На ратуши була сема. Проходжуюсь недалеко кавярні попри залізні штахети сюди й назад і пильно придивляюсь всім, що дверми входили і виходили. В кінци коло осьмої бачу, як улицею іде молодий, елегантний панич, прямо в сторону кавярні. Коли я єго побачив, моє

серце тріпалось в грудьох, як мала пташка, не витаючись кинувсь я на него.

„Пів корони, старий приятелю!“ сказав я цілком безлично, „тут — тут маєте валюту“, і всуваю в єго руку малий пакетик.

„Не маю!“ сказав він. „Бігме не маю!“ і при тім вивернув перед моїми очима свою моншонку. „Я вчора вечером забавляв ся і при тій нагоді пішло все до чиста; вірте мені, немаю нічо.“

„Ні, мій дорогий, воно так певно є!“ відповів я і повірив єму на слово; він же-ж не мав найменшої причини брехати задля такої дурниці; мені здавало ся, що єго сині очі заходять слезами коли перешукав свої кишені і нічо не знайшов.

Я відступив. „Звиніть“, кажу, „я лиш хвиливо в малім клопоті.“

Я уйшов вже кусень дороги, коли він мене закликав, щоби віддати мені мій пакетик.

„Задержіть собі! задержіть!“ відповів я, „нехай вам служить!“ Се лиш пару дрібниць — дурниць — більше менше все те, що посідаю на тім сьвітї! Мої слова зворушили мене самого, они звеніли так безнадійно в сумраку вечера, що я зачав плакати. . . .

Вітер подужав, хмари гнали дико, а з ростучою темнотою, збільшала ся також студїнь. Ідучи, плачу цілу дорогу; я страшно жалував себе самого і безпереривно повторяв кілька слів, один викрик, котрий знов витискав мені слези, коли вони перестали вже плисти: О Боже, мені так гірко! О Боже, мені так гірко!

Одна година минула, пройшла так поволи і лїниво! Хвилю перебув я при Торвґаде, сидів на сходах, коли хто переходив, всував ся до сїней, і без мисли дививсь на ясно осьві-

тлені маґазини, де люде перекидали грішми і товарами, в кінци знайшов я спокійний кут за купою дощок між церквою і базаром.

Ні, сьогодні не піду вже більше до ліса, хоч би незнати що сталось; на се у мене не було вже сил, а дорога була так безконечно далека. Я загадав ніч перебути так добре як удасть ся, і лишити ся тут, де стояв; коли позимніє, можу ходити довкола церкви; я не хотів вже більше церемонити ся з собою. Я спер ся плечима і здрімав ся. Гамір круг мене занімів, склепи позамикано; я що раз рідше чув кроки прохожих, і поволи вигасали сьвітла в вікнах. . .

Отвиряю очи і бачу перед собою якусь постать; блискучі гузики, що іскрились до мене, казали мені здогадувати ся, що се поліцай; лиця чоловіка не міг я розпізнати.

„Добрий вечер“! сказав.

„Добрий вечер“! відповів я і налякав ся. Змішаний підношу ся. Він стоїть неподвижно перед мною.

„Де ваша хата“! считав.

З привички і не надумуючись довго, подав я мою давну адресу, малу комнатку, котру недавно покинув. Він все ще стояв.

„Чи я зробив що злого?“ питаю тривожно.

„Ні, цілком ні! Але ви-б ліпше зробили, як би пішли до хати, тут за студено лежати!“

„Так се правда, чую що зачинає бути холодно.“

Я сказав добраніч і інстинктивно звернувся в сторону мого давнішого мешканя. Ідучи осторожно, міг би я може зайти на гору і ніхто не почув би того; всего на всего було лиш вісім сходів і лиш степені обох послі-

дних троха скрипіли. Перед дверми стягаю черевики і лізу на гору. Кругом тишина; на другім поверсі чутно тиканє годинника і тихий плач дитини; відтак нічо більше. Знаходжу мої двері, підношу троха з гаків і отвираю як звичайно без ключа; входжу до комнаты і тихо замикаю за собою двері. Було ще все так як я полишив, занавіси перед вікнами були відкинені троха на бік, ліжко стояло порожне, на столі сьвітило ся щось біле, правдоподібно моя карточка до газдині; отже вона не була навіть тут від коли я відійшов. Я повів рукою по білій плямі і на диво почув лист. Лист? Несу єго до вікна, відцифрую о скілько се в темноті було можливе, зле писані букви і пізнаю моє власне імя. Ага! думаю, відповідь господаїні, заборона вступати до комнаты, як би мені коли прийшла охота вернути!

І поволи, цілком поволи виходжу знов з комнаты, з черевиками в одній руці, листом в другій, а колдру під пахою. Роблю ся цілком легким, на сходах, що скрипіли затискаю зуби, сходжу щасливо з усіх сходів і знов стою на брамі. Тут взуваю черевики, трачу богато часу з ремінцями, а справивши ся з тим хвильку відпочиваю, дивлюсь бездушню вперед себе і держу лист в руці.

В кінци встаю і іду. — В горі улиці блимає жовте сьвітло ліхтарні, приступаю до неї мій пакет опираю о стовп ліхтарні, і отвираю лист, — все дуже поволи.

Мов струя сьвітла прошибла мою грудь; — з моїх уст вихопив ся легкий оклик, пустий крик утіхи: се був лист від редактора, мій фейлетон прийнятий, вже зложений. „Пару дрібних змін... поправлено кілька ортографічних

блудів... написане з талантом... завтра друкує ся... десять корон". Сьмію ся і плачу, великими скоками збігаю улицю, стаю, паду на коліна і присягаю щиро і сьвято на вітер. А години минали. Цілу ніч вигукую улицями, і одурівши з утіхи повторяю безнастанно: Написане з талантом, отже майстерска річ, геніальний помисл. І десять корон.

II.

Кілька тижднів пізнійше вечером, був я за домом. Я знов був на однім кладовищи і написав статю до газети; при роботі зійшов час до десятої, стемніло ся і браму мали замикати. Я був голодний, дуже голодний; десять корон вистарчили лиш на дуже короткий час; я від двох, трьох днів не їв нічо і був ослаблений, утомлений писанєм оловцем. В моїй кишені була половина ножика і вязанка ключів, але ні одного сотика. Коли замкнено браму кладовища, я би мусів іти властиво до хати, але через інстинктову відразу до моєї комнати, порожного і темного опущеного варстату бляхарського, в котрім я міг поки що сидіти. волочивсь я дальше, перейшов попри ратуш, зійшов до озера аж до лавки на зелізничім мості і там усів.

В тій хвилі не мав я ніяких сумних мислей, я забув за мою біду і успокоїв ся на вид моря, що спокійно і гарно тягло ся в сумерку. З привички хотів я тішити ся відчитуванєм що лиш написаного кусника, котрий мому недужому мозкови видавсь чимсь найліпшим з того, що я доси написав. Я витягнув манускрипт

з кишені, підніс близько до очей, щоби мож було видіти, переглядав одну сторону за другою. В кінці я утомив ся і зложив назад папери. Навкруги тишина: море було як сива перлова маса, а малі пташки перелітали тихо попри мене. Подальше патрулював поліцай, врочім не видати нікого, в цілій пристани глибокий спокій.

Перечислюю ще раз мої гроші: пів ножика, вязанка ключів але ні одного сотика. Нагло сягаю знов до кишені і витягаю папери. Був се механічний рух, несвідомі судороги нервів. Вишукую білий незаписаний листок і — Бог знає, як мені прийшла сеся гадка, скручую в трубку, осторожно замикаю так, що виглядала як би наповнена, і відкинув її далеко на брук; вітер повіс її ще дальше, відтак вона задержала ся.

Голод зачав тепер ділати на мене. Я дививсь на білу паперову трубку, якби наповнену лискучими срібними грішми, і вмовив сам в себе, що в ній дійсно щось є. Я силував ся відгадати суму, коли відгадаю, буде моя! На споді уявляв я собі малі, гарненькі десять ерові штуки, а на верха товсті корони, ціла трубка повна грошей! Широко розплющеними очима дививсь я на неї і намовляв себе пійти і вкрасти її.

Нагло почув я кашляне поліцай, як могло мені прийти на гадку, щоби зробити те саме? Підношу ся з лавки і кашляю, повторяю се три рази, щоби учув. Як він кине ся на паперову трубку, коли надійде! Я тїшив ся збитком, затирав з вдоволення руки і кляв. Коли буде мусів відійти з довгим носом, собака! Чи не западе ся він під землю, в найгорячіше багно пекла! Я був п'яний, упивсь голодом!

По кількох мінутах прийшов поліцай; спозирав на всі боки і дзвонив підковами. Іде поволеньки, бо перед собою має ще цілу ніч; трубки не бачить, не скорше, аж станув перед нею. Задержався і оглядає трубку. Лежить собі так біла і виглядає на повну; може в ній є яка мала сумка, га? мала сумка срібла? . . . Підносить її. Гм! легка, дуже легонька! Може цінне перо, прикраса капелюха . . . отвирає обережно своїми великими руками і зазирає до середини. Я розсміявся, розсміявсь і упав на коліна, сьміявся як божевільний. Ні один звук не вийшов з мого горла; мій сьміх був тихий і гектичний, щирий як слеза . . .

Знов заклапало по бруку, і поліцай пішов через міст. Я сидів зі слезами в очах і втягав воздух, та троха не здурів з утіхи. Зачинаю говорити голосно, розповідаю собі щось о паперовій трубці, наслідую рухи бідного поліцай, дивлюсь крізь зложені руки і повторяю безнастанно: „Закашляв, коли її відкидав! Закашляв, коли її відкидав!“ До сих слів додавав я нові, причіплюю до них підбурюючі річі, обертаю ціле речення другим боком і кінчу словами: „Закашляв раз — кгеге! . . . Силуюся над відмінами тих слів, так що аж над вечером закінчився мій веселий настрій. Відтак найшов на мене задумчивий настрій, приємна утома, котрій я не опирався. Було вже темно, легонький вітрець поорав перловину моря; кораблі з наставленими до неба мачтами і з своїми чорними толубами, виглядали як німі потвори, що з найжестою щитиною ждали на мене. Я вже не чув найменшого болю, мій голод злагодив його, зате я чувсь так приємно порожний, невразливий на все те, що кругом мене діялося і тішився,

що ніхто мене не бачить. Я поклав ноги на лавку і поклавсь горілиць; в той спосіб я найліпше відчував вдоволене відосібнення.

В моїй душі не було ні хмарочки, ані чувства невдоволення; як далеко міг засягнути мислею, ні одного бажання, або несповненого наміру. З широко отвореними очима лежав я так в стані, як би сам утік від себе — я чув себе так розкішно віддаленим.

Все ще ні один звук не мішав мені мого спокою; лагідна темнота закрила перед мною вселенну і загребла мене тут в спокою — лиш пустий шум тишини звучить монотонно в моїх ухах. А ті темні потвори притягнуть мене до себе, коли надійде ніч і понесуть мене далеко за море в чужі краї, де нема людей. І занесуть вони мене до замку княжни Иляялі, де ждуть на мене не предчуті, величаві річи; більші, як всі утіхи вельмож сего сьвіта. А вона сама буде сидіти в препишній сали, де буде сам аметист, на престолі з жовтих рож-а коли я увійду, витягне до мене руку, привитає і запросить мене, коли приступлю до неї і уклякну: „Витай у мене і в моїм краю, рицарю! Від дваццяти літ жду на тебе і кличу кождої осьвітленої зорями ночі, а коли ти сумував, я тут плакала, а коли ти спав, я вдихувала в тебе найпишнійші сні!“ . . І та красна бере мене за руку, веде мене довгими галями, де товпи народу кричать ура, ясними городами, де триста молодих дівчат бавить ся і жартує, до другої салі, де усе було з блиско-чого шмарагду. Там сьвітить сонце, галери-ями і галями несесь любий сьпів хорів, а до мене долітає опяняючий запах. Держу її руку в моїй і чую, як дика розкіш чарів входить

в мою кров; обіймаю рукою її стан, а вона шепче: не тут, іди за мною ще далше! І входимо до червоної салі, де усе з рубінів, від всего того богацтва я аж до землі згинав ся. Нагло чую, як її рамена обіймають мене, її віддих погладив моє лице і вона шепче; витай любий! Цілуй мене! . . . Поцілуй мене! Більше . . . більше . . .

Лежачи на лавці, бачу перед очима звiзди, а мої очі поринають в океані сьвітла. Відтак заснув я, поліцай збудив мене. Так сидів я, немилосерно відкликаний до життя і нужди. Моїм першим враженем було якесь глухе здивованє, що знаходжу ся під голим небом; але оно скоро уступило місце гіркому знеохоченю, я мало що не розплакав ся, що ще не умер! Коли я спав, падав дощ; моя одіж була цілком мокра, в цілім тілі чув я ледяну студінь. Було вже цілком темно і я з великою бідою міг розпізнати лице поліцай.

„Та-а-ак“, сказав він, „тепер вставайте!“

Я встав сей час; коли би мені казав сей час назад покласти ся, я би також услухав. Я був дуже пригноблений і безсильний; а до того причинило ся ще й те, що голод в тій хвили знов зголосив ся.

„Пождіть!“ кликав поліцай за мною, „осляча голова забуває капелюх! Так — на, ну ідіть!“

„І я так щось міркував, як би — як би забув щось“, вибовтав я мов непритомний. „Дякую добраніч!“ я пошкандибав далше.

Коли-б мав хоч кусничок хліба! Маленький бохончик пишного житного хліба, від котрого можна би ідучи кавальчик відкусити! Я докладно представив собі певний сорт житного хліба, від котрого би я невимовно радо

відкусив. Я страшно був голодний, желав собі вмерти, став сентиментальний і плакав. Моя нужда не мала кінця!

Нагло станув я на середині улиці, тупнув ногою і голосно заляв. Як назвав мене поліцай? Осяча голова. Я єму покажу, що то значить назвати мене осячою головою. Обертаюся і бігцем вертаю назад. В мені варило ся з люті. В долині пошпортнувсь я на улиці і упав; але я тим не журился, схопивсь назад на ноги і біг дальше. На залізничій площі я тимчасом так утомив ся, що не мав вже сили збігчи аж до моста; тимчасом моя лють остигла. В кінці я станув і відітхнув. Чи впрочім не було мені байдуже, що сказав такий поліцай. Так, та проте я не міг на все дозволити! „Впрочім“, перервав я себе „він же не уміє ліпше“. Таке оправдане вистарчило мені; я ще два рази повторив єго: він же неуміє ліпше! Від так я знов завернув.

Боже! що вже тобі не приходить на гадку! думав я з іритований; в найтемнійшу ніч як божевільний бігати по коліна в глибокім уличнім болоті! Голод безнастанно жер мене і не давав мені спокою. Я раз-у-раз ковтав слину, щоби в той спосіб наситити себе і мені здавало ся, що се мені помагає. Від кількох тижнів було скупо з харчем, заки до того дійшло, а в послідних часах, я значно втратив сили. Коли мені пощастило ся таким, або иньшим маневром роздобути пять корон, то сей гріш ніколи не вистарчив на стілько, щоби я міг віджити, заки наступить нове голодованє і обезсилить мене. Найгірше було з моїми плечима і моїми раменами; невелике сверлованє в груди

міг я ще на хвилю спинити, колу сильно за- кашляв або ішов сильно похилений; на плечі і рамена не мав я ради. Що за причина, що для мене в загалі не хотів вже прийти ясний день? Чи я не мав так само права жити як кожний инший, як приміром антикварник Паша, або експедитор парових кораблів Генехен? Чи я не мав плечей велита і двох сильних рук до праці; чи не був я на площі рубачів в Мерґаде, щоби бодай там заробити на щоденний хліб? Чи я був лїнивий? Чи я не шукав за місцем, слухав викладів, писав статі і день та ніч працював і читав мов божевільний? І чи я не жив як скупар, їв хліб і молоко, коли мав багато: хліб, коли мав мало, а голодував, коли не мав нічо? Чи я мешкав в готели, або мав цілу масу комнат на цілім першім поверсі? Я мешкав на піддашу, в бляхарскім варстаті, з котрого мінувшої зими утік Бог і сьвіт, бо сніг падав до середини. Я вже не міг поняти всего того.

Все те передумував я, коли так ішов, але в моїх гадках не було одної искорки злоби, або зависти, або огірчення.

Я станув перед склепом з фарбами і глянув до вікна; хотів прочитати вінети на кількох герметичних пушках, але було за темно. Лихий на себе самого за сей найновїйший концепт і подразнений, майже лютий, що не можу доміркувати ся, що в тих пушках, запукав я до вікна і пішов дальше. Подальше побачив я поліція, прискорюю хід, приступаю до него і без найменшої причини кажу:

„Десята година.“

„Нї, друга“, відповів здивований.

„Ні, десята“, відповідаю. „Тепер десята година.“ І стогнучи з досади приступив я ще кілька кроків ближше, стис п'ястуки і сказав: „Слухайте — знайте, тепер десята!“

Він надумувавсь хвильку, оглядав мою особу, дививсь на мене мов дурний і навпослід сказав цілком спокійно:

„На всякий случай вже пора іти вам до хати. Чи пійти мені з вами?“

Така вічливість розоружила мене; я чув, як слези тисли ся мені до очей, і я сказав покvapно:

„Ні, спасибіг!— Я лиш троха задовго позволив собі... в кавярни, ... сердечне спасибіг!“

Коли я відходив, він приклав руку до шелома. Єго вічливість поборола мене, і я плакав, бо не мав п'ять корон, щоби єму дати. Я станув і дививсь за ним, як він поволи ішов своєю дорогою, ударяю ся в чоло і плачу тим сильнійше, чим дальше він від мене відходить. Я вилаяв себе за своє убожество, ганьбив себе, вигадував очайдушні прізвища, пишво простацкі проклони, і обсипував себе ними. Се робив я так довго, доки не дійшов до хати. Під дверми побачив я, що загубив ключі.

Очевидно! сказав я гірко, чомуж би я не мав загубити власних ключів? Я тут мешкав на подвірю, на котрім на долинї була стайня, а на горі бляхарня; брама на ніч замикає ся і ніхто, ніхто не може її отворити, і чомуж би я не мав загубити ключів? Я перемок як собака, троха голодний, трішечки голодний, і сьмішно утомлений в колїнах, чомуж би я не мав їх згубити? І чому ще до всего того цілий дїм не посунув ся до Акер, коли я прийшов

і хотів дістати ся до середини? ... І загартований голодом і нуждою, сьміявсь я сам до себе.

Чую як в стайни тупають коні, і міг бачити моє вікно; але брами не міг відчинити, ані до середини дістати ся. Утомлений і огірчений рішивсь я вертати до моста і шукати ключів.

Дощ знов зачав падати, і я вже чув, як вода на плечах діставала ся аж до моєї шкіри. Коло ратуша прийшла мені нагло сьвітла гадка: просити поліцію щоби мені отворила браму. Я сей час звернув ся до поліцая, і просив его дуже, щоби пішов зі мною, і коли може, впустив мене до середини.

Ба, коли-б він міг, ба! Але він не міг; не мав ключів. Поліційних ключів тут не було, були в відділі детективів.

Що-ж тепер діяти?

Га, іти до готелю і покласти ся спати.

До готелю не міг я іти; немав грошей. „Задовго забавляв ся... в кавярни... зрозумієте се!...

Так стояли ми хвилю на ратушевих сходах. Він щось міркував і надумував ся та придивлявсь мені. Дощ не уставав.

„Ідіть на стражницю і зголосіть ся jako бездомний“, сказав він.

Бездомний? Се мені ще не приходило на гадку. До біса, се була добра ідея! І я сей час подякував поліцаяови за сей знаменитий концепт. Чи можу цілком просто увійти і сказати, що я бездомний?

„Цілком просто!“ ...

„Ваше імя?“ спитав урядник.

„Танген — Андрій Танген.“

Не знаю, чого я брехав. Мої гадки літали без звязи і приносили мені більше помислів, як мені було потрібно; се далеке імя впало мені відразу на гадку, і я викинув єго без найменшого обчислення. Я брехав без потреби.

„Заняте?“

Тим мені заїхав. Гм! Заняте! Яке-ж було моє занятє? Зразу хотів я себе зробити бляхарем, але не мав відваги; я охрестив себе іменем, котрого не посідає кождий бляхар; окрім того я носив окуляри. Нараз прийшло мені на гадку бути безличним; ступаю крок наперед і кажу рішучо і поважно:

„Журналіст“.

Урядник аж присів, заки вписав, і я стояв перед ним як великий бездомний радник державний Се, що я зволікав з відповідію, не збудило ніякого підозріння. І як се виглядало — журналіст в ратуши, без даху над головою!

„При якій часописи — пане Танген.“

При „Дневнику“. На жаль, я нині вечером троха за довго гуляв...“

„Ей, о тім нема що й балакати“, перебив мені і додав з усьмішкою: „Коли молодість часом погуляє.. цілком зрозуміла річ...“ Відтак звернений до поліція, вставши і поклонивши ся мені, сказав: „Заведіть того пана на гору до зарезервованого відділу. Добраніч.“

Мені мурашки перебігли по спині при моїй власній зухвалости, і я затис п'ястуки, щоби просто держати ся. Коли-б я лиш до справи не вмшав був „Дневника!“ Я знав, що редактор Фріле умів скреготати зубами; коли

в замку заскреготав ключ, той звук пригадав мені се.

„Газ горить ще десять мінут“, сказав поліцай ще в дверьох.

„А відтак гасять?“

„Гасять“.

Я усів на ліжку і чув, як обернув ключем. Ясна келія виглядала так весело; я чув ся тут свободний і з вдовolenем вслухував ся в день на дворі. Я нічо ліпшого не бажав собі, як таку малу, вигідну келію! Моє вдовolenє росло, з капелюхом в руці, поглядом зверненим на газове сьвітло при стіні, сиджу на краю ліжка; передумував різні моменти моєї стрічи з поліцією. Перша! І як я її надув! Журналіст Танген, га? А відтак „Дневник!“ Як я его вцілив в само серце тим „Дневником!“ О тім нема що говорити, га? До другої години був в повній галі в „Штіфсгарден“, ключ від хати і мошонку з пару тисячами корон забув дома! Заведіть того пана до зарезервованого відділу на гору...

Нагло гасне газ, так чудно нагло, не зменшаючи ся, не маліючи поволи; сиджу в найбільшій темноті, не бачу ні власної руки, ані білих стін, нічо! Не лишає ся нічо иншого як лягати спати. І я роздягаю ся.

Але мені не хотіло ся спати, я не міг заснути. Якийсь час сидів так і дививсь в темноту, ту густу, масову, бездонну темноту, котрої не можу поняти. Мій дух не міг її поняти. Було темно над всяке понятє і се давило мене. Замикаю очи і зачинаю півголосом співати, кидав ся на прича то сюди, то туди, щоби розірвати ся, але безуспішно. Темнота пополнила мої мисли і не давала мені ані хвилиноч-

ки супокою. Ану, як би я сам розплив ся в темноті, став ся одно з нею? Стаю на ліжку і розпростираю рамена.

Мій нервозний стан взяв верх, і хоч як я сему опирав ся не помагало мені нічо. Я був жертвою дивних фантазій, хотів себе самого успокоїти, сьпівав пісні няньок і прів силуючи ся успокоїти себе. Я вдивляв ся в темряву і дійсно в моім житю не бачив такої темряви. Не було сумніву, що я тут стояв супроти якогось спеціального рода темноти, якогось очайдушного елементу, на котрий доси ніхто не звернув уваги. Я був зайнятий тими кумедними гадками, а кожда річ лякала мене. Мала дїрка в стїні давала мені до думаня, знайдена дїра від цвяха, знак на стїні. Обмацую її, дмухаю до середини і стараю ся виміркувати її глибину. Се абсолютно не була невинна дїрка, цілком ні; то була якась таємнича дїра, перед котрою я мусїв стеречь ся. Опанований гадкою о тій дїрі, цілком не свій з боязни і цікавості, мусїв я в кінци вилізти з ліжка, вишукати половинку мого ножика, щоби змірити глибіню і упевнити ся, що она не сягає аж до сусїдної келїї.

Я знов поклався, щоби сиробувати чи годен заснути, але дійсно на те, щоби бороти ся з темнотою. Дощ перестав падати і я не чув вже ніяких звуків. Якийсь час слухав я за кроками на улиці, і неуспокоїв ся так довго, доки не учув, що хтось ішов; судячи по тонї, поліцай. Нагло зачав я трїскати пальцями і сьміяв ся. Також до чорта! Га! — Мені уроїло ся, що я винайшов нове слово. Підношу ся в ліжку і кажу: „Того нема в мові, се я винайшов, Кубоаа. Оно має букви як

слово, на Бога найсолодшого, чоловіче, ти винайшов слово Кубоаа. . . . . що має величезне граматикальне значінє . . .

З отвореними очима, здивований моїм винаходом, сиджу і сьмію ся з утіхи. Відтак зачинаю шептати; хтось міг мене підслухувати, а я загадав моє відкрите держати в тайні. Тепер попавсь я в веселий шал голоду; я чув себе порожним і без болів, а мої гадки розгуляли ся. Я зачав тиху нараду з самим собою. Найдивнішими льогічними скоками стараю ся збагнути значінє нового слова. Оно непотребувало означати Бога або Тіволі, але хто се сказав, що оно має значити тільки, що огляданє звірят? Коли я річ докладно розважив то і се не було абсолютно кінечне, щоби оно означало засувку або схід сонця. Знайти зміст для т а к о г о слова, не було тяжко. Буду ждати, аж прийде само з себе. Тим часом міг я ще виспати ся.

Лежу на причі і сьмію ся, але не кажу нічо анї против, анї за. Минає кілька минут і мене бере досада, нове слово мучить мене без упину, в кінци опановує всі мої мисли і наструює мене серіозно. Я вже рішив ся що оно не має значити, але не рішив ще, що оно має значити. Се менше важна річ! кажу голосно до себе, хапаю ся за рамя і повторю, що се менше важне. Слово, Богу дякувати, винайдене, а се була головна річ. Але гадка мучить мене безкінечно і не дає заснути; ніщо не вистарчало мені для того незвичайно рідкого слова В кінци знов підношу ся на ліжку, обіймаю голову обома руками і кажу: ні, се просто неможлива річ, щоби таким словом назвати еміграцію, або трафіку! Колиби се могло

щось подібного означати, я би давно вже на се рішив ся був і поносив наслідки. Ні, се слово надавало ся властиво до означеня чогось духового, чуте, якийсь стан — чи я сего не міг зміркувати? Раптом здасть ся мені, що хтось говорить, втручує ся до моєї розмови і я відповідаю в скаженій люти: Як хочете? Ні, такого ідіота нема більше на цілім сьвіті! Нитки! Забирай ся до дідька! Тепер, то вже дійсно мушу сьміяти ся! Коли можу спитати: Чому я обовязаний називати се ниткою, коли я спеціяльно маю щось против того, щоби се називало ся ниткою? Я сам винайшов се слово і я маю добре право називати ним се що хочу. О скілько знаю, я о тім не висказав ще своєї остаточної гадки . . . .

Але в моім мозку мотало ся що раз більше. В кінци вискочив я з ліжка, щоби знайти водопровід. Мені не хотіло ся пити, але моя голова горіла горячкою, і я чув інстинктивно потребу води. Нанивши ся, вертаю назад до ліжка і з усеї сили стараю ся заснути. Я замкнув очи і силував ся бути спокійним. Так лежав я кілька мінут не рухаючи ся, зіпрів і чув, як сильно кров бухала в жилах. Ні, се таки була пишна річ, що він шукав за грішми в трубці! І також раз лише закашляв. Чи він може ішов ще туди? Сядів на моїй лавці.. Сня перлова маса . . . . кораблі . . . .

Отвираю очя. Як я міг їх замикати, коли не годен був заснути? І довкола мене та сама пітьма, та сама непроглядна, чорна вічність, против котрої бунтували ся всі мої мисли і котрої они не могли поняти. З чим я її міг порівнати? Я робив найочайдушнійші напруження, щоби знайти слово на стілько чорне,

щоби означити тоту пітьму, слово, так страшно чорне, щоби почорнило мої уста, коли его виводять. Господи Боже, як темно тут було! Через те й я знов мусів думати о пристави і кораблях, тих чорних потворах, що там десь лежали і ждали на мене. Вони хотіли мене притягнути до себе, задержати, поплисти зі мною сьвітами, в темві краї, котрих ще не бачило людске око. Мені здаєть ся, що я на помості, що мене стягнуло до води, що колишу ся в хмарах, і паду що раз низше, низше... Я крикнув трівожно і цупко держав ся ліжка; я відбув небезпечну подорож, шибав воздухами як пилка. Я аж відітхнув, коли ударив рукою об тверду причу! Так умирає ся, кажу до себе, тепер ти умреш! Лежу так малу хвилю і думаю, що тепер мушу умерти. В кінци підношу ся в ліжку і кажу строго: Хто каже, що мушу умерти? Коли я винайшов слово, маю також повне право установити, що воно значить... Я чув, що фантазую, чув се тоді ще, коли говорив. Мое помішанє було деліриєм з ослабленя і утоми, але я не стратив ще сьвідомости. Але нагло прийшло мені на гадку, що я збожеволів. Стревожений вискакую з ліжка. Доліз до дверей і стараю ся їх отворити, кидаю ся на ру разів на них, щоби їх висадити, валю головою об стіну, заводжу голосно, кусаю пальці, плачу і клену...

Кругом тихо; мури відбивали тільки мій власний голос. Я упав на землю, не в силі довше товчи ся по келії. Нараз добачую в горі сивий квадрат в мурі, білий тон, предчутє дневного сьвітла. Чую, що се дневне сьвітло, чую се кождою порою мого тіла. Ах! як розкішно я відітхнув! Розтягаю ся на землі, і плачу з

утіхи, що блиснуло се милосерне сьвітло, плачу з вдячності. посилаю до вікна поцілуй рукою і заховаю ся мов божевільний. І в тій хвилі був я сьвідомий того, що роблю. Все знехочене на раз щезло, біль і роспука устали і в тій хвилі, як далеко сягали мої мисли, не мав я ні одного несповненого бажаня. Я підніс ся з землі, заклав руки, і дожидав днини.

Що то була за ніч! Але що не чули гармідеру, думав я здивований. Але правда, я був в резервовім відділі, над всіма вязнями. Бездомний радник державний, що так скажу. Безупинно в найліпшій настрою, з поглядом зверненим на що раз яснішу шибу в стіні, бавлю ся тим, що граю ролю державного радника; назвав себе „фон Танґен“ і укладав свою промову в міністерскім стилю. Мої фантазії не устали, тільки що вже не був такий нервозний. Коли-б тільки я не зробив був того недбальства що забув дома мою мошонку! Чи можу мати честь помогчи панови радникови покласти ся до ліжка? І з найглибшою повагою, з премногими церемоніями лізу на причу і кладу ся.

Тепер вже так прояснило ся, що я міг розпізнати нариси келії, а безпосередно потім доглянув також грубу засувку дверей. Се розірвало мене Одностайна, іритуюча, непроглядна пільма, що надавала мені бачити себе самого, уступила; моя кров утихомирила ся, і я скоро почув, як мої очи замкнули ся.

Кілька ударів в двері, пробудили мене. Я поквалпно вискакую з ліжка і скоренько одягаю ся; моя одіж була ще з вчашного вечера мокра.

„Замельдуйте ся у дижурного, там на до-
лині,“ сказав поліцай.

Отже знов перейти формальности! пога-
дав я стрівожений.

Сходжу до великої комнати де було трий-
цять, або сорок людей, всі бездомні. Одного
по другім кликано до протоколу, і кождий ді-
ставав карту на їду Дижурний все питав сто-
ячого біля него поліцай: „Чи сей дістав кар-
ту? Лиш не забудьте подавати їм карти. Вони
виглядають, як би їм їда могла придати ся.“

І я стояв тут, дививсь на карти і також
мав охоту дістату одну.

„Андрій Танґен, журналіст!“

Я виступив і поклонив ся.

„Алеж добродію, як ви тут дістали ся?“

Я пояснив цілу звязь, розповів ту саму
історію, що вчера, брехав дивлячись просто
і не кліпнувши очима, брехав з повною щирі-
стю. За довго гуляв, на жаль.... в кавярни....
забув ключ....

„Так,“ сказав він і розсьміяв ся, „так то
буває! Спалисьте добре?“

„Як державний радник!“ відповів я. „Як
радник!“

„Тішить мене!“ відповів і встав. „Пова-
жане!“

І я відійшов.

Карта! І мені карта! Від трьох днів і но-
чей я нічо не їв. Хліба! Але ніхто не давав
мені карти, а я не мав відваги зажадати Се
розбудило бя підозрінє. З гордо піднесеною
головою, з поставою мілїонера виходжу з ра-
туша. Сонце вже гріло, була десята і на Юнг-
торветї був вже повний рух. Кудиж тепер?
Ударяю об кишенью і обмацую манускрипт; як

лиш вибе одинайцята, буду старати ся бачитись з редактором. Хвилю стою на балюстраді і обсервую жите; тимчасом моя одіж зачала парувати. Голод знов зголосив ся в моїй груді, товк ся та колов з дрібна і з легонька, що аж боліло Чи я дійсно не мав ні приятеля, ні знакомого, до котрого би міг звернути ся? В памяти шукаю за чоловіком, що дав би мені десять ерів, і не знаходжу его. А се був такий гарний день; тільки сонця і тільки сьвітла кругом мене; небо филиувало як ніжне море над горами. — Не запримітивши сего, знайшовсь я в дорозі до дому.

Я був страшенно голодний, підніс тріску з улиці і зачав гризти. Се помогло. І що я вже давнійше не подумав о тім!

Брама була отворена; парубок сказав мені як звичайно: добрий день.

„Гарний день“! сказав.

„Дійсно“ відповів я. Більше не знав що сказати. Чи міг я его попросити, щоби позичив мені корону? Він би се певно зробив, як би міг. Я ще до того написав ему раз лист. Він крутив ся чогось, як би хотів щось мені сказати.

„Гарний день, не правда, пане? Нині мушу заплатити ґосподині, чи не могли-б ви позичити мені пять корон, що? Лиш на пару днів. Ви вже зробили мені раз прислугу“.

„Ні, дійсно не можу, Енс Оляфе. Тепер ні. Може пізнійше, може нині пополудни“. Відтак поліз я сходами до моєї комнати.

Тут кинувсь я на ліжку і розсьміяв ся. Яке то свиняче щастє, що він мене випередив! Моя честь уратована! пять корон — сохрани тебе Господи, чоловіче! Ти міг від мене так

само зажадати п'ять акцій парової кухні, або панське місце там в Акер. Думаючи о тих п'яти коронах сьміюся що раз голоснійше і голосвійше. Чи не був я чортів син? Як? п'ять корон! Так, на се був я як раз добрий! Моя веселість росла і я їй цілком віддав ся. Тьфу! до чорта, як тут пахне їдою! Правдивий сьвіжий запах карменадля з обіду! Тьфу! Відчиняю вікно, щоби випустити обридливий смід. Кельнер! Ців біфштика! І звертаючи ся до стола, того поломаного стола, що при писаню мусів его підпирати колінами, згинаю ся низенько і питаю: Прикажете може склянку вина? Ні? Моє імя Танген, державний радник Танген. На жаль, я троха задовго гуляв... Ключ...

І мої думки знов розіграли ся, пустились мавівцями. Знаю, що говорю без звязи, і не сказав ні одного слова, котрого не чув, або не розумів. Кажу до себе: Тепер знов говориш без звязи! Але я не міг инакше. Було, як би я був при сьвідомости, а говорив у сні. Моя голова була легка, без болю і без тиснення, в душі було ясно Я плив кудись то і не опирав ся.

Увійдіть! Так увійдіть лиш! Як бачите все з рубіну. Иляялі, Иляялі! Червовий, напушений шовковий килим! Як сильно вона дихає! Поцілуй мене любко! ще! ще! Твої рамена як білий бурштин, твої уста сьвітять... Кельвер, я замовив біфштик...

Сонце сьвітило в моє вікно, було чути, як на долині ковї гризли овес. Я сидів і ссав тріску, вдоволений і веселий мов дитина. Безвастанно мацаю манускрипт; я о нїм навіть не думав, але інстинкт казав мені, що він

існує, моя кров пригадувала мені се. І я витягнув єго. — Був мокрий, тому я розпростер єго і поклав на сонци. Відтак зачав ходити по хаті. Як пригноблюючо все виглядало! На помості всюди рештки бляхи, ні одного стільчика, ні одного навіть цвяха в голих стінах; всьо помандрувало до пивниці „вуйка“ і з іло ся. На столі кілька аркушів паперу, обтяжених грубою верствою пороху — лиш тільки було мого: старе, зелене покривало на ліжку позичив меві перед кількома місяцями Ганс Павлі . . Ганс Павлі! Я тріснув пальцями. Ганс Павлі Петерсен мусить мені помочи: Думаю, де єго адреса. Як я міг за него забути! Він певно не буде дуже гнівати ся, що я відразу до него не звернув ся. Хапаю за шапку, згортаю манускрипти, пакую до кишені і збігаю зі сходів

„Слухай, Енс Оляф“, крикнув я до стайні . . .
„Я цілком певний, що нині пополудни зможу помогчи тобі!“

Коло ратуша бачу, що вже по одинайцятій і я рішаю ся зайти прямо до редакції. Перед дверми задержую ся, щоби побачити, чи мої папери упорядковані після сторін: я вигладив їх старанно, всадив назад в кишеню і запукав. Мое серце голосно застукало, коли я увійшов. Чоловічок з ножицями, був як звичайно на місци. Питаю тревожно за редактором. Нема відповіди. Він вирізує льокальні вісти з провінціональних газет. — Повторяю мое питанє і приступаю близше.

„Ще нема,“ сказав нарешті неспіводячи очей.

Коли прийде?

Се річ непевна, дійсно непевна.

Як довго бюро отворене?

На се не одержав я відповіді і мусів іти. За весь той час, панок і не глянув на мене; пізнав мене по голосі. Ти тут так зле записаний, що не виплачуєсь їм тобі відповідати, погадав я собі. Чи се діє ся на приказ редактора? Правда, що від коли він приняв мій славний фейлетон, я заливав его працями, засипував річами, котрі він мусів прочитувати і мені—звертати. Може він хотів з тим зробити кінець, зарядив средства осторожности... Я пішов в сторону Гомандбісен.

Ганс Павлі Петерсен був хлоп-студент і мешкав на пятім поверсі на піддашу: значить, Ганс Павлі Петерсен був бідний чоловік. Але коли мав корону, давби її. Я її дістану так певно, як би вже й мав в кишени. Цілу дорогу тїшив ся я тою короною — такий був певний, що дістану. Двері були замкнені і я мусів дзвонити.

„Хочу бачити ся з студентом Петерсеном“, сказав я і хотів увійти. „Я знаю его комнату“.

„Студент Петерсен? повторила дівчина. Чи то сей, що мешкав на піддашу? Сей виніс ся. Куди, она не знає; листи казав відносити собі до Германсена при Тобольдгаде і сказала котре число.

Повний віри і надії збігав я цілу Тобольдгаде і питаю за адресою Ганса Павля. Се був послідний вихід і я мусів его використати. При одній новій будівлі геблювали два столярі. Я сягнув рукою, взяв кілька блискучих геблів, встромив одну в уста а решту на пізнійше в кишеню і пішов дальше. Я стогнав з голоду. В пекарскім склепі бачу за вікном величезний

десятьеровий хліб, найбільший бохонець, який в загалі мож було дістати за ті гроші.

„Я прийшов за адресою студента Петерсена“.

„Бернта Анкера-гаде ч. 10 під дахом“. — Чи іду на гору? Коли так, то чи буду ласкав взяти кілька листів, що прийшли до него?

Вертаю до міста тою самою дорогою, котрою прийшов, минаю знов столярів, що тепер сиділи з горшками між колінами і їли свій обід з парової кухні; минаю пекарський склеп, де десятьеровий хліб лежить ще на своїм місці і на пів неживий з утоми приходжу на Бернта Анкера-гаде. Двері були відчинені. Вилажу численними утяжливими сходами під самий дах, витягаю листи, щоби як лиш увійду, Ганса Павля за одним замахом вправити в добрий гумор. Він певно не відмовить мені, коли виясню ему обставини, цілком певно ні, Ганс Павлі мав так шляхотне серце, я ему вже так часто о тім говорив... На дверех знайшов я картку: „Н. П. Петерсен, stud. theol. — відіхав до дому“.

Я усів, усів на зимний поміст, стуманілий, утомлений, зломаний. Кілька разів повторяю механічно: „Від-їхав! від-їхав! Відтак я замовк цілком. Ні одна слеза в моїм оці, ні мисли, ні чутя. З розплющеними очима сиджу і гляджу на листи, не знаю, що діяти. Минає десять минут, може двацят, а бо й більше; сиджу все на тім самім місці і пальцем не рушу, немов сплю. Тепер чую когось на сходах; встаю і кажу: „Шукаю за студентом Петерсеном, тут два листи для него“.

„Від-їхав домів“, відповідає пані. „Але посьвятах верне. Коли хочете, возьму листи до себе.“

„Дякую, дуже мені приємно, так він їх знайде, коли приїде. В них може бути щось важного. Поважанє!“ Зійшовши на долину, стаю на середині улиці зі стисненими п'ястуками і кажу голосно: Я тобі щось скажу, мій любий Господи Боже, ти є все одно! І мов ошалілий киваю головою і з закушеними зубами кричу до хмар: Чорт мене побери, ти все одно!

Ступаю пару кроків і знов стаю. Нагло зміню поставу, складаю руки, перехиляю на бік голову і питаю солодким, богомільним голосом: А чи ти кликав до него, моя дитино?“

Се не добре звучало.

Великим Н, кажу, повним великим Н! Отже ще раз: Чи ти кликав до НЕГО, моя дитино? Я склонив голову, роблю плаксивий голос і відповідаю: Ні!

Ще не звучало воно добре.

Дурню, не умієш удавати! Так, мусиш сказати, так є, я кликав Господа Бога! І до своїх слів мусиш дібрати найжаліснішу мельодию, яку коли чув. Таак — тільки ще раз! Так, се було вже ліпше. Але ти мусиш зітхати, зітхати як би свистав грудьми.

Та-ак.

Сімулюю і тупаю нетерпеливо ногою, коли мені не йде, та лаю себе дурнем, а здивований нарід стає і озирає ся за мною. Я гриз без упиу гіблівку і волік ся як міг скоро дальше. Ще заки спостеріг ся, був я вже на залізничій площі. Годинник на церкві Спасителя показував пів до другої. Стою хвилю і надумую ся. Матовий піт виступив на моїм лиці і заливав мені очи. Ходи зі мною на ке, кажу до себе. Очевидно, коли маєш час. Я поклонив ся і пішов на залізничий ке. Там

стояли кораблі, море філювало до сонця. Всюди пильний рух, свист пари, робітники з паками на плечах, на їх устах веселий сьпів. Баба з печивом сидить біля мене. Малий стіл переповнений лакітками і я на силу відвернув ся, щоби сего не бачити. Запах їди наповняє цілий ке; тьфу, відчинити вікна! Звертаю ся до пава, що сидить коло мене і представляю ему тую невластивість з пекарками тут і пекарками там... Ні? Але ви таки признасьте, що... Але він завітрив щось недоброго, не дав мені навіть докінчити, підніс ся і пішов. І я встав і пішов за ним з тою сильною постановою доказати ему, що помилив ся.

„Навіть взгляд на санітарні відносини“ сказав я і поклепав его по рамени.

„Вибачте, я тут чужий і не знаю нічо про санітарні відносини“, відповів і страшно впялив в мене свої очи..

Се на всякий случай зміняє річ, — коли він чужий... Чи можу ему в який спосіб служити? Водити по місті? Ні? Мені було би дуже приємно і се би его нічо не коштувало... Але чоловік хотів мене абсолютно збути ся і скоро перебіг улицю на другий тротоар... Я завернув і знов усїв на моїй лавці. Я був дуже неспокійний а велика катаринка що десь в горі грала, ще погіршала річ. Тверда, металічна музика, до котрої мала дівчинка сьпівавє сумну мельодию. Щось подібного до флєта, болючого в сих тонах, проливаєсь моїми жилами, мої нерви зачинають дрожати, немов би в них музика гомонїла, а по хвилі розтягаю ся на лавці і сьпіваю з музикою. На який концепт чоловік не впаде, коли голодує!

Чую, що ті тони втягнули мене в себе, що я

в них розплив ся, випливаю і мені здаєть ся що пливу високо понад гори в яснійші області.

„Одного ера“ каже дівчатко від катеринки і наставило тарілку, лиш, „одного ера“!

„Так“, відповідаю несвідомо, схоплюю ся і перешукую кишені Але дитина гадає, що жартую собі з неї і не сказавши слова відходить. Сего було меї за богато; я волів би щоби сварила, — мене заболіло і я закликав її назал. „Не маю ні одного сотика, але я за тебе не забуду, може завтра. Як тебе звать? Так? Гарне імя; не забуду. Отже завтра“. Я зміркував, що она мені не увірила, хоч не сказала нічо, я плакав з розпуки, що та мала уличниця не хотіла мені вірити. Кличу ще раз за нею, розпинаю з розмахом сурдут, і хочу їй дати камізольку. Дам тобі щось, жди лиш хвильку... Але я не мав камізольки!... Як я міг за нею шукати! Вже від кількох тижднів не маю її. Що мене напало! Здивована дівчина не ждала довго і покванно відійшла. І я мусів її пустити. Люде збігали ся і голосно сьміяли ся; поліційний сторож перетискає ся і хоче знати, що таке стало ся.

„Нічо“, відповідаю, „цілком нічо“! Я тільки хотів тій малій дівчинці дати камізольку... для її батька... З того не потребуєть сьміяти ся. Я можу вернути лиш до хати і натягнути ивншу.

„Лиш не робити авантур на улиці! Та-ак, марш! І поліцай пхнув мене на перед. „Чи се ваші папери“? крикнув за мною.

„Так до чорта, моя статя, маса важних письм! Як я міг бути такий неосторожний“. Беру мій манускрипт, запевняю ся, що все в порядку, і не озираючи ся більше іду прямо

до редакції. На вежі Спасителя була четверта.

Бюро замкнене. Тревожно, мов злодій, зсуваю ся сходами назад і стаю безрадно перед брамою. Що тепер діяти? Опираю ся о мур, впялив очи в камінь і передумую. Перед моїми ногами лежить шпилька; згинаю ся і підоймаю. Ану, возьму і повідтинаю гузики від сурдута. Що міг би за них дістати? А може і се нічо мені не pomoже? Гузики були гузиками, але я оглянув їх з усіх боків і побачив, що були так добре, як нові. Се була добра гадка; я міг повідрізувати їх ножиком і занести до пивниці „вуйка“. Надія, що спродам ті гузики, сейчас мене оживила і я сказав: „Єй, прояснює ся!“ Утіха опанувала мене і я зачав відривати один гузик по другім. При тім вів я тихцем таку розмову: „Ну, бачите, коло нашого брата троха скупо, хвилиний клопіт . . . Зужиті, кажете? Не плетіть! Хотів би я такого бачити, що гузики зуживає менше як я. Ходжу все з розп'ятим сурдутом, скажу вам; моя привичка, властивість . . . Ні, ні, коли не хочете, то —! Але за се мушу дістати бодай 10 моїх ерів . . . Але, мій Боже, хтож се каже, що мусите? Можете мовчати і мене лишити в спокою . . . Так, так, так, закликайте лиш поліцію, про мене! Зажду тут, доки не приведете поліцая. І не украду вам також нічо . . . Тепер бувайте здорові, здорові! Отже мое ім'я Танген, я троха за довго гуляв . . .“

Хтось сходяв сходами. Я сей час витверезив ся, пізнаю пана від ножиць і скоренько ховаю гузики до кишені. Він хоче перейти, не відповідає навіть на мій уклін і нагло дуже

докладно оглядає свої нігті. Задержую єго і питаю за редактором.

„Нема“.

„Брешете!“ кажу. І з безличністю, котра мене самого счудувала, тягну далше: „Я мушу з ним говорити; пильна справа. Вісти з Штіфтгарден.“

„Чи мені сего не можете сказати?“

„Вам?“ відповідаю і мірю єго від стіп до голови... Се помогло. Вернув сейчас зі мною і отворив мені двері. Тепер серце застрягло мені в горлі. Я закусив сильно зуби, щоби набрати відваги, запукав і увійшов до приватного бюро редактора.

„Добрий день!“ Се ви? сказав приязно.

„Сідайте!“

Коли би мені був показав двері, було би мені приємнійше; мені було недалеко до сліз і я відповів:

„Прошу вибачте...“

„Сідайте“, повторив.

Сідаю і кажу, що маю знов статю, на котрій мені дуже залежить, щоби була в єго часописи. Я тільки над нею натрудив ся, коштувала мене тільки праці.

„Прочитаю“, сказав і взяв статю. „Праці завдаєте собі на всякий случай при всім, що пишете, але ви за палкі. Коли-б ви лиш більше міркували ся! За багато горячки! Але я прочитаю. З тим обернув ся назад до стола.“

Тепер я осїв! Чи міг я єго просити о корону? Пояснити єму, чому в тім було все за багато горячки? Тоді він би мені певно поміг, се було не перший раз... Я підніс ся. Гм! Але коли я був послідний раз у него, жалував ся на скупість думок, навіть посилав

служачого, щоби зібрати мій гонорар. Здається, що так було би і сим разом. Ні, се не сьміє стати ся! Чи-ж я не бачив, що він сидить по уха при роботі?

„Ще може щось крім того?“ спитав.

„Ні“, відповідаю і стараю ся скріпити мій голос. „Можу спитати коли?“

„Як будете коли іти туди, за яких пару днів“.

Я не міг промовити в своїй справі. Вічливість сего чоловіка була так безмірно велика, я хотів показати, що потрафлю її оцінити. Ліпше заморити ся голодом... І я відійшов. Навіть тоді вже, коли я вийшов і голод наново зачав мене мучити, не жалував я, що вийшов з бюро не попросивши о корону. Витягаю другу геблівку з кишені і беру в рот. Се знов помогло. Чому я сего вже скорше не зробив? Встидай ся, сказав я голосно; ти дійсно міг о тім подумати, щоби сего чоловіка просити о корону і через те наробити ему клопоту? І я просто по гробяньски поставив ся до себе, за намірену мною безвстидність.

Се було найбільше простацтво, що я доси чув! кажу; впадати до чоловіка і ему майже очи видрапувати, лиш тому, що тобі потрібна корона, ти підла собако! Марш! Скоро! Скоро! ти бовване!

Я тебе навчу!... Щоби себе покарати, починаю бігати. Беру одну улицю по другій, підганяю себе злбними окликами і кричу на себе мов скажений, коли хочу задержати ся. Тим часом забіг я високо на цілестреду. Коли вже задержав ся, трохи не плачу з досади, що не можу дальше гнати, дрожу цілим тілом і паду на сходи. Ні, стій! кажу. Щоби себе

основно витортурувати, підвошу ся і змушую себе стояти: відтак сьмію ся з себе самого і роскошую ся моїм власним упадком. В кінци по кількох мінутах даю собі головою знак, що вільно мені усісти і вибираю найнедогіднійше місце на домашних сходах.

Господи Боже, як то добре відпочати! Стираю піт з лица і глибоко втягаю воздух. Як я біг! Але нежалую того, се було добре заслужене. Як я міг навіть подумати о тім, що би просити о корону? Тепер бачу наслідки! І я зачав лагідно себе напominати так, як би се зробила рідна мати. Що раз більше розжалоблюю ся, трачу сили, і починаю плакати. Тихий, щирий плач, внутрішнє риданє без сліз... Чверть години або й довше сидів я на однім місци. Люде приходили і відходили, але ніхто не зачіпав мене. Тут і там грали ся малі діти; там на дереві при дорозі сьпівала молода пташка...

Поліцай іде просто на мене: „Чого тут сидите?“ питає.

„Чого тут сиджу? Для розривки.

„Пів години маю вас на оці. Сидите тут вже дві години“.

„В приближеню! Ще вам чого треба?“ Встаю і сердитий іду дальше... Прийшовши на площу стаю і дивлю ся з гори на улицу. Для розривки. Чи се була відповідь? З утоми! повинен ти був сказати, і то дуже плаксивим голосом — ти бараняча голово, ніколи не научиш ся удавати — з утоми! І при тім ти повинен був стогнати як кінь.

Дійшовши до огневої сторожи, стаю. Новий концепт. Тріснув пальцями, розсьміяв ся так голосно, що хто йшов, остовщів, і кажу:

Ні, тепер ти дійсно ідеш до пастора Левіона. Се мушиш на правду зробити. Так, лиш на пробу. Що стратиш? І так, яка гарна погода.

Вступаю до книгарні Паши, вишукую в календарі адресу пастора Левіона і іду туди. Аж тепер! кажу. Тепер не робити ніяких дурниць! Совість, кажеш? Нонсенс; ти забідний, щоби уважати на совість. Ти виголоднів, приходиш з важною справою, перше, що потрібне. Але голову мушиш перехилити на бік і словам надати мєльодию. Не хочеш того? Що? То не іди ні кроком дальше, щобиє звав. Отже: знаходиш ся в стані напасти, по ночах бореш ся з силами темноти і великими, безгласними потворами, що аж страшно, голодуєш і хочеш пити вино і молоко а не дістаєш нічо. До того дійшло у тебе. Тепер стоїш тут і не маєш оливи до лямпн. Але ти віриш в ласку, хвалити Господа, ти ще не стратив віри! Віддак мушиш зложити руки і так до дідька виглядати, як бись надїяв ся на ласку. Що до мамони, то ти ненавидиш її в кождім виді, иньша річ з молитвословом, памяткою за кілька корон... Стою перед дверми пастора і читаю: „Урядова пора від 12—4.“

Лиш тепер без дивацтв! кажу: тепер серіозно до діла! Так, — голову схилити — ще троха... відтак дзвоню до хати.

„Хочу говорити з паном пастором“, кажу до дівчини; але не був в силі додати імени Бога.

„Вийшов“, відповіла.

Вийшов! Вийшов! Се звівечило цілий мій плян, помішало все, що наміряв сказати. Що помогла мені та далека дорога?

„Чи се що пильного?“ спитала дівчина.

„Цілком ні!“ відповідаю „цілком ні“. От прегарна погода і я вийшов відвідати єго.“

Тут стояв я, а там стояла вона. Я бився в груди, щоби звернути її увагу на шпильку, котрою був счіплений мій сурдут; очима просив я її, щоби зміркувала за чим я прийшов; але вона не розуміла нічо.

Чудовий день, так, так. Чи пані пасторової також нема дома?

Є, але вона має ревматизм, лежить на софі і не може рушити ся... Чи він хоче щось переказати?

Ні. Я лиш часом пройду ся так, для руху. Се здорово так по їді.

Вертаю. Пощо ще довше балакати? До того ще дістаю заворот голови, небогато бракувало, а я був би упав. В бюрі від 12. години до 4; я о годину за пізно запукав, — час ласки минув!

На Стортов сїдаю на лавку коло церкви. Боже мій, як сумно було зі мною! Я не плакав, за сильно утомив ся: до крайности обезсилений сиджу, нічо не роблю, не рухаю ся, гину з голоду. В моїй груди певно запаленє, так там пекло і болїло. Пережовуване геблівок також вже не помагало; щоки утомили ся безовочною роботою і я лишив їх в спокою. Я піддав ся. Окрім того я знайшов на улиці кусень лушпини китайского яблука і зачав її сейчас обгризати, через що зачало мене млоїти. Я був хорий; на сугавах рук виступили сині, грубі жили.

На що я властиво ждав ще? Цїлу днину бігав за одною короною, щоби жите продовжити ще о одну годину. Чиж се не все одно,

чи неминучий сей день прийшов скорше чи пізнійше?

Заховуючись як порядна людина, був би я давно вже пішов до хати, поклався спокійно і віддався в руки судьби. Мої мисли в тій хвили були цілком ясні. Тепер хотів би я вмерти, була осінь і все западало в сон. Я пробував всіх способів, вичерпав всяке можливе жерело помочи. Заглублююся сентиментально в сесю гадку, і за кожним разом, коли знов надіявся на можливість ратунку, шепчу: дурню, тиж зачав вже вмирати! Я мусів перед тим написати пару листів, все приготувати і сам бути приготований. Хочу старанно вимити ся і упорядкувати ліжку; голову загадав я покласти на білі аркуші паперу, найчистіjšу річ, яку посідав, а зелену колдру міг я....

Зелена колдра! Я нагло прокинув ся, кров ударила до голови і серце сильно затовкло ся. Підношу ся з лавки і іду дальше; жите заградо наново і безнастанно повторяю урвані слова: Зелена колдра! Зелена колдра! Іду що раз скорше, як би мав щось здігнати і по кількох хвилях знов стою в хаті, в моїй бляхарни. Не задержуючи ся приступаю без намислу до ліжка, і звиваю колдру Ганса Павля. Була би се дивна річ, як би мій добрий помисл не уратував мене. На глупі сумніви, що у мене пробудили ся, цівголосний внутрішній голос, що говорив о якімсь пятні, першій чорній плямі на моїй честі, я дививсь з гори; махнув байдужно рукою. Я не був сьвятий, ідиот чесноти, мав ще свій власний розум.... Беру колдру під паху, і іду на Шгернерсгаде ч. 5. Пукаю і вхожду до великої, чужої салі, перший раз; дзвінок над дверми по десператски видзвоню-

вав над моєю головою. З бічної комнати вийшов пан, з переладованими устами і гриз; приступив до стола.

„Прошу, дайте мені пів корони за мої окуляри!“ кажу, „за пару днів викуплю, цілком певно“.

„Що? Ні, сеж сталеві окуляри“.

„Так!“

„За се не можу нічо дати“.

„Певно, що ні. ви сего не можете!“ Се був властиво жарт. Тут маю колдру, котрої не потребую і я гадаю, що ви її возьмете від мене“.

„На жаль маю цілий склад“, відповів, а коли я розвинув колдру, він раз лише глипнув оком і скричав: „Ні, вибачте і вона мені не потрібна!“

„Я хотів показати вам гіршу сторону, тамта сторона о много ліпша“.

„Нехай і так, але се вам нічо не pomoже, не хочу її, і ніхто не дасть вам за неї навіть десять ерів“.

„Се на всякий случай ясно, але я гадав, що она може разом з иньшою старою колдрою пійти на ліцитацію“.

„Можлива річ, але се вам нічо не pomoже“.

„25 ерів?“ питаю.

„Ні, не хочу, чоловіче, не хочу навіть її мати в моїй хаті“.

Беру колдру назад під паху і вертаю до дому. Як би нічо не стало ся, розпростираю її на ліжку, вигладжую, як се звичайно робив і стараю ся затерти всякий слід мого вчинку. В хвили, коли я рішив ся на се лайдацтво, не міг я бути при всіх змислах, чим більше я над тим думав, тим більше нечуваний видавсь ме-

ні мій поступок. Напад слабости, якесь обезсиленє в моїм нутрі мусїло мене захопити. Коли я тільки попав ся в тоту сїть, так сей час змїркував, що воно зле скінчить ся і тому я виразно пробував зразу з окулярами І се мене тїшило, що не найшов нагоди довершити мого злочину, що споганив би послїдні хвилї мого житя... Я знов вийшов до міста. Сїдаю на лавці коло церкви Спасителя, похилив голову на груди, знемічнів через послїдне напруженє, занедужав, гинув з голоду. Так минав час... Ще ту одну годину хотїв я бути на воздусї; було яснїйше як дома: окрім того менї здавало ся, що на сьвїжїм воздусї не так зле діяло ся в моїй груді; ще досить рано можу вернути до мїв... Я марив так і думав і терпїв страшенно Я взяв малий камїничик, вичистив єго рукавом і вложив до уст, щоби щось гризти; впрочїм не рухаю ся, навіть очима не рушу. Люде приходили і відходили, туркїт возїв, стукїт копит і голоси наповняли воздух... Але з гузиками можу ще попробувати? Се очевидно нічо не моможе, бо я до того ще був добре недужий. Коли подумаю, то все таки вертаючи, мушу їти через околицю де жив „вуйко“ — мїй властивий „вуйко“. — Я встав, поволїк ся поволї улицями. Над бровами некло, завосило ся на горячку і я квапив ся як мїг. Іду знов попри склеп з хлїбом. Так, але тепер не будемо тут задержувати ся, сказав я рїшучо. А колиби я увїйшов і попросив о кусень хлїба? Я собї се так лиш погадав. В дїйсности й не думав о тїм. Тьфу! І я пішов дальше. В одній брамі стояла любовна пара і шептала; відтак дальше якась дївчинка виставила через вікно голову. Я ішов поволї і

задумчиво, виглядало, якби я глибоко застановляв ся над якоюсь справою — дівчинка вийшла на улицу. — „Як тобі веде ся, старий? Що? Ти хорий? Боже, що за лице!“ і скоренько утікла назад.

Але я нагло станув. Я мусів бути нечувано худий. А очи були в дорозі до голови. Як я властиво виглядаю? Але то дійсно чорт може побрати, що чоловік мусів позволити, щоби голод ему так доїхав. В мені шал ще раз розгорів ся, спалахкотів послідний раз, судороги мушкулів. Нічого лице, що? Маю на плечах голову, що другої такої не знайде в цілім краю, пара п'ястуків, що — даруй мені, Господи — моглиби послугача змолоти на муку, та при тім я на ганьбу голодував в осередку християнії! Чи в тім був сенс і розум? День і ніч працюю як віл, аж очи вивчив з черепа і розум з голови виголодував — і що до чорта мав я за се? Навіть уличниці не хочуть мене бачити.

Розбішений, зі скрежетом зубів і чувством втоми, зі слезами і проклинами шалію дальше, не звертаючи уваги на прохожих. Зачинаю наново мучити себе, ударяю головою о стовпи ліхтарень, запускаю кігті глибоко в долоні, кусаю язик, коли невиразно що виповів, і як божевільний сьмію ся за кожним разом, коли добре заболіло. „Ба, але до чого мені брати ся?“ питаю себе. При тім тупнув тричи ногою і повторяю: До чого мені брати ся?

В тій хвили переходив попри мене якийсь пан і запримітив з усьмішкою: „Ідїть і кажіть ся заперти.“

Я глянув за ним. Се звісний лікар жінок, его звали „Князь“. Навіть не розумів ся на

тім, що мені є, той чоловік, котрого руку я стискав. Я успокоїв ся. Дійсно, я збожеволів, він мав рацию. Я чув божевільство в крові, чув, як воно товкло ся в моім мозку. Такий то мав бути мій кінець! Так, так! Зачинаю на ново мій повільний сумний хід! Там я мав розбити ся!

Нараз знов стаю тихо. Але не заперти! Кажу, се ні! І майже захрип з остраху. Прошу, благаю на вітер, щоби лиш не запирали. Я би знов прийшов до ратуша, мене-б заперли в темній комнаті, де не було найменшого промінчика сьвітла. Лиш се ні! Прецінь був ще не один иньший вихід, котрих я не пробував. Я хотів попробувати, бути на стілько пильним, посвятити на се час і без женади іти від хати до хати. Айслер приміром, торгував ще музикаліями, у котрого я ще цілком не був. Вже знайде ся рада.... Так говорю до себе і майже плачу, з розчулення. Лиш щоби не заперли!... Айслер? Чи се може вказівка з гори? Ёго імя впало мені на гадку без причини, а він мешкав так далеко; але я ёго прецінь вишукаю; яж-можу іти поволи і по дорозі відпочати. Дорогу знаю, за добрих часів був у него і купив багато нот. Можу просити ёго о пів корони? Се може би ёго женувало: отже мушу просити вже о цілу.

Вступаю до склепу і питаю за шефом; відіслано мене до ёго бюро. Там сидів він, поважний, одягнений після найновійшої моди і переглядав рахунки.... Я вигикав оправдане і предложив свою справу. Присилуваний звертати ся до него бідою... віддам в дуже короткім часі.... як лиш одержу гонорар за статі... зробив би для мене велике добродійство.

Ще коли я говорив, нахилив ся назад над своїм пультам і робив дальше. Коли я скінчив, зирнув з коса на мене, похитав гарною головою і сказав „ні“. Лиш ні. Ні поясненя. Ні слова.

Під мною задрожали коліна так сильно, що я мусів оперти ся о малу шафку. Хочу ще раз попробувати. Чого мені як раз его імя впало на гадку, коли я був далеко з відси. Чую кілька кольок в лівім боці і починаю пріти? Гм! Я дійсно в великій нужді, кажу, і на жаль також досить хорий; я певно в кількох днях міг би звернути. Чи він не буде такий добрий?

„Приятелю, чому приходите як раз до мене? Ви для мене цілковите X, що забігло з улиці. Ідіть до редакції, де вас знають.“

„Лиш на нинішній вечер! Редакция вже замкнена, а я так страшно голодний“.

Він все перечив головою, перечив ще коли я вже держав клямку. „Поважане!“ сказав я.

Отже се не був натяк з гори, погадав я і гірко засьміяв ся; так високо і я міг показати, осе ішло. Я волік ся від одної групи до мів до другої і лиш від часу до часу відпочивав на хатних сходах. Коби лиш мене не заперли! Страх перед келією переслідував мене цілий час, не давав мені спокою; коли тільки по дорозі побачу поліцаю всуваю ся в бічну улицю, щоби з ним не зійти ся. Тепер числім по сто кроків, кажу, і відтак пробуймо щастя на ново! Раз чейже мусить прийти рада...

Був се малий склепик з нитками, в котрім я ще ніколи не був. Один чоловік за лавкою, в заді кантор з порцеляною таблицею на дверех, наповнені полиці і дошки в довгих рядах. Жду, аж послідна жінка вийшла зі склепу,

молода дама з дірочкою на лиці. Як щасливо виглядала! Я, з моєю шпилькою в сурдуті, не старає ся навіть зробити на ній вражіння, але відвернув ся, а мої груди розпихав тихий плач...

„Чим можу служити?“ питає хлонець.

„Чи шеф дома?“ питаю.

„Він тепер на прогульці в горах Йотунгаймен. Маєте якесь особливше бажане?“

„Лиш пару слів, щоби купити собі яку їду,“ кажу і стараю ся усміхнутись, „я голодний а не маю ані сотика.“

„То ви такий богач як і я,“ відповів і порядкував пачки.

„Ох, не завертайте мене — не робіть сего!“ кажу і чую, як моє тіло позимніло мов лід. „Я дійсно майже неживий з голоду; від кількох днів не їв нічо.“

Дуже поважно, не говорячи ні слова, зачав вивертати свої кишені одну по другій. Чи не вірю єго словам, що?

„Любий пане, хочете може, щоби я украв з каси?“ спитав нетерпеливо.

„Так“ кажу, „так, возьміть пять ерів з каси.“

„То ви зле трафили“ закінчив і додав: „і рівночасно скажу вам, що мені досить тої історії.“

Недужий з голоду і горіючи зі сорому висуваю ся за двері. Для нужденної костюмахи зійшов я на пса і таки не дістав її. Ні, се мусять вже скінчити ся! Зі мною дійсно зайшло за далеко. Тільки літ удержав ся я просто, держав ся кріпко і непохитно в неодній чорній годині, а тепер так нагло зійшов на брутальну жебранину. Один сей день довів до здичія весь хід моїх мислей, мою душу споганив без-

встидністю. Я не соромився удавати нещасливого і плакати перед найпростішим крамаром. І що се допомгло? Чи по всім тім мав я що вложити в уста? Я дійшов до того, що обмерзив сам себе собі. Так, так, тепер се мусіло скінчити ся! Тепер може замикали у нас браму і я мусів квапити ся, коли не хотів знов почувати в ратуши... Се додало мені сил; в ратуши не хотів я спати. Богу дякувати, на вежи Спасителя була доперва сема; я мав перед собою ще три години, заки запруть браму. Як я бояв ся!

Я все, все пробував, робив все, що міг. І що мені дійсно, за цілий день, ні один раз не пощастило ся! Колиб я се оповів, ніхтоб мені не увірив, напишу, то скажуть, що брешу. Ні в однім місци! Так, так, на се нема ради; але передовсім не лазити більше, більше рухливости. Тьфу, се мерзенна річ, можу тебе запевнити мій првялелю, через те ти мені просто обрид. Коли пропала надія, то вже все пропало. В прочім чи не можу украсти собі жменю вівса в стайни? Промінчик сьвітла, заблимало, я знав, що стайня була замкнена.

Роблю ся легким і лізу слимачим ходом до хати. Чую спрагу, на щасте перший раз сегодня і шукаю за місцем, де би міг вапити ся. Базар був за далеко, а до приватної хати не хотів я іти; се тревало ще чверть години. Се цілком ще не говорило, що задержу воду; мій жолудок не зносив вже нічого.

Але ґузики? Я ще з ґузиками не пробував. Я станув тихо і мусів усьміхнути ся. Може прецінь була ще яка рада! Я ще не цілком був проклятий! Десять ерів певно за них дістану, завтра дістану десь других десять,

а в четвер заплатять за статю! Ще дожию того, що все добре скінчить ся! Як я міг забути за ґузики! Витягаю їх з кишені і оглядаю ідучи дальше; з утіхи в очах мені потемніло; і улиці вже не бачу.

Як докладно знав я ту велику пивницю, мій ратунок в чорних годинах, мій кровопійчий приятель! Все, що я посідав, кусень закуснем щезло тут під землею, мої хатні дрібниці, моя послідна книжка. В днях ліцитації приходив я тут звичайно, придивляв ся і тішив ся за кожним разом, коли здавало ся, що мої книжки ідуть в добрі руки. Актор Магелсен мав мій годинник і я був з того майже гордий; календар, в котрім була моя перша поетична пробка, купив мій знакомий, моє пальто опинило ся в ателіє фотографа. Немож було нічо закинути.

Держу ґузики в руці і входжу. „Вуйко“ сидить при пульті і пише. „Не кваплю ся“ кажу в страху, що можу ему перешкодити і вправити в лихий гумор. Звук мого голосу був так чудно порожний, я сам ледво пізнав єго, а серце било мов молот. Він прийняв мене з усмішкою, як се звичайно робив, розпростер обі руки на столі і не кажучи слова глянув мені в лице.

Я мав щось і хотів лиш спитати, чи він того може не потребує... щось, що мені дома: лиш заваджає, запевняю вас, є лиш плягою... кілька ґузиків...

Отже що-ж, що-ж з ґузиками? При тім нахилив очи близько до моєї руки.

Чи не може дати за се кілька ерів?... Тільки, тільки сам гадає... Цілком так, як сам оцінить.

За ґузики? І вуйко здивований влялив в мене свої очі. За ті ґузики?

Лиш так на одно цигаро, або що хоче! Як раз тепер переходив туди і загадав спитати.

Старий лихвар розсьміяв ся і не сказавши більше ні слова, вернув до пульта. Стою. Властиво я не надіяв ся, а мимо того уважав поміч за можливу. Єго сьміх був заговором смерти. Окуляри також мені тепер не допоможуть.

Мої окуляри очевидно також даю, очевидно, кажу і стягаю їх. Лиш десять ерів, а коли хоче, то і пять.

„Ви знаєте, що за окуляри не можу вам нічо дати; се я вже раз сказав вам.“

„Але мені потрібна почтова марка“, кажу глухо; навіть не можу відіслати листів, що маю написати. „Одна десять-або пятьерова марка, як самі гадаєте.

„Ідїть собі на милість Бога!“ відповів махнувши рукою.

Так, так, нехай буде! кажу до себе. Механічно закладаю назад окуляри, беру ґузики і відходжу; кажу добраніч і як звичайно замикаю за собою двері. Так, тепер не дало ся вже більше нічо зробити! Перед сходами стаю і дивлю ся ще раз на ґузики. Що він їх абсолютно не хотїв мати! кажу; се-ж майже нові ґузики; того цілком не можу поняти!

Коли так стою і глибоко міркую, перейшов попри мене якийсь чоловік і зійшов до пивниці. В поспіху штовхнув мене; ми перепросили ся а я обернув ся і дививсь за ним.

„Нї, се ти? сказав нагло в долині на сходах. Вийшов назад і я пізнав єго. „Господи сохрани, як ти виглядаєш! сказав. Що ти робив там на долині?“

„Ох — справунки. Ти також туди, як бачу?“

Мої коліна дрожали, я опер ся о стіну і витягнув до него руку з гузиками.

„Що до чорта?!“ крикнув. „Ні, се вже іде за далеко!“

„Добраніч,“ сказав я і хотів відійти; я чув, що ще троха, а розплачу ся.

„Ні жди хвилину!“

На що маю ждати? Він же сам був в дорозі до „вуйка“, ніс може заручиновий перстень, голодував вже кілька днів і мав довги у своєї господині.

„Добре,“ кажу вкінці „сли вернеш скоро...“

„Очевидно“ відповів і взяв мене за руку; „але я тобі щось скажу, я тобі не вірю, ти бараняча голово; буде найліпше, коли зійдеш зі мною“.

Я зрозумів, що він хоче, знов почув нагло іскорку чести і відповів: „Не можу! Я прирік бути о пів до осьмої на улиці Бернта Анкера і...“

„Пів до осьмої, справедливо! Але тепер вже осьма. Годинник маю тут в руці; его хочу іменно лишити тут. Отже до середини з тобою, ти голодний грішнику! Дістану що найменше пять корон для тебе!“ — І пхнув мене до середини.

III.

Тиждень зійшов по паньски і в утіхах. І сим разом перескочив я найгірше, мав кожного дня що їсти; моя відвага росла, і я клав в огонь одно желізо за другим. В роботі були три, ча чотири розправи, котрі рабували мому бідному мозкови кожду іскорку, кожду гад-

ку, а я гадав, що іде ліпше, як доси. Послідну статю, з котрою я тільки бігав і на котрій я тільки побудував надій, редактор вже звернув мені; уражений і розгніваний, я знищив її сейчас не прочитавши перед тим ще раз. На будуче загадав я пробувати з иньшою газетою, щоби мати до вибору більше доріг. В найгіршім случаю, коли і се не pomoже, був ще ратунок на кораблях; „Монахія“ стояла в пристани готова до відїзду, може возьме мене за роботу до Архангельска, або куди сама схоче. Вигляди були на кілька боків.

Послідна криза сильно мене підкосила, волосе вилїзало великими масами і біль голови сильно мучив, найбільше ранком, а нервозність не хотїла уступати. Коли я писав в день, мусїв руки обвивати платком, лиш тому, що не міг стерпіти мого власного віддиху. Коли Єнс Оляф сильно трїснув дверми, або пес заліз на подвірє і забрехав, моє тіло аж до шнїку кости прошибали зимні кольки. Я страшно змарнів... День і ніч мучив ся роботою, лиш хвилинку брав для себе, щоби щось проковтнути і писав дальше. Тодї так ліжко, як і малий хитаючий ся пульт був затоплений нотатками і записаними листками, над котрими я працював на перемїну, нове, що мені за дня впало на гадку, додавав, перечеркував, тут і там відсвїжував мертві точки барвним словом і з превеликим трудом волїк ся від реченя до реченя. Нарештї одного пополудня справив ся з артикулом, щасливий і вдоволений всадив єго в кишеню і пішов з ним до „Команданта“. Був найвисший час робити напруженя, щоби знов прийти до гроша; я посїдав вже не богато.

„Командант“ просив мене на хвильку усісти, він сей час... і писав далше.

Оглядаю мале бюро: Бюсти, фотографії, витинки, величезний кіш на папери, що виглядав, як би мусів уміти проковтнути цілого чоловіка. Мені стало не весело на вид того бездонного горла, тої смочої хавки. Виглядав як би був вічно отворений, щоби проковтнути нові відкинені праці.

„Котрого нині?“ питає нагло „Командант.“

„28-го“, відповідаю урадуваний, що можу ему прислужити ся.

„28-го“. Пише далше. Відтак заліплює кілька листів, кидає папери до коша і відкладає перо. Відтак обертає ся на кріслі і дивить ся на мене. Коли побачив, що стою коло дверей, дає мені ніби жартобливий а ніби поважний знак і вказує на крісло... Щоби не видів, що я без камізольки, коли отворю сурдут, відвертаю ся і витягаю манускрипт.

„Лиш мала характеристика Кореджія“, кажу, „але на жаль вона не так написана, щоби ви...“

Бере від мене папери і переглядає. Єго лице було при тім звернене до мене... Так то виглядав з близька чоловік, котрого імя я вже чув в молодих літах, і котрого письмо за всі ті літа мало на мене найбільший вплив. Волосє кучеряве, карі очи иноді неспокійні; має привичку від часу до часу форкати. Шкоцкый піп не міг виглядати лагіднійше, як той небезпечний письменник, котрого слова там де впали, лишали кроваві знаки. Мене опанувала незвичайна мішанина страху і подиву перед тим чоловіком: в очах троха не виступили слези, і я мимоволі ступаю крок близше, щоби

єму сказати, як щиро я єму відданий за все те, що від него навчив ся і єго просити, щоби мені не зробив прикрости; я лиш бідний фужер, котрому і так вже дуже сумно живе ся...

Він підвів очи, сидячи складав поволи мою рукопись і думав. Щоби улєкшити єму відмовну відповідь, витягаю руку і кажу: „Але ні, се дійсно не дасть ся зужиткувати?“ і усєміхаю ся, аби гадав, що легко беру собі цілу сєсю справу.

„Нам потрібні цілком популярні річи“, сказав. „Ви знаєте, яка наша публіка. Не можете написати чогось простійшого? Або принести щось такого, що люде лєкше зрозуміють?“

Єго оглядна тактика, наповняє мене подивом Розумію, що моя статя скасована, а мимо того ніяка відмова не могла бути вічливійша. Щоби не здержувати єго ще довше, кажу: „Певно, се можу“.

Звертаю ся до дверей. Гм. Нєхай вибачить, що я дошкулював єму тою справою...

Кланяю ся і беру за клямку...

„Сли потребуєте, можете дістати троха наперед. Відробите“.

Тєпер, коли побачив, що я не спосібний до писаня, єго предложєне упокорювало мене троха і я відповів: „Ні, дякую, ще якийсь час можу дати собі раду. Впрочім сердєчно дякую! Поручаю ся!“

„Поручаю ся!“ відповів „Командант“ і обернув ся назад до свого стола.

Мимо того він незаслужєно ласкаво обійшов ся зі мною, і я був єму за се вдячний; все признам се. Я постановив, не скорійше

прийти до него, аж потраплю принести працю, з котрої буду цілком вдоволений, котра викличе подив у „Команданта“ і спонукає єго, без наміслу дати мені десять корон. З тим вертаю домів і зачинаю мою писанину наново.

Кожного слідуемого вечера, деь коло осьмої, коли позапалювано ґаз, мав я правильно таку пригоду: Коли тільки вийду з брами, щоби по трудах і клопотах дня пройти ся улицями, стоїть під стовпом ліхтарні при самих дверьох чорно одягнена дама, звернена до мене лицем і слідить за мною очима, коли її минаю. Запримічую, що все однаково одягнена, та сама густа воалька, що закриває її черти і спливає на груди; в руці держить малий парасоль зі слоневим перстеном. Вже третій вечер бачу її, все на тім самім місци; як лиш мину її, обертає ся поволи і іде за мною. Мій нервозний мозок витягає ніжні щупальця і мене сейчас опановує безглузде предчуте, що вона приходить до мене. Я вже наміряв заговорити до неї, спитати, чи шукає за ким, чи потребує моєї помочи, чи маю відвести її до хати, помимо моєї дуже лихої одіжи хоронити її в темних улицах; але я мав неясний страх, що се може щось коштувати, шклянку вина або їзду возом, а я абсолютно немав вже грошей; мої безрадно пусті кишені занадто пригнобляючо ділали на мене і я немав навіть відваги, троха острійше глянути на неї, коли її минав. Голод знов розгостив ся у мене, від вчашного вечера я не їв нічо; се остаточно ще не було довго, я враз мусів видержати кілька днів; але тепер я зачав поважно марніти, я вже не міг більше так добре голодувати як давнійше, один день дуже часто ого-

ломшував мене, а коли я напив ся води, робило ся мені недобре. До того причинило ся ще се, що я в ночі мерз, що клав ся до ліжка так, як ходив одягнений, клав ся що вечера в пропастниці а в ночі майже замерзав. Стара колдра не могла здержати протягу, а рано будивсь я майже з замерзлим носом через той острый ледяний воздух, що втискав ся з надвору.

Іду улицями і міркую, що мені діяти, аби удержати ся на верха, доки не скінчу найближшої статі. Коли-б я лиш мав свічку, пробував би і в ночі робити; се посунуло би мене наперед о кілька годин, коли я як раз був в розмаху, а завтра міг я знов звернути ся до „Команданта“. Без наміслу іду до кавярні і шукаю за моїм молодим знакомим з банку, щоби роздобути десять ерів на свічку. Без перешкоди переходжу всі комнати; минув який тузин столів, де їли і пили балакливі гості; заліз навіть в саме нутро кавярні, аж до „червоної комнати“, і не знайшов єго. Прибитий і лихий виходжу назад на улицу і звертаю ся в сторону замку.

До чорта живого, се вже таки за богато, що моїм неудачам нема кінця! Довгими, шаленими кроками, з ковніром брутално відігненим на карк, в кишени стиснені п'ястуки, іду так і ганьблю цілий світ здовж і повперек за мою нещасливу звізду. Від сімох, вісьмох місяців, ні одної дійсно безжурної години, ледви один короткий тиждень скупої їди, відтак біда задукала наново і спараліжувала мене. До того ще в цілій тій моїй нужді я був честний, га, га, до дна душі честний! Господи сохрани, який я дурак! І зачинаю оповідати собі,

як мене совість гризла, що раз хотів заставити колдру Ганса Павля. Я глумливо росьміяв ся з тої вражливої сумлінности, згідно сплюнув і не міг знайти досить сильних слів, щоби ви-сьміяти мою глупоту. Най бж воно тепер стало ся! Колиби я в тій хвили знайшов на улиці сотик заощаджений школяром, послідний сотик вдови — яб его спокійно підоймив, сховав в кишеню, найспокійніше украв, і відтак в ночі спав мов мішок. Я-ж не за дурно так много терпів, моя терпеливість кінчила ся, я був на все готовий.

Обійшов я три і чотири рази замок, рішив ся відтак вернути до хати, але ще за-вернув раз до парку і аж тепер улицею Кароля Івана вертав домів. Було коло одинайцяті. Улиця була темна і всюди ходив нарід, тихі пари і крикливі ватаги. Надійшла пізна година, час, коли в руху тайна робота і зачинають ся веселі пригоди. Шелестячі строї дівчат, короткі, змислові сьміхи, філюючі груди, сильний, прискорений віддих, подальше в улиці голос, що кличе „Емма“. Ціла улица багно, з котрого бють горячі мязми.

Мимо волі перешукую мої кишені за двома коронами. Страсть, що вібрує в рухах кожного прохожого, темне сьвітло газових ліхтарень, навіть тиха, вагітна ніч, все те зачинає опановувати мене, — сей воздух переповнений шепотом, обіймами; дрожачими зізнаннями, полувиповідженими словами, тихим скавулінем. Там, в пасажу Бльонкіста кілька котів, що люблять ся серед голосних криків. А я не мав двох корон! Се було горе! безпримірна нужда, так збідніти. Що за упокорене, який унадок! І знов мушу думати о посліднім гроши бідної

вдови, що я би его украв; о шанці або хустині школярика, о торбі жебрака, котру я би безпардонно заніс до шматяря, спродаві пустив ті гроші. Щоби потішити ся і бути горою, зачинаю вишукувати всякі можливі блуди на тих особах, що проховзували ся попри мене; здвигаю раменами і спозираю на них згїрдно, коли переходять парами. Ті невибагливі студенти гадали, що допустили ся європейської розпусти, коли покленали по клубах швачку! Ті гоґи, ті банкові урядники, великі гандлярі, бульварові льви, котрі нічим не погорджували. Я сплюнув далеко по над сходки, не журачи ся тим, чи кого трафлю, чи ні; я був сердитий, перенятий погордою до тих людей, що в моїх очах тулили ся до себе. Підношу голову і відчуваю ласку, що можу ходити чистими дорогами. — На площі штортіґу зійшовсь я з дівчиною, що визиваючо глянула на мене, коли я зрівнав ся з нею. „Добрий день“, кажу.

„Добрийдень“, і станула.

Гм! Чи вона так пізно сама виходить на прохід? Чи се не є небезпечно для так молодї дівчини іти о тїй порі улицею Кароля Івана? Ні! Чи ніхто не заговорив до неї, не обидив, кажучи отверто, не казав їй іти з собою до хати?

Здивована глянула на мене і читала в моїм лиці, що я властиво можу собі думати. Відтак нагло всунула руку під мое рамя і каже: „Отже ідїм!“

Я пішов з нею. Коли ми вже минули фякрів, я станув, увільнив своє рамя і кажу: „Чуєш, дитино, я не маю вї сотика“. Сказавши се, хочу іти своєю дорогою. Зразу не хотїла

мені вірити; але коли обмацала мої кишені і не знайшла нічого, розсердила ся, задерла голову і назвала мене штокфішом.

„Добраніч!“ кажу.

„Заждіть! но Чи ваші окуляри золоті?“

„Ні“.

„То чорт вас побери!“ І я пішов.

Она бігцем вернула і знов мене кличе:

„Проте ходіть“.

Я чув ся упокорений тим предложенем бідної уличниці і сказав ні. Вже за пізно, ще мушу когось відвідати, а вона також не може дозволяти собі на такі сфіри.

„А тепер, я вас таки хочу мати“.

„Алеж я не іду в таких обставинах“.

„Ви очевидно хочете до иньшої!“

„Ні“. Мені здавало ся, що я в дуже нещасливім сьвітлі представив ся тій оригінальній дівці і постановив ратувати бодай позори. „Як вам на імя?“ питаю. „Марія?“ Отже слухайте Маріє!“ І зачинаю пояснювати моє поступованє. Дівчина впадала в що раз більше зачудуванє. Чи вона мене дійсно мала за такого, що вечерами бігає по улицах і зачіпає дівчата? Чи вона мала мене за такого зіпсованого? Чи я сказав їй що небудь неприлично? Чи заховаєсь так як я той, що має який лихий намір? Я просто заговорив до неї, і ішов пару кроків, щоби бачити, як вона далеко зайде. Впрочім моє імя таке і таке, пастор так і так! Добраніч! Іди і більше не согришай. — З тим я відійшов.

Одушевлений моїм добрим помислом затираю руки і розмовляю голосно з собою. Що за розкіш ходити так і творити добрі діла! Упавшому сотворію дав я може товчок до

першого кроку піднести ся на ціле жите! По всі часи уратував її від загибелі! І вона признаєть се, коли опам'ятає ся і ще в годині смерти вдячно за мене згадає. Ах! се таки виплатить ся бути чесним, чесним і совісним! Я був в пишнім успособленю, чув в собі до всего можливого сьвіжість і багато відваги. Колиб я лиш мав сьвічку, скінчив би статю! Сьпіваючи і посвистуючи, з новим ключем в руці, і думаю, як мені роздобути сьвітло. Не було иньшої ради; мушу знести писарські прилади на улицю і писати під ліхтарнею. Відчиняю браму і іду на гору. — Зійшовши назад на долину, замикаю браму від улиці і стаю в сьвітлі ліхтарні. Кругом спокій... тільки від поперечної улиці чую тяжке чалапанє поліцай, а десь недалеко сьв. Гансгавгена брехав пес.

Спокій. Затягаю ковнір на уха і починаю після сил думати. Піде мені знаменито дальше, коли пощастить ся мені зліпити закінчене сеї малої розвідки. Я дійшов як раз до тяжкої точки, де мав прийти ледви замінний перехід до чогось нового; відтак придалене, губляче ся фінале, що довго затихаючи скінчить ся на кульмінаційній точці, такнагло, так потрясаючо, як вистріл або відгомін зваленої скали. Пунктум.

Але слова не хотіли мені приходити на гадку. Читаю ціле від початку до кінця, читаю кожде реченє голосно і не був в силі, мої мисли зібрати до тої кульмінаційної точки взриву. Коли я ще над сим ляборував, надійшов в додатку поліцай, станув цедалеко мене на улици і псував мені гумор. Яке ему діло до того, що я дійшов до кульмінаційної точки

знаменитої статі для „Команданта?“ Господи Боже! се майже не мислиме, щоби я удержав ся на верха, хоч би я не знати до чого брав ся! Стою тут що найменше годину, поліцай пішов, зимно таке, що годі видержати. Знеохочений новим фяском отвираю знов двері і вертаю до хати. І тут було зимно, а в глибокій темноті я ледво вікно міг доглянути. Домацую ся до вікна, стягаю чоботи і стараю ся загірті ноги між руками. Відтак кладу ся, як се вже від довшого часу робив, цілковито роздягнений до ліжка.

Як лиш на другий день засвітало, сідаю в ліжку і знов беру ся до статі. В тій позиції сиджу до полудня і вшкварив може десять, двацять стрічок. До закінчення все ще не дійшов. Встаю, натягаю чоботи і ходжу по комнаті, щоби загірті ся. Вікна були заморожені; дивлю ся на сьвіт, падав сніг; на подвірю на камени і на помпі лежала груба верства снігу... Ходжу недужий по комнаті, товчу собою без волі, обшкробую пальцями стіни, чело прикладаю обережно до дверей, стукаю о поміст і уважно слухаю — все без наміру, але тихцем і задумчиво, як би мав в пляні яку справу безмірної ваги. Тимчасом говорю без перерви і голосно, так, що сам чую: Алеж добрий Боже, сеж божевільство! Мимо того виправляю таке дальше. По довгій хвилі, може по упливі кількох годин збираю до куни всі мисли, кусаю ся в уста і зриваю ся, як добре можу. Се мусить скінчити ся! Вишукую собі тріску до пережовування і відтак сідаю резolutely до писаня

З великим трудом зліпив я кілька речень, двацять нужденних слів, котрі я з великою

бідую злінив, щоби лиш посувуги ся наперед. Відтак скінчило ся, моя голова пуста; більше не міг. І коли вже абсолютно не міг іти дальше, витріщив я широко розплющені очі на останні слова, ті не докінчені аркуші, вплили очі в дивні, тремтячі букви, що як малі, волосаті звірятка розпростирали на папери ноги, і в кінци нічо вже з усього того не розумів, не думав більше.

Час минав. Чую рух на подвірю, туркіт возів, тупанє коней; зі стайні доходив до моголос Єнса Оляфа, коли кликав до коней. Я був цілковито утомлений; від часу до часу цямкав устами, а більше не робив нічого. Мої груди були в лихім ставі.

Зачинало смеркати ся; я опадав що раз більше на силах, утомив ся і поклав ся назад до ліжка. Щоби розігріти руки, скороджу ними волосє, туди й сюди і притім вириваю їх потроха і розсіваю по подушці. В тій хвилі я о тім не думав! як би мене се нічо не обходило; я і так мав досить волося. Знов стараю ся вирвати себе з того оголомшеня, котре як мрака текло моїми членами; підношу ся, ударяю долонею о колїна, кашляю сильно, о скілько на се дозволили мої утомлені груди — і знов паду на ліжко. Не помагало нічо, завмираю без помочи, з отвореними очима, з поглядом зверненим в гору. Нарешті вкладаю палець в уста і зачинаю ссати. В мозку зачало ся щось рухати. гадка що вигребувала ся, божевільний помисл. А що, як би я вкусив? І не надумуючи ся дальше замикаю очі і затискаю зуби.

Я схопив ся. Нарешті прокидаю ся. З пальця капала кров, котру я злизав. Не дуже боліло;

і рана не була дуже велика, але я відразу прийшов до себе; я похитав головою, підійшов до вікна, де знайшов платок, котрим завязав рану. Коли я тим був зайнятий, в очах виступила вода, я нишком плакав. Той худий, розкушений палець виглядав так нещасливо. Господи небесний, як далеко ти зайшов!... Темнота збільшала ся. Не було се неможливе, ще сего вечера написати моє фінале, коли-б я лиш мав свічку. В голові знов прояснило ся, мисли приходили і плили як звичайно, і я не дуже терпів; не відчував навіть голоду так сильно, як перед кількома годинами; ще видержав би до слідууючої днини. Може тимчасом зможу дістати свічку на кредит, коли піду до склепу і там виясню моє положенє. Мене там добре знали; за добрих часів, коли мав ще гроші, купив там не один хліб. Мені без сумніву дадуть свічку на моє чесне імя. І перший раз від довгого часу вичистив я убрание, усунув з ковніра випавше волосє, о скілько се на потемки дало ся зробити, і зійшов на долину. Прийшовши на улицу, впало мені на гадку, що лїпше попросити о хліб. Під нїяким услївом! кажу собі. На жаль був я в стані, що не зносить поживи; повторили би ся ті самі історії з візїями, предчутїями і божевільними помислами, статі не скінчу, а тут ходило о се, щоби прийти до „Команданта“, заки знов за мене забуде. Під нїяким услївом! Отже рішаю ся на свічку! З тим вступаю до склепу.

При столі стоїть пані і щось купує; коло неї лежать пакетики позавивані в різні сорти паперу. Хлопець, що мене знає і знає, що звичайно купую, завиває відразу хліб в газету і подає мені.

„Ні, тепер потрібна мені свічка“, кажу. дуже тихо і чемно кажу се, щоби єго не розсердити і щоби не попсувати собі виглядів на сьвічку. Моя відповідь змішала єго; на мої несподівані слова він цілковито здурів! я перший раз зажадав від него, що иньше, як хліб. „То мусите хвильку заждати“, сказав в кінци і звернув ся знов до пані. Вона бере свої річч, платить, дає пятькоронову ноту, дістає решту, і відходить. Тепер лишаємо ся самі: субект і я. Він каже:

„Вам потрібна сьвічка?“ кажучи се, розриває пачку і витягає одну для мене. — Дивить ся на мене, — а я не в силі виповісти мого жаданя.

„Ах правда, ви заплатили“, каже нагло. Каже цілком просто, що я заплатив; чую кожде слово. Відтак числить срібло при касі, корону за короною, блискучий, масний гріш, — здає решту з пяти корон. „Прощу!“ каже.

А я стою, дивлю ся на ті гроші одну секунду; розумію, що щось не в порядку, але не надумую ся, в загалі нічо не думаю, і подивляю лиш весь той масток, що там сьвітив ся перед моїми очима. Відтак механічно згортаю гроші.

Одурілий з подиву, збитий, знівечений стою при лавці; нарешті ступаю крок до дверей і знов стаю. Мій погляд опинив ся на означеній точці на мурі, де висів малий дзвінок на шкірянім нашійнику, а під тим вязанка мотузків. В усе те я впялив очи. Субект гадав, що маю охоту розпочати розмову, бо так довго задержую ся, і каже, порядкуючи розкинену на лавці купу паперу до завиваня: „Виглядає так, як би мала прийти зима“.

„Гм! Дійсно“, відповідаю, „виглядає, як би мала прийти зима. Так виглядає“. А відтак знов: „О, так, і не є воно заскоро“.

Чую мої слова, виразно кожде слово, як би се говорив хто другий; говорю несвідомо, мимовільно, не чуючи того.

„Так? Дійсно так гадаєте?“ питає субєкт.

Я всунув руку з грішми в кишеню, потиснув клямку і вийшов; чую, як самісказав добраніч, а склеповий слуга відповів. Я відійшов вже пару кроків, коли склепові двері нагло відчинили ся, а субєкт крикнув за мною. Озираю ся спокійно, без сліду боязни; збираю лиш гроші до купи і приготавляю ся на се, що треба буде віддати.

„Ви забули сьвічку“.

„Дякую!“ Кажу спокійно. „Дякую! Дякую!“ Відтак з сьвічкою в руці зійшов я улицею на долину. Перша моя розумна гадка була посьвячена грошам. Я пішов під ліхтарню, перечислив їх пару разів, важив в руці і сьміявся. Тепер маю панську поміч, величаву, чудесну поміч на довгий, довгий час! Я всунув гроші назад в кишеню і пішов... Перед гостинницею при Шторґаде задержую ся і зимно та спокійно міркую, чи можу відважити ся увійти до середини і сейчас зісти малу порцію. Чую клапанє тарелів, ножів, і вилок, чую, як товчуть мясо. Покуса була за велика. Вступаю: „Біфштик!“ „Біфштик!“ крикнула кельнерка крізь віконце. Сідаю при малім столі коло дверей і жду. Було досить темно де я сидів; тим то й я був як би захований і зачинаю міркувати. Від часу до часу надзирателька цікаво спозирала на мене.

Я тепер допустив ся мого першого нечесного діла, моєї першої крадіжки, супротив котрої всі мої давніші вчинки були нічим; мій перший,— великий упадок .. Хай буде! Вже не дало ся змінити. Впрочім я міг справу з крамаром упорядкувати иньшим разом, пізнійше, коли буде нагода. Моя ж справа не потребувала дальше погіршати ся; окрім того я не зобов'язав ся жити чеснійше, як иньші люде, не було ніякої умови... „Чи скоро дістану біфштик?“

„Сейчас“. Кельнерка отвирає віконце до кухні і зазирає.

Але коли справа виявить ся? Коли субект зачне підозрівати, зачне думати о справі з хлібом і п'ятьма коронами, з котрих здав решту тій пані? Се було можливе, що колись прийде на се, може вже за слідуєчим разом, коли прийду до skleпу? Тоді, мій Боже!.. І я незаметно здвигнув раменами.

„Прошу!“ сказала кельнерка вічливо і поставила біфштик. „Але чи не зволите перейти до иньшої комнати? Тут так темно“.

„Ні, дякую, лишіть мене тут“, відповідаю. Її вічливість зворушила мене нагло; я сей час заплатив за біфштик, дав їй на щасте, що витягнув з кишені і стиснув її руку. Вона усміхає ся і каже жартом і з слезами в очах: „За решту кушіть собі дім“.

Зачинаю їсти, розлакомлюю ся що раз більше і проковтую великі кусні не розкусуючи їх, роскошую ся по звірячому коли тільки наповню уста. Як канібаль роздирав я мясо... Кельнерка знов приступила до мене: „Хочете напити ся?“ І при тім нахиляє ся до мене. Я глянув на неї; говорила дуже тихо, майже несміло і спустила очи.

„Думаю, гальбу пива, або що впрочім... від мене хочете... до того... коли хочете...“

„Ні, дякую!“ відповідаю. „Тепер ні. Прийду иньшим разом!“ Відійшла і усіла за шинквасом; я бачив лиш її голову. Дивна дівчина!

Справивши ся, іду сейчас до дверей. Я вже чув млости. Кельнерка встала. Я не хотів за далеко виступати, ані показувати ся дівчині, котрій і не снило ся яка у мене нужда; для того сказав поквално добраніч, включив ся і відійшов.

Сграва зачала ділати, я терпів сильно і не довго її задержав. В кождім темнім куті, коло котрого переходив, віддавав це троха, борюся з млостями, що мене наново випорожнявали, стискав цястуки, збирав свої сили, тупав ногою — на пусто! В кінци вбігаю в якісь сіни, схиляю голову і майже засліплений водою, що ударила мені в очи, віддаю решту.

Я був огірчений, вийшов назад на улицю, проклинав жостокі сили — хтоби вони не були — що мене переслідували, і желав їм вічну муку і прокляте пекла за їх підлоту. Дійсно, треба було признати, що доля була дуже не рицарска, дуже не рицарска!... Приступаю до чоловіка, що вдивив ся в склепове вікно і в великім поспіху питаю, що по єго думці треба давати чоловікови, що довгий час голодував. Іде тут о жите, він не зносить біфштика.

„Я чув, що молоко має бути добре, варене молоко,“ відповів дуже здивований. „Для кого впрочім питаєте?“

„Дякую! Дякую!“ сказав я. „Воно може й добре, варене молоко...“ І з тим я пішов.

Вступаю до першої кавярні, і прошу о варене молоко. Коли его дістав, випив так горяче, як було, вищідив лакомо кожду краплю, заплатив і пішов. До хати.

Тепер стало ся щось дивного. Перед моїми дверми, оперта о ліхтарню, в її яснім сьвітлі, стоїть постать, котру вже з далека пізнаю, — знов чорно убрана дама з попередних вечерів. Помилка неможлива; четвертий раз була на тім самім місци. Неподвижно стоїть там. — Мене се так здивувало, що мимохіть спиняю хід, мої мисли в тій хвили в як найліпшій порядку; але я зворушений; мої нерви ще подраженні послідною їдою. Як звичайно переходжу близько коло неї, доходжу майже до брами і хочу вже вступати. Там стаю. Нагло приходить мені щось на гадку. Не здаючи собі з того справи, вертаю, приступаю до дами, дивлю ся їй прямо в лице і витаю: „Добрий вечер, панночко!“

„Добрий вечер!“

Чи шукає за ким? Я її вже давнійше замітив; чи можу їй помочи в який спосіб? Впрочім тисяч раз перепрошую.

Вона не знає докладно чи...

В тій брамі не мешкає ніхто, лиш я і три, чотири коні; се впрочім сгайня і бляхарня... Вона мусить бути рішучо на злій дорозі, коли тут шукає за ким.

Вона відвертає ся і каже:

„Я за ніким не шукаю, лиш стою тут; я думала, що...“

Та-а-ак, се була лиш думка, що вона стояла тут що вечера. Се будь що будь дивна річ; думаю і думаю над справою, і дама стає для мене що раз більшою загадкою. Рішаю ся

поступати сьміло. Я побренькав троха грішми в кишени і без намислу попросив її вступити зі мною де небудь на пиво... з огляду, що се зима, ха, ха... се не потребує довго тревати. Але вона не хоче? Ні, дякую, се було би не добре. Ні, того вона не може. Але як схочу її кусник підвести, то... Дорога така темна і їй нїяково вертати самій улицею Кароля Івана, вже так пізно.

Ідемо; вона по правім боці. Дивно гарне чувство заволоділо мною, сьвідомість, що знаходжу ся коло молодої дівчини. Цілу дорогу дивлю ся на неї. Перфума її волося, що виходила з її тіла, той жіночий запах, що окружав її, її солодкий віддих, за кожним разом, коли звернула до мене своє лице, все те плило на мене і без упину вдирало ся у всі мої змисли. Я міг добачити повне, троха бліде лице під воалькою і високу круглу грудь під плащом. На саму гадку про всі ті під плащом і воалькою укриті скарби, мої змисли мішали ся, вони робили мене ідіотично щасливим, без нїякої розумної причини; я довше не видержав, докторкнув ся її рукою, погладив по раменах і гупо усьміхав ся. Чув, як товкло ся моє серце. „Які ви чудні!“ кажу.

Як то?

Отже поперше мала звичай, кожного вечера стояти під брамою стайні, без найменшої причини, лиш тому, що так думала собі...

Вона-ж може мати свою причину; а окрім того вона любить довго лишати ся, вона все робила се дуже радо. Чи я люблю класти ся перед дванайцятою?

Я? Коли що небудь на сьвітї ненавиджу, то класти ся спати перед 12 годиною.

Отже бачите! А відтак все уряджує сей прохід вечером, коли не має иньшого діла; мешкає на площі сьв. Оляфа...

„Иляялі!“

„Що!“

„Я сказав лиш Иляялі... Говоріть дальше!“

Мешкає при площі сьв. Оляфа, сама з мамою, з котрою не може говорити, бо дуже глуха. Що-ж дивного, коли радо троха пройде ся?

„Цілком нічо“, кажу.

Отже? — В її голосі чую, що усміхнула ся. —

Чи не має сестри?

Так, старшу сестру — з відки се знаю? Але вона виїхала до Гамбургґа.

Давно?

Перед пяти неділями. З відки знаю, що вона має сестру? Ми мовчали. Якийсь чоловік з парою чобіт під пахою минає нас, впрочім улица пуста, як далеко можемо глянути. Від Тіволі доходить сьвітло ряду ламп. Сніг вже не падав, небо було чисте.

„Господи, вам не зимно без пальта? питає нагло дама і дивить ся на мене.

Чи маю їй сказати, чому не маю пальта? Сейчас виявити мою позицію і від разу наполохати її? Се-ж було так розкішно іти поруч неї і ще хвильку удержувати її в несвідомости; я розсьміяв ся і кажу: Ні, цілком ні.“ І щоби перейти на ившу тему, питаю: „Чи ви бачили менажерію в Тіволі?“

„Ні“, відповіла. „Чи там є що видіти?“

Коли би їй захотіло ся пійти? Там, де було так ясно і тільки людей! Се би її дуже женувало; мій лихий стрій, мое худе лице, ко-

трого до того ще від двох днів не мив, вигналиб її за двері; а може навіть відкрила би, що не маю камізольки...

„О ні, видіти, там певно нема що.“ Відтак прийшла мені на гадку ціла маса щасливих справ, з котрих сейчас зробив ужиток, кілька звичайних слів, рештки в моім висушенім мозку: Що можна сподівати ся по такій менажерії? Звірята в клітці не мають для мене взагалі ніякого інтересу. Ті звірята знають, що ми там стоїмо і дивимо ся на них: вони відчувають ту сотку цікавих поглядів і се на них впливає. Ні, я випрошую собі звірята несвідомі того, що на них дивлять ся, ті полохливі сотворіня що товчуть ся в своїй печері або з полискуючими, зеленими очима лежать, лижуть свої лапи і думають. Що?

Дійсно, в тім моя була правда... Лише що в звірині в єго особлившій плідности, єго особлившій дикости було щось незвичайного. Тихий, повзаючий хід в темряві ночі, звітріла таємничість ліса, крик перелітаючої птиці, вітер, запах крови, буря над нами в просторі, коротко, дух хижого світа в хижій звірюці.... поезія несвідомого.... Але я потернав, що се її томить, і свідомість великого мого убожества опанувало мене на ново і придавила до землі. Колиби я був бодай як так одягнений, міг би розвеселити її тою турою до Тіволі! Я не розумів особи, котра знаходила приятність в тім, що полунагий жебрак ішов з нею цілу улицю Кароля Івана. Що на Бога святаго вона собі властиво гадає? І чого я ішов і чепурился і глупо сьміявся з нічого? Чи мав я яку розумну причину дати себе сему ніжному, шовковому птахови тягнути так далеко? Чи

се не коштувало мене ніякого напруження? Чи я не чув в серцю зимна смерти за найлегшим подувом вітру? І чи не рило вже в моїм мозку божевільство, лиш тому, що від місяців не мав що їсти? Она перешкодила мені навіть вернути до хати і взяти на язик троха молока, ложку молока, котре може-б і задержав в жолудку. Чому не відвернула ся від мене і не сказала мені іти до чорта...

Я був в роспуці; моя безнадійність довела мене до крайности і я сказав: „Властиво ви не повинні іти зі мною панночко: я проституую вас перед цілим сьвітом, самим моїм одягом. Се дійсно так, так дійсно гадаю“.

Вона змішала ся. Глянула нагло на мене і мовчить. Нарешті каже: „Милий Боже!“ Більше нічого не каже.

„Що ви тим думали?“ питаю.

„Ех, ні, ви встидаєте мене... Тепер не маємо вже далеко“. І вона прискорює свій хід.

Завертаємо в університетську улицу і бачимо вже ліхтарні на площі сьв Оляфа. Тепер вона знов іде поволійше.

„Не хочу бути не дискретний,“ кажу, але чи не скажете мені як вам на імя, заки розлучимо ся? І чи не схочете на хвилю піднести воальку, щоби я міг вам придивити ся? Я би такий був вдячний“.

Павза. Жду.

„Ви мене вже раз бачили.“

„Иляялі!“ повторяю.

„Як? Ви раз вже ішли за мною пів дня, аж до хати. Чи ви тоді були п'яні?“ Знов чую, що усміхнула ся.

„Так, так, я тоді на жаль був п'яний.“

„Се було не гарно з вашої сторони!“

Цілком звівечений признаю, що се було не гарно.

Ми дійшли аж до фонтани і глянули на числені осьвітлені вікна під числом 2.

„Дальше не можете іти зі мною. Дякую за сей вечер!“

Я схилив голову, не мав відваги що небудь сказати. Відтак здоймаю капелюх і так стою перед нею. Чи не подасть мені руки?

„Чому не просите мене, щоби я з вами вернула кусень дороги?“ питає тихо і дивиться на кінці своїх черевиків.

„Господи Боже,“ відповідаю не свій, „Господи Боже колиб ви се зробили!?”

„Так, лише малий кусник“.

Завертаємо.

Я був цілком змішаний і не знав, як маю іти або стояти; сесе сотворіне вивернуло цілий хід моїх думок. Я був одушевлений, чудно веселий; мені здавало ся, що гину з утіхи і щастя. Вона виразно хотіла вертати зі мною, се не була моя видумка, але її власне бажанє. Дивлюсь на неї і стаю що раз сьмілійший, вона осьміляє мене і кожним словом притягає мене що раз більше до себе. На хвилю забуваю за моє убожество, мою мізерію, моє нужденне істнованє; чую як тепла кров пливе моїм тілом, — як за давних часів, перед моєю руїною — і я постановив малим підступом розслідити справу.

„Впрочім я не ішов тоді за вами, лиш за вашою сестрою“, кажу.

„За моєю сестрою?“ питає до найвисшої степені здивована. Стає, глядить на мене і дійсно жде на відповідь. Питає цілком серіозно.

„Так,“ відповідаю. „Гм! То значить за молодшою з обох дам що ішли перед мною“.

„Молодша? Так? Ха, ха, ха!“ Нагло розсміяла ся голосно і сердечно як дитина. „Ні, які ви хитрі! Ви се лиш тому сказали, щоби я скинула воальку. Не правда? Так, я се добре зміркувала. Але ви помилили ся... за кару.“

Ми сьміяли ся і жартували, говорили безнастанно цілий час; я не знав що говорю, такий був веселий. Вона розповідала, що вже раз бачила мене, в театрі. Я був там з двома товаришами і поводив ся як божевільний. На жаль, я тоді був здаєть ся п'яний!

Чому вона так гадає?

Бо так дуже сьміяв ся.

Так? Ах правда, тоді я ще сьміяв ся!

А тепер вже ні?

О чому ні, тепер також.

Ми прийшли на улицю Кароля Івана. Далше не підемо!“ сказала. І ми знов вернули на університетску. Вернувши під фонтану, ішов я поволійше; я знав, що далше іти не можу.

„Так, тепер мусите вернути,“ сказала і станула.

„Так, дійсно мушу.“

Але сейчас відтак гадала, що можу відпровадити її аж до брами. Господи Боже, сеж нічо злого, Що?

„Ні“ кажу. Коли ми вже станули під брамою, вся моя нужда знов звалила ся на мене. Як мож було задержати відвагу, коли чоловік був такий зломаний? Тут стояв я перед молодою дамою, брудний, обдертий, обезображений голодом, немитий, лиш до половини одягнений, — просто западай ся під землю. Я змалів, скулив ся мимохіть і кажу: „Чи можу з вами знов зйти ся?“

Я не мав відваги надіяти ся, що вона позволить на сходини; я майже бажав собі острого нї, котре могло би мене скріпити і зробити байдужним.

„Чому нї,“ сказала тихо, майже нечутно.

„Коли?“

„Не знаю.“ — Павза.

„Не скинете воальки на одну хвилинку, щоби я видів, з ким говорив? Лиш на хвилинку. Я мушу бачити, з ким говорив.“ — Павза.

„Можете ждати на мене тут вівторок вечером. Хочете?“

„Так, наймилїйша, коли вільно!“

„О осьмїй.“

„Добре.“

Я погладив рукою її плащ, і стрїнав снїг, щоби таким способом доторкнути ся її; се була для мене роскіш, так близько бути коло неї.

„Але не думайте дуже зле о менї“, сказала і знов усмїхнула ся.

„Нї...“

Нагло зробила резолютний рух і піднесла воальку високо аж на чоло; одну секунду дивили ся ми на себе. Иляялі! сказав я.

Вона піднесла єя, обняла мою шию і поцілувала в уста. Один раз, скоро, скоренько, в уста. Я чув, як філювала її грудь, як сильно дихала. Відтак сей час відскочила, сказала добраніч, без тху, шепотом, відвернула ся і не кажучи більше нї слова побігла сходами на гору....

Брама заперла ся.

На другий день падав ще сильнїйший снїг, тяжкий з дощем змішаний снїг, великі вохкі

платки, що падали і перемінювали ся в bagno. Температура була остра, як лід зима.

З головою дивно збентеженою зворушеннями вечера, з серцем розкішно п'яним солодкою стрічею, прокинувся я вже пізно перед полуднем. Розмарений лежу так хвильку і уявляю собі, що Иляялї коло мене; витягаю руку, обіймаю себе самого і цілую воздух. Відтак встаю, по чарку молока а безпосередно по тім зідаю біштик і не чую більше голоду; лиш мої нерви були знов дуже роздратовані.

Сходжу на базар з одінем. Мені прийшло на гадку, що може дістану дешево яку переносену камізольку, щось під сурдут, менша о се що. Виходжу сходами на гору і знаходжу камізольку, котру докладно оглядаю. Коли я тим був ще зайнятий, переходив туди знакомий, уклонив ся і закликав мене; я лишив камізольку на кілку і зійшов до него. Був техніком і ішов до бюро. „Ходіть на склянчину пива,“ сказав... Але скоро, бо маю не багато часу... Хто була сеся дама, з котрою ви вчера ходили?“

„Слухайте“, кажу, завистний на саму его гадку. „А коли би се була моя суджена?“

„А до дідька!“ крикнув.

„Так, вчера рішило ся“.

„Страшно засоромив ся і увірив мені безумовно. Я набрехав ему цілу фіру, щоби лиш его збути ся; пиво прийшло, ми вишили і пішли.“

„Отже бувайте здорові!... Слухайте“, сказав нагло, „я вам винен кілька корон і се шкандал, що вам їх давно вже не віддав. Але при першій нагоді дістанете гроші“.

„Дякую“, відповідаю. Але я знав, що корон ніколи не дістану.

Пиво ударило мені до голови, мені стало дуже горячо. Згадка за вечірну пригоду опанувала мене, доводила майже до помішання. А коли не прийде ві второк? Коли зачне надумувати ся, стане недовірювати. Недовірювати під зглядом чого?... Мої мисли нагло оживили ся і кружили довкола грошей. Мені стало лячно, я бояв ся о себе самого. Обманьство з всіма єго подробицями ударило на мене, я бачив малий склеп, склепову лавку, мою худу руку, коли хапав гроші і малював собі поступуване поліції, коли би прийшла мене забрати. Руки і ноги заковані, ні, лиш руки, може також лиш одна рука; крати, протокол урядника, шкребтанє єго пера, може взяв в тій ціли нове; єго погляд, єго небезпечний погляд! Що-ж, пане Танген? Келїя, вічна темнота...

Гм. Стискаю судорожно руки, щоби додати собі відваги, прискорюю хід і приходжу на Стортов. Тут сїдаю.

Проч з дитиньствами! Як можуть доказати що я украв? До того ще крамарський хлопець не відважить ся робити крику, хоч би коли опамятав ся, як було з тою справою; він жеж дорожив своїм місцем. Лиш без крику, без ніяких сцен, коли можу просити!

Мимо того грїш тяжів в моїй кишени і не давав мені спокою. Я студював себе і цілком ясно вислідив, що перед тим був щасливійший, тоді, коли чесно терпів і боров ся. А Иляялі! Чи я її не понижив моїми грїшними руками! Господи небесний! Мій Господи Боже! Иляялі!

Нагло зриваю ся і іду прямо до перекупки з пампухами при аптиці під слонем. Я

міг ще видобути ся з ганьби, ще не було за пізно; цілому світови докажу, що я спосібний до того! По дорозі приготавляю гроші, держу в руці кожний сотик; згинаю ся над лавкою баби, як би що хотів купити і не беручи нічого, видаю їй гроші в руку. Не кажу ні слова і відходжу.

Як чудно се смакувало, бути знов чесною людиною! Порожні кишені не тяжили мені більше, була се розкіш бути знов голим без гроша. Коли добре подумаю, ті гроші в ґрунті річи коштували мене багато утаєної жури; я дійсно лиш з відразою думав о тім; я не мав затверділої душі, моя чесна натура обурювала ся против низького поступку. Хвалити Господа, я підніс ся назад в моїй свідомости. Наслідуйте-ж мене! сказав я і глянув на товпу на торзі. Лиш наслідуйте мене! Я ущасливив бідну, стару перекупку, котрої положенє було безвихідне. Нині її діти не ляжуть голодні... Такими думками додаю собі духа і приходжу до пере-свідчення, що я знаменито поступив собі. Славити Господа, я тепер збув ся грошей.

П'яний і зденервований іду улицею надутий. Утіха що можу стати перед Иляялі чистий і чесний і дивити ся їй в лице, опанувала мене; я не мав вже ніяких болів, в голові було ясно і легко, було як би на моїх плечах ясніла голова з світла гордості. Мене зібрала охота до глухих збитків, виправляти чудацкі річи, ціле місто поставити на голову. Через цілу „границю“ аж до гори, поступаю як божевільний; в ухах шумить, в мозку такий лад, як у п'яного. Цілковито одушевлений зухвалістю власної глупоти, загадую приступити до експреса, що впрочім не сказав ні

слова, подати йому мій вік, стиснути його руку, влізливо глянути йому в лице і відтак без ніякого дальшого пояснення відійти. Розрізняю нюанси в голосах і сьміху прохожих, обсервую пару малих птахів, що перед мною скачуть на улиці, починаю студіювати вираз брукового каменя і знаходжу на них всілякі знаки і чудні фігури. Тимчасом зайшов я аж на площу штортінгу.

Нагло стаю і дивлюся на фякрів. Візники походжають і балакають, коні стоять нахилені в тій слоті. Сюди! кажу і штовхнув себе ліктем. Приступаю скоро до першого воза і всідаю. Улевольдсвай ч. 37! кричу. Ми відіхали.

По дорозі візник зачав озирати ся, нахилувати ся, і заглядав до воза де я сидів під дашком. Чи зачав недовіряти? Без сумніву, моя одіж зробила його осторожним. „Мушу знайти одного пана!“ крикнув я, щоби його випередити, і відтак докладно пояснюю йому, що того пана абсолютно мушу знайти.

Задержуємо ся під ч. 37, вискакую, біжу сходами на гору, аж на третій поверх, хапаю за дзвінок і дзвоню; дзвінок наробив шість, сім разів страшного крику. Дівчинка відчиняє; бачу, що в усї має золоті бутони і чорні гузики на сивій сукни. Глядить на мене з острахом.

Питаю за Кірульфом, Йоахімом Кірульфом, коли могу так висказати ся, гандлярю вовною, коротко кажучи, що до його особи не мож помилити ся...

Дівчина перечить головою. „Тут не мешкає ніякий Кірульф,“ каже. Видивила ся на мене, хапає за клямку готова цофнути ся. Не завдавала собі найменшого труду, щоби винайти чоловіка; виглядала дійсно так, як би

знала особу, за котрою питаю, колиби тільки хотіла трошка подумати, лїниве сотворіне. Я розлютив ся, обернув ся до неї плечима і збіг сходами назад на долину.

„Нема єго тут!“ кричу до візника.

„Нема?“

„Ні. Їдьте на Томтегаден ч. 11“.

Я був до найвисшої степені збентежений і заразив тим візника; він певно думав, що тут іде о жите і смерть, і без намислу пігнав дальше. Гнав що сили.

„Як він називає ся?“ спитав і обернув ся на сидженю.

„Кірульф, гандляр вовною Кірульф.“

Візник також думав, що тут не мож помилити ся. Чи не носить він звичайно ясного сурдута?

„Що?“ крикнув я, „ясний сурдут? Ви збожеволіли? Гадаєте може, що я питаю за чаркою від чаю?“ Сей ясний сурдут прийшов мені дуже не в пору, попсував мені цілого чоловіка, так як я єго собі був подумав.

„Як ви казали, що він зве ся? Кірульф?“

„Певно, чи се так дивне? Імя не понижає нікого“.

„Чи не має червоного волося?“

Можлива річ, що мав червоне волосє, і коли візник згадав за се, я відразу був певний, що єго правда. Я був бідному фірманови формально вдячний і сказав єму, що він трафив цілком добре; річ має ся дійсно так, як він каже; була би се рідкість, бачити такого чоловіка без рудого волося.

„Се мусить бути той самий, з котрим я пару разів ізлив“, сказав візник. „Чи не мав він палиці з суком?“

Тепер побачив я чоловіка живцем перед собою і сказав: Ха, ха, того чоловіка ніхто ще не бачив без сукатої палиці в руці. Під тим взглядом можете бути спокійні, цілком спокійні.“ Так, се було ясно, то був той самий чоловік, з котрим він їздив. Він міг єго знов...

І ми їхали дальше, що аж іскри сипалися. За весь той час подразнення я не стратив ні на хвильку душевної рівноваги. Минаємо поліцая, а я бачу, що має число 69. Се число вцілило в мене так жостоко добре, сидить нагло мов тріска в моім мозку. 69, точно 69, ніколи вже не забуду, числа 69!

Опираю ся спиною, добич божевільних вигадок, ховаю ся скулений під дашок, аби ніхто не бачив, що рухаю устами, і мов ідіот зачинаю говорити з самим собою. Божевільство шаліє в моім мозку, даю єму повну свободу, я був так сильно переконаний, що уляжу впливам, котрих не міг опанувати. Зачинаю сьміятися, тихо і пристрасно, без сліду причини, все ще веселий і паний кількома склянками пива. Поволи моє роздразнене зменшало ся, мій спокій зачав поволи вертати. Чую зимно в зраненім пальці і впихаю єго між шию і ковнір, щоби троха розігріти. Так приїздимо на Томтегаден. Візник станув. Висідаю, без поспіху, не думаючи нічого, лїнний, з тяжкою головою. Вступаю в сїни, входжу на подвірє, переходжу на поперек, трафляю на якісь двері, отворяю, вступаю і знаходжу ся в коритарі, в роді передпокою з двома вікнами. В однім куті стоять два куфри, один на другім, під стїною стара, непомальована лавка до спаня, на ній ковдра. На право, в першій комнаті чую крик дітей, а над мною на другім поверсі

бренькіт бляхи, котру кують. Все те спостеріг я в першій хвили, як лиш увійшов. Переходжу спокійно передпокій до противних дверей, не кваплючи ся, не думаючи о утечи, отвираю їх, і виходжу на Воґнмансгаде. Дивлю ся на дім, через котрий я як раз пройшов: гостинниця і готель для подорожних.

Мені і на думку не приходить утікати, виховзнути ся візникови, що жде на мене; іду цілком поволи Воґнмансгадою без страху, не почуваючи ся до злого. Кірульф, той гандляр вовни, що так довго товк ся в моім мозку, той чоловік, о котрім я думав, що мусів істнувати, котрого доконче мусів знайти — він щез з моїх мислей, затер ся разом з иньшими божевільними помислами, що одні по других приходили і щезали; я думав о нїм лиш як о яким спомині.

Чим дальше я ішов, тим ставав тверезійший; тяжкий, утомлений тягну за собою ноги. Сніг все ще падав великими вохкими платками. Нарешті виходжу на Гренлянд, аж під перков, де сідаю на лавці, щоби відпочати. Всі прохожі спозирають на мене здивовані. Я задумав ся.

Добрий боже, як сумно було тепер коло мене! Я вже так сердечно утомив ся житем, так було мені єго досить, що по моїй думці, не виплачувало ся ще довше бороти ся, аби се жите удержати; неудачі взяли гору, вже дійшло до крайности; я був документно знищений, став лиш тінею сего, чим колись був. Плече запало ся, цілком в один бік і я привик ідучи перехиляти ся наперед, щоби о скілько мож, шанувати груди. Перед кількома днями оглядав я у себе в хаті моє тіло, і весь той час

мусів над ним плакати. Від кількох тижнів ношу ту саму сорочку; вже й закостеніла від старого поту і повитирала на тілі рани; з рани текла закровавлена вода, але се не дуже боліло; воно лише було гірко мати сесю рану на середині черева. Я не знав, як собі з нею порадити, сама не хотіла загоїти ся; я її вимив, висушив старанно і знов натягаю ту саму сорочку. На се не було ради....

Сиджу тут на лавці, передумую все те та сумую. Я жалував сам себе, навіть мої руки видали ся мені обридливими. Утомлений, майже бестидний вираз моїх рук мучить мене, викликає млости; вид худих пальців робить на мене ординарне вражіє, ненавиджу ціле мое розлізле тіло, мені страшно, що мушу єго носити, мушу чути коло себе. Господи! Коли би нарешті тепер вже прийшов кінець! Я би так з цілого серця радо умер.

Цілком пригнетений, зогиджений і в власній свідомості понижений, встаю механічно і вертаю до хати. По дорозі минаю браму де стояло: „Посмертне біле панни Андерсен на право в брамі“. — Старі спомини! кажу і згадую давню мою комнату, старе крісло до гойданя, газетні тапети під дверми, оповіщенє інспектора морської ліхтарні і свіжий хліб пекаря Ольсена. О так, тоді ішло мені о много лїлше як тепер; за одну ніч паписав я фейлетон за 10 корон; тепер вже не можу нічого написати, а коли спробую, голова сейчас випорожнявала ся. Так, тепер зроблю кінець! З тим іду, тай іду.

Чим ближше склепу з віктуалами, тим сильнїйше ворухить ся у мене пів несвідоме чувство, що наближую ся до якогось небезпе-

ченьства; але я сильно держу ся своєї постанови, хотів себе видати. Спокійно ступаю сходами, в дверех стрічаю малу дівчинку з чаркою в руді, пересуваю ся по при неї і запираю двері. Я і субект стоїмо другий раз проти себе, самі.

„Ну“, каже, „страшна непогода“.

По що так заходить? Чому не задержує мене відразу. Я страшно розлютив ся і сказав:

„Я-ж не приходжу, щоби плести о погоді“.

Така напасть змішала его, малий крамарський его мозок відмовив ему сужбу, ему і на гадку не приходило, що я украв ему пять корон.

„Чи ви того не знаєте, що я вас надув?“ кажу нетерпеливо, при тім сопу сильно, дрожу готовий зробити насильство, коли сей час не приступить до річи.

Але сему сараці і не снить ся нічо.

Ні, ти любий сьвіте, між якими глупими людьми чоловік змушений жити! Я клену, пояснюю ему точку по точці, як все те склало ся, показую де я тоді стояв і де він стояв, коли се стало ся, де лежали гроші, як я їх згорнув і руку стис — він все те розуміє, але не робить нічо против мене, звертає ся то в той то в сей бік, підслухує кроки в бічній комнаті утихомирює мене, каже не так голосно говорити і нарешті каже.

„Ви поступили собі ординарно“.

„Ні, заждіть лиш!“ бо мене перло перечити ся з ним, дразнити его; се не такий негідний поступок, як то він представляє собі в своїй нуженній віктуаловій голові. Я очевидно не задержав грошей, се ніколи не прийшло би мені на гадку; я з мого боку не хотів

з того користати, се противне моїй з ґрунту чесній натурі....

„Куди-ж ви з тим пішли?

Дав старій, бідній бабі, кожний сотик, абисьте се знали, такий то чоловік з мене, за бідних я ніколи не забуваю цілком так....

Він стоїть і хвильку думає, видно, не морішити ся, о скільки я чесна людина або ні, і нарешті каже :

„Чи ви не могли радше вернути гроші?“

„Ні слухайте, я не хотів наробити вам клопоту, хотів вас зашанувати. Але ось яка подяка за шляхотність. Ось стою тут, пояснюю вам цілу річ, а ви не соромите ся як собака, навіть цілком не стараєте ся полагодити спору зі мною. Для того умиваю руки. Впрочім по-бери вас чорт. Бувайте здорові!“

Я відійшов і лопнув за собою дверми.

Але коли я прийшов до своєї комнати, тої сумної діри, мокрий від снігу, з колінами, що по мандрівках дня дрожали, — пропало все мое зухвальство, я знов упав на дусі. Зачинаю жалувати, що напав так на бідного склепового хлопця, плачу, хапаю себе за горло, щоби покарати себе за підлий поступок і ґрунтовно нищу себе. Він очевидно був в смертельній тревозі о своє місце, не сьмів робити крику з причини тих пяти корон. А я використав его тревогу, мучив его довгою розмовою, сердив его кожним голоснійшим словом. Бути може, що в бічній комнаті сидів шеф і вже може на волоску висіло, що він був спонуканий вийти до нас, аби видіги, що тут властиво діє ся. Ні, підлости, до яких я був спосібвий, не мали границь!

Ну, але чому вони мене не придержали?

Тоді воно-б раз скінчило ся. Я би так кажучи витягнув руки до кайдаків. Я би цілком не боронив ся; противно, ще би поміг. Пане неба і землі, один день мого життя за ще одну таку щасливу секунду! Ціле моє життя за порцію сочевиці! Вислухай мене лиш один сей раз!...

В мокрім одію лягаю на постіль: я мав неозначену гадку, що сеї ночі умру, і тому рештку моїх сил ужив на упорядковане ліжка, щоби рано був коло мене який-такий порядок. Відтак склав я руки і вибрав відповідне положенє.

Нагло прийшла мені на гадку Иляялі. Що я міг за неї забути! І дуже слабкий промінчик сьвітла заглянув в мою душу, малий соняшний промінь і загрів мене І ще більше прийшло сонця, лагідне, ніжне, м'яке як шовк сьвітло, що оголомшуючо, розкішно гладило мене. А сьвітло сонця що раз кріпшало, кріншало, розпалювало голову, і жаріло і варило в моїм висусшенім мозку. Нарешті перед моїми очима загорів костир з промінних сноів, небо і земля горять, люде і звірята з полуміни, гори з огню, чорт з огню, пронасть, пустиня, вселенна горять, огненний божий суд.

Дальше я вже нічого більше не чув і не бачив.

В сні я так був зіпрів, що коли прокинувся, цілий був мокрий, дуже мокрий. Пропастниця добре вхопила мене. Зразу не можу ясно зміркувати, що зі мною діє ся; здивований озираю ся довкола себе, чую, що моя істота цілковито змінена, не пізнаю себе більше. Обмацую свою руку від кінця до гори, так само ноги і страшно дивую ся, що вікно сидить

в тій стіні, але як раз в цілком противній; меві здавало ся, що тупанє коней під мною, доходить до мене з гори. Мені також було в загалі досить не добре. Вохке і зимне волося спливало з чола; підношу ся на ліктях і дивлю ся на подушку; і тут лежат малі пучки мокрого волося. Мої ноги через ніч напухли в черевиках, але не боліли, я не міг лиш рушити пальцями, так задубіли.

Коли минуло полудне і стало вже смеркати ся, встаю і починаю прятати в комнаті.

Наперед пробую малими, обережними кроками, стараю ся удержати рівновагу, і о скільки можу шаную ноги. Я вже не терпів і не плакав; я властиво і не сумував, противно був безконечно вдоволений; тепер мені навіть не приходило на гадку, щоби могло бути инакше, як було.

Відтак я вийшов.

Одно, що мене троха мучило, то був — мимо моєї відрази до їди — мій голод. Я знов відчув стидаючий мене апетит, внутрішню лакому охоту їсти, котра що раз збільшала ся. В моїй груди немилосерно гризло, там відбувала ся якась тиха, дивна робота. Се були може з двайцять малих, ніжних звіряток, що поклали головки в одно місце і троха гризли, хвилинку лежали цілком тихо, знов зачинали, без гамору і поспіху дальше відали ся і всюди лишали за собою порожню дорогу...

Я не був недужий, лиш утомлений; зачав пріти. Гадаю піти на Штортов, щоби троха відпочати; але дорога була далека і тяжка! нарешті я таки вже майже зайшов на місце, стояв на розі торговиці і торгової улиці. Піт заливав очи, занечистив окуляри і

осліпив мене, а я станув, щоби себе троха очистити. Не звертаю уваги на се, де стою, навіть о тім не думаю; кругом мене страшний гамір.

Нагло залунав оклик, зимне, остре „уважати!“ Чую крик, чую дуже добре, усуваю ся нервозно на бік, роблю крок так скоро, як скоро можуть рухати ся мої ноги. Потворний віз з хлібом пігнав попри мене і зачіпив колесом мій сурдут; як би я був троха скорійший, дрібку скорійший, коли би хоч троха був напружив свої сили!; нічо не помогло, одна нога боліла, пара пальців роздавлена; чую, що вони в чоботі скрутили ся.

Візник з усеї сили задержав конї; обертає ся на возі і наляканий питає, як скінчило ся. Ну, могло бути ще гірше.... се здаєть ся не є небезпечно.... не думаю, аби зломило ся.. О, прошу....

Як можу скоро, іду до лавки! та маса людей, що стає і дивить ся на мене, тревожить мене. Се-ж не був властиво смертельний удар; коли вже мало стати ся нещастє, то релятивно скінчило ся ще досить добре. Найгірше було, що мій черевик зруйнований; урвало кінець золі. Підношу ногу і бачу, що з діри тече кров. Ну, тут не завинила жадна сторона; тай чоловік не мав наміру справу ще більше погіршити; виглядав дуже зажурений. Коли би я попросив єго о кусень хліба з воза, він певно дав би меві. Певно дав би мені дуже радо. Най Бог розвеселить єго за се!....

Мене страшно мучив голод і я не знав що діяти з безстидним апетитом. Перевертаю ся на лавці, і прикладаю груди майже аж до колін; я майже збожеволів. Коли стемніло ся,

я пошкандибав під ратуш — Господь знає, в який я спосіб зайшов туди — і усїв на канті балюстради. Видираю кишеню з сурдута і починаю гризти, впрочім цілком без наміру, дивлячи ся хмарно перед себе і небачучи нічого. Чую масу дітей, що грають ся кругом мене і чую інстинктивно, коли хто попри мене перейшов; впрочім не запримічую вічого.

Нагло приходить мені на гадку, що можу зійти на долину до базару і взяти кусень сирого мяса. Встаю, переходжу балюстраду на другий кінець даху базару і сходжу на долину. Дійшовши майже до буди з мясом, я крикнув в сторону входу, як би відганяв пса, звертаю ся цілком безлично до першого різника. „Ах, будьте ласкаві і дайте мені яку костомачу для мого пса! Лиш одну кістку; не потребує на вій нічо бути; щоби лиш мав що в морді нести“.

Дістаю кість, пишну, малу кість, на котрій було ще троха мяса і ховаю її під сурдут. Я подякував різникови так сердечно, що той аж здивований глянув на мене.

„Нема за що“, сказав.

„Ні; не кажіть так, ви поступили собі дуже вічливо“.

З тим вийшов я назад на гору. Моє серце сильно товкло ся. Всуваю ся в „ковальський коритар“ так далеко, як лиш мож було і стаю перед заваленими дверми подвіря. Ані сліду сьвітла; всюди чудово темно; тут починаю обгризати кість. Ніяк не смакувало; з кости виступав острый запах крови і мене зачало млоїти. Пробую наново; як лиш задержу, мусіло мати наслідки; ходило лиш о се, щоби лишило ся в жолудку. Але мені ставало що раз гірше.

Я розсердився, запустив люто зуби в мясо, відорвав кусник і проковтнув на силу. Але і се не помогло; як лиш малі кусники мяса в жолудку розігріли ся, підступали назад до гори. Я затиснув п'ятуски мов божевільний, зачав з безрадности плакати і гриз мов навіжений; плачу так, що кість скупала ся в слезах, помарала ся; плачу, як би серце мало роздерти ся і знов зачинаю блювати. Потім клену грімким голосом всі сили сего світа.

Тишина. Кругом ні людини, ні промінчика світла, ні одного звука. Я страшно збентежений, сопу тяжко і голосно і плачу скрежучи зубами, через те, що мушу віддати атоми мяса, котрі може хоть троха моглиби зацяткати мій голод. А що се абсолютно не помагало, хоть раз у раз пробую, викидаю кість за двері і п'рваний скаженняю перенятий безсильною лютею, кричу і грожу до неба, реву захриплим і їдким голосом імя Бога і згинаю пальці як клеваки.

Тишина.... Дрожу зі зворушення і мов задубілий стою на тім самім місци, викидаю тихим шепотом проклони, дрожу по сильнім плачу, зломаний і безсильний по скаженім вибуху гніву. Стою може годину і плачу і шепчу і держу ся цупко дверей. Потім чую голоси, розмову між двома людьми, що входять в „ковальський“ коритар. Відходжу від дверей, лізу здовж мурів і знов виходжу на ясно освітлені улиці. Коли так сходжу по Юнгбакен, мій мозок зачав працювати в дивнім напрямі. Мені прийшло на гадку, що нужденні бараки на краю торговиці, буди з материялами і старі деревляні загороди з переносними убраннями суть ганьбою сеї околиці! Вони псували ви-

гляд цілої площі і споганювали місто, тьфу! проч з крамом! І я зачав числити, кільки би то коштувало усуненє географічного інститута, тої гарної будівлі, що все так мені впадала в око, коли я туди переходив. Посуненє того рода може би не дало ся виконати назше 70 — 72000 корон, — порядна сума, се треба признати, на всякий случай гарний гріш, га, га, на початок, що? І я кивав порожною головою і признавав, що се на початок гарний гріш. Я все ще дрожав цілим тілом і від часу до часу гикав по плачу. Почуваю, що в мені вже не багато житя, якби свистав вже на послідній дірці. Впрочім було се мені досить байдужно, ні троха не займало мене, противно; я перейшов місто, до ладункових мостів, що раз дальше від моєї комнати.

Так само добре міг я покласти ся на землю, щоби умерти. Болі зробили мене з часом нечутким; в нозі рвало і стукало; мені навіть здавало ся, що біль тягне аж до литок; мене навіть не дуже боліло. Я вже гірші річи видержав. Так зійшов я на желізнице ке. Нема руху ні гамору, лиш тут і там появить ся яка людина, робітник або моряк, що лазить з руками в кишнях. Запримічую кулявого чоловіка, що впялив в мене свої очи, коли ми переходили попри себе. Інстанктово задержую єго і ворокотячи питаю, чи „Монахия“ вже відплила. Відтак я не міг здержати ся, щоби не тріснути під носом чоловіка пальцями і додати: „До сто чортів, так, монахия!“ „Монахия“, за котру я ціяком забув. Проте гадка про неї несвідомо гвіздила ся в моім нутрі я носив її з собою, не знаючи о тім.

Так, борони Боже, „Монахиня“ очевидно відіхала.

Чи не може мені сказати куди?

Незнакомий думає, стоїть на довгій нозі, а коротку держить у воздуху: коротка троха баламкала ся.

„Ні — Не знаєте, чим наладована?“

„Ні“, відповів я.

Але тепер я вже забув за „Монахиню“ і спитав его, як далеко може бути до Гольмештранд, числячи в добрих географічних милях.

„До Гольмештранд? Припускаю...“

„Або до Веблунґснес?“

„Що я хотів сказати: припускаю, що до Гольмештранд...“

„Але слухайте, заки забуду“ перебиваю его, „будьте так добрі і дайте мені троха тютюну, лиш маленький кусничок!“

Дістаю тютюн, дякую чоловікови дуже тепло і відходжу. З тютюну не зробив я ужитку, лиш сейчас сховав в кишеню. Незнакомий довго ще мав мене на оці, я може в який спосіб розбудив у него недовірчивість; куди я ішов, або де станув, все мав за собою сей недовірчивий погляд, а се не було дуже приємно. Я завернув, приволік ся назад до него, глянув на него і сказав: „Голкар“. Лиш се одно слово: голкар. Вирочім нічо. Кажучи се, витріщив на него очи, чую, що страшно витріщив; як би цілим тілом дивив ся на него, не лиш очима. Сказавши се слово, я стояв хвильку. Відтак знов поволік ся на желізничу площу. Сей чоловік не пустив пари з рота, лиш дивив ся за мною.

Голкар? Я нагло станув. Так, я се зараз відчув: того каліку я вже десь бачив. На горі

на границі! тоді я заставив камізольку. Мені здавало ся, що з того часу минула вічність. Коли так над сим думаю — спертий о мур хати на розі площі і Гавнегаде — нагло прокидаю ся і пробую дальше лізти. Коли не був в силі, гляджу сьміло просто себе, відкидаю на бік всякий встид, не було иньшого виходу — стою лице в лице перед „командантом“. Стаю ся беззглядно безличний, ступаю ще крок наперед, щоби звернути на себе его увагу. Роблю се не тому, щоби розбудити милосердіє, але щоби себе самого осьмішити, виставити на наругу: я мав охоту качати ся на бруку і просити, щоби перейшов через мене, наступив на лице. Навіть не кажу „добрий вечер“.

Він може й зміркував, що у мене щось не в порядку, звільнив хід, а я, щоби его задержати, кажу: „Я був би вже приніс вам щось, але воно все ще не таке, як треба.“

„Так? питає... То ви ще не скінчили?“

„Ні, ще не скінчив“. Его вічливість витиснула нагло слези з моїх очей, кашляю і чищу ніс, щоби загартувати себе. Він дивить ся на мене.

Маєте тимчасом з чого жити? питає, „Ні, також ні“, відповідаю. „Я нині не їв ще але...“

„Сохрани Господи, виж не можете умирати з голоду!“ каже і сягає до кишені.

Тепер прокинулось у мене чуте сорому я захитав ся аж під мур, держу ся сильно і бачу, як він шукає в своїй калитці; але нічого не кажу. Дає мені десятку і каже, що я прецінь не можу умерти з голоду. Я вибовтав якийсь викрут і не беру відразу десятки. Соромно якось... було також за богато.

„Квапте ся“, каже і глядить на годинник. Жду на потяг, і як раз чую, що надходить“. Я взяв гроші. Майже спараліжований з утіхи не кажу більше ні слова, навіть не дякую.

„Се не потребує вас женувати, можете за се писати“, сказав „командант“ і пішов. Коли відійшов цару кроків, пригадую собі, що я навіть не подякував єму. Хочу єго здігнати, але мої ноги угинають ся, троха на ніс не упаду. Він віддалював ся що раз більше. Я станув і хотів кликати за ним, але не мав відваги; коли нарешті відважив ся і раз, два крикнув, він був вже за далеко, а мій голос за слабій. Стою на тротоарі, дивлю ся за ним і нишком плачу. Щось таке мені ще ніколи не трафило ся, кажу до себе, дав мені 10 корон! Я станув там, де він стояв, і наслідую всі єго рухи. Дивлю ся на десять-коронівку оглянув її з усіх сторін і зачав клясти — кле-ну на ціле горло, що се дійсно десять-коронівка що держу в руці, — се був десять-короновий банкнот. Зараз опісля — може доперва дуже довго потім, бо вже цілком було тихо — стояв я під ч 11 при Томтегаден. Постоявши хвилю і подумавши, входжу другий раз в ті двері, прямо до гостиниці і заїзду для подорожних. Тут прошу о вічліг і сейчас дістаю ліжко.

* * *

Второк. — Сонце і тишина, чудно ясний день. Сніг шез; всюди утіха і жите, веселі лица, усьміхи і регіт. Фотани векидають лутками воду, золоті в сонци, сипяві від синього неба.... Коло полудня вийшов я і пішов до міста. Я був в веселім настрою, ходив ціле по-

полудне найбільше оживленими улицями і приглядав ся людям. Коло семої вечером пройшов ся я по полощи сьв. Оляфа і зазираю до вікон під ч. 2. За годину мав я її побачити! Цілий той час ходив я в легкій, дивній тревозі. Що стане ся? Що скажу, коли вона зійде сходами? Добрий день панночко? Або лише усміхнути ся? Я рішив ся лишити ся при усміху. Очевидно, дуже низько поклоню ся їй.

Троха засоромлений, що вже так рано вибрав ся в дорогу, завертаю, ходжу троха по улиці Кароля Івана і пильную університеський годинник. Коли вибила осьма, вернув я знов на універзитетску улицю. По дорозі подумав я, що можу прийти пару мінут пізнійше і лізу, як можу. Нога страшно мене боліла, впрочім нічо мені не хибувало. Стаю коло фонтани і відпочиваю; довго стояв я там і дивив ся в вікна під ч. 2; я не квапив ся; вона була може занята. І я знов ждав. Се-ж мені не сніло ся лише! Перша стріча з нею не зродила ся прецінь лише в моїй уяві, коли я сеї ночі лежав в горячці? Безрадний зачинаю над сим думати і вже не цілком був певний своєї справи.

„Гм!“ сказав хтось за мною, Я почув сей звук, зачув також тихі кроки недалеко мене; але я не відвертав ся, лиш упрямо дивив ся на великі сходи перед собою.

„Добрий вечер!“ відізвавсь голос. — Я забув усміхнути ся, не вхопив сей час за капелюх, лиш дивую ся, що вона надходить з того боку.

„Ви довго ждали?“ питає задихана скорим ходом.

„Ні, цілком ні, я тут лиш хвилинку, від-

повідая. А впрочім, щоби се шкодило, коли би я довго ждав? Я впрочім гадав, що ви най-дійдете з того боку“.

„Я відвела маму до одної родини, її ніні вечером не ма в хаті“.

„Так-ак?“ кажу.

Ми тепер мимохіть рушили з місця. На розі стоїть поліцай і дивить ся на нас.

„Але куди ми властиво ідемо?“ вона питає і стає.

„Куди хочете, куди тільки хочете“.

„Ех, се неприємно самому визначувати“.

Павза. — Відтак, кажу, щоби лише щось сказати: „У вас, як бачу, темно“.

„Так, ах так!“ відповідає живо. „Дівчині також позволено вийти. Через те й я сама дома“.

Стоїмо обоє і глядимо на вікна під ч. 2., як коли би ні одно з нас доси їх не бачило.

„Не могли-б ми отже зайти, до вас?“ кажу. „Коли схочете, я усяду при дверех“. Але я тепер дрожав зі зворушення і жалував, що був за безличний. Ану розсердить ся і відійде від мене? Як би я не сьмів її більше побачити? Ох! Та нужденна моя одіж! Зневірений жду на відповідь.

„Цілком не потребуєте сідати коло дверей“. Говорить прямо ніжно, і каже виразно: Цілком не потребуєте сідати коло дверей“.

Ідемо на гору. — В темних сіньох бере мене за руку і веде мене. Я не мушу мовчати — каже — можу говорити. Ми увійшли. Коли запалювала сьвічку — коли запалювала тую сьвічку, сказала з урваним сьміхом: „Але тепер не дивить ся на мене. Гу, якже мені соромно. Але того вже більше не зроблю“.

„Чого більше не зробите?“

„Ніколи більше, ні, Господи сохрани... не поцілую вас більше“.

„Ні?“ кажу, і сьміємося обоє. Я витягнув за нею руки а вона відскочила і виховзла ся на другий бік стола. Глядимо хвилю на себе, між нами стояло сьвітло.

„Пробуйте зловити мене“, сказала.

І голосно сьміючи ся, пробую її зловити. Бігаючи, скинула воальку і капелюх; її блискучі очи спочивали все на мені і пильнували моїх рухів. Я скочив на ново, пошпортнув ся о килим і упав; моя нога не хотіла мене більше двигати.

„Господи, які ви червоні!“ але-ж бо й було се крайне дитинство.

„Дійсно було се так!“ відповідаю і знов зачинаємо бігати.

„Мені здається, що ви штильгукаєте?“

„І мені здається, що так троха, але впрочім лиш дуже мало“

Последнім разом малисьте зранений палець, а сим разом, каліка на ногу; страшно, що ви не терпите“

„Ось, пару днів тому, переїхало мене“.

„Переїхало? знов паний? Ні, Боже помози мені, молодий чоловіче, що ви за жите провадите!“ Погрозила мені пальцем і зробила поважне лице. „Отже сідаймо!“ сказала „Ні, не там під дверми; ви дуже несьмілі; тут; ви там, а я тут, так!... Ех, скучні ті несьмілі люде! Треба самій все зробити і сказати; в нічим чоловікови не допоможуть. Можете приміром дуже добре покласти своє рамя на поруч мого крісла; на такі річи мусите-ж самі прийти, гадаю. Але не переконуйте мене, що

ви все такі несміливі; коли-б лиш вірили собі; по п'яному ви були досить безличні, коли мене переслідували і мучили своїми дикими концептами: Губите книжку панночко, цілком певно губите книжку панночко! ха, ха, ха! Тьфу, се було дійсно грубо“.

Сиджу цілком розсіяний і дивлюся на неї. Моє серце голосно товклося; кров горячо кружила в жилах. Що за дивне чує!

„Чому не говорите?“

„Які ви солодкі“, кажу. Сиджу попросту тут і дозволяю себе вами побороти, цілковито побороти... против сего нічого не вдієш... Ви найдивнійше сотворіли, що мені коли небудь... Іноді сияють ваші очі так, що я цілком ще чогось подібного не бачив, виглядають як цвіти... Що? Ні, ві, може навіть не як цвіти, але... Я так страшно люблю вас, а се так нерозумно... Великий Боже, очевидно мені не допоможе слід.. Як вам на імя? Ви дійсно мусяте мені сказати, як називаєтеся... Ні, як? Господи, тепер знов був би майже забув! Вчора думав я цілий день над сим, о що маю вас спитати. Так, се значить, не як раз цілий день, але... Знаєте, як я вас назвав? Я зву вас Иляялі. Як вам се подобаєся? Літаючий звук?

„Иляялі?“

„Так...“

„Чи се чужа мова?“

„Гм. Ні, се властиво ні“.

„Але як негарно се звучить...“

По довгих переговорах ми сказали собі наші імена. Вона усіла коло мене на софі і відсунула крісло ногою. Віддтак зачинаємо знов балакати. „Нині ви навіть підголилися“, сказала. „Взагалі виглядаєте троха ліпше як

колись, але тільки троха; лиш не станьте зарозумілі... Ні, послідним разом ви дійсно мали за підлий вигляд. Окрім того малисьте брудну шмату на пальці. І так одягнені ви хотіли іти зі мною кудись на чарку вина. Дякую гарненько“!

„Отже через нужденний мій вигляд ви не хотіли іти зі мною?“

„Ні“, відповіла і спустила очі. „Ні, Господь знає, не тому! Я навіть не думала о тім“!

„Слухайте“, кажу. Ви певно живете в тім пересуді, що я можу жити і одягати ся як схочу? Що? Але я сего не можу, я дуже, дуже бідний“.

Вона глянула на мене. „Ви бідні?“

„Так, воно так є, на жаль“. — Павза —

„Щож, мій Боже, я так само“, сказала, сьміло кинувши головою.. Кожде її слово опьяняло мене, трафляло мов крапля вина в серце. Її привичка перехилювати голову троха на бік і вслухувати ся, коли я говорив, очаровувала мене, я чув, як її віддих ударяв мені в лице.

„Знаєте“, кажу, що... але не сердьте ся... коли я вчора лягав спати, уложив се рамя для вас... так, як би вас держав.. і так я заснув...“

„Тааак?“ Се гарно!“ Павза. „Але щось такого могли ви лише на віддалене зробити, бо инакше...“

„Гадаєте, що я не потрафив би також инакше?“

„Ні, в се не вірю.“

„Таки! По мені можете надіяти ся всего можливого“, сказав я і обняв її стан.

„Можу?“ лиш тільки сказала.

Мене сердило, майже зобиджувало се, що вона мала мене за заприличного; я упівнув

себе, додав мому серцю відваги і взяв її за руку. Але вона мовчки вихопила її і троха відсунула ся від мене. Се знов онесьмілило мене, я засоромив ся і дививсь через вікно. Мене мож було дійсно пожалувати, що я там так сидів; бо як я міг собі щось ще набити в голову! Справа стояла би инакше, колиби я її був знайшов тоді, коли ще виглядав як людина, за добрих часів, коли бодай на чімсь міг будувати. Я був дуже пригноблений.

„Тепер бачите! Дивіть лиш: Вистарчить раз зморщити чоло, щоби вас збити з пантелику, засоромити вас, лиш трошка усунувши ся від вас...“ Усьміхала ся хитро, кокетливо, сильно прижмуривши очи, як би не могла вдержати мого погляду.

„Ні, але ти Всемогучий!“ вирвало ся мені, „тепер доживете чогось!“ і обома руками обіймаю її рамена. Чую ся майже ураженим. Чи дівчина стратила розум! Мала мене за цілком недосвідченого! Га, я-ж хотів, на живого... ніхто не сьміє мені закинути, що я під тим взглядом був зацофаний. Сеж чорт не дівчина! Коли о се лиш ходить, щоби...

Вона сиділа спокійно, очи все ще прижмурені; обоє мовчимо. Пригортаю її сильно до себе, тисну її тіло жадно до моєї груди, а вона не каже ні слова. Чую як гримають наші серця, її як і моє, а звучало се, як погребаний стукіт копит. Я поцілував її... Не панував вже над собою, говорив якісь дурниці, з котрих вона сьміяла ся, шептав їй всякі компліменти, гладив лице, цілував много, много разів. Я розпняв кілька гузиків її сукні і побачив грудь, що як два солодкі дива сьвітили крізь полотно.

„Подивім ся!“ сказав я і стараю ся дальше розіпняти, збільшити отвір. Але я був так зворушений, що не міг справити ся з долішними ґузиками, де стан сукні так тісно прилягає. „Прошу, я подивлю ся, лиш трошка.. цілком трошка.“ Вона закладає руку за мою шию, поволи, віжно. Її горячий віддих з червоно розжарених, дрожачих носових отворів удає мене прямо в лице; другою рукою починає розпінати ґузики, один по другім. Сьміє ся змішаним, уриваним сьміхом і глядить раз у раз на мене, чи бачу, що вона боїть ся. Розв'язує тасьми, розпинає ґорсет, роскошує ся і боїть ся рівночасно. А мої грубі руки блукають по тих тасьмах і ґузиках.. Щоби відвернути увагу від того, що діє ся, гладить лівою рукою мої плечі і каже: „Кілько волося лежить тут!“

„Дійсно“, відповідаю, і стараю ся устами дістати ся до її груди. В тій хвили лежить вона перед мною цілком відкрита. Але нагло опам'ятує ся, як би зайшла за далеко, накриває ся назад і підносить ся троха в гору. Щоби закрити своє заклопотанє з причини порозпінаної сукні, починає знов говорити о масі випавшого волося, що лежало на моїх плечах: „Через що вам волос так вилазить?“

„Не знаю!“

„О, ви очевидно за багато пете і може.. тьфу, я того навіть сказати не годна! Стидайте ся! Ні того-б я о вас ніколи не подумала! Що вам, такому ще молодому, вилазить волосє!.. Тепер розповіджте мені, з ласки своєї, як ви властиво живете. По моїй думці, се щось страшного! Але чисту правду, чуєте? Без ви-

крутів! Я впрочім зміркую, як щось затаїте. Отже розповідайте тепер!“

„Але вперед можу поцілувати ваші груди, правда?“

„Потішилисьте ся вже? Так, тепер зачинайте розповідати!“

„Ні, люба, солодка .. прошу, можу вперед?“

„Гм. Ні, ні, ні наперед ... може потому. . Наперед хочу чути, що ви за чоловік. Ах, я переконана, що се страшне!“

Мене мучило се, що вона думала о мені найгірше; я бояв ся, що її цілком відіпхну і не міг стерпіти тих підозрінь які вона мала що до мого житя. Я хотів очистити ся в її очах, показати ся гідним і доказати їй, що сидить побіч чистої майже як ангел людини Господи, мій Боже, до нині міг я на пальцях почислити, кілька разів упав. Оповідая, розповідая все і кажу лиш правду. Не представляю нічо гірше як було; я не мав наміру розбудити в ній жаль; признав ся також, що одного вечера украв п'ят корон.

Вона сиділа і слухала з отвореними устами, бліда, налякана, в блискучих очах смертельне помішанє. Я хотів се направити, затерти вражінє і тому встаю і кажу: „Але тепер се вже минуло! О чімсь подібнім не може бути більше бесіди; тепер я обезпечений...“

Але вона таки була в розпущі. „Боже хорони мене!“ сказала і замовкла. Повторяла се в коротких відступах часу і відтак знов мовчала. „Боже хорони мене!“

Я зачав жартувати, скоботав її і притис до своєї груди. Сукню позапинала назад; се мене троха сердило, ба навіт вразило. На що має запинати? Чи я був негідний в її очах,

тепер, коли не сам завинив, що мені волосся випадало? Чи вона волілаби, колиби я зробив себе розпустником? ... Лише без дурниць! Тепер, просто до діла! А коли воно лиш се було, так при всім що... я поклав її, поклав прямо на софу.

Вона боронила ся — впрочім дуже слабо і здивована дивила ся на мене. „Ні... що ви хочете?“ спитала.

„Що хочу?“ Ге, вона питала що я хотів. До того брати ся безпардонно, брати ся до того! Я не мав звичаю лише з далека брати ся до того; се цілком не моя була натура, моя вдача яко людини. Не налякаєш мене, нахмаривши чоло, не зібеш мене з пантелику! Ні, дійсно ні! Не довершивши діла, я ще ніколи не вийшов з такої афери.... Я отже беру ся до діла.

„Ні!... ні, але...?“

Але, відповідаю, се моя ціль!

„Ні, чуєте?“ закричала. Відтак додала зневажливо: „Я-ж не цілком певна, що ви не божевільний!“

Я мимохіть задержав ся і сказав: „Се-ж не серйозно ви так думаєте!“

„А вжеж — бігме, ви так дивно виглядаєте! А тоді перед полуднем, коли ви за мною ішли, — отже ви тоді не були п'яні?“

„Ні. Тоді я не був навіть голодний, якраз попоїв...“

„Отже се тим гірше“.

„Ви би воліли, щоби я був п'яний?“

„Так... гу! Бою ся вас! Але на милість Бога, пустіть мене!“

Я став міркувати. Ні, я її не міг пустити. Тільки без сьмішних дитиньств в таку пізну пору на софі, коли можу просити! До гори

флявеля. Ге, з такими дурними викрутами виступати в такій хвили! Як би я не знав, що все те лиш соромливість. А то мусів би я бути цілком дурний! Так, лиш тихо лежати! Ніяких дурниць! Най жеє король і вітчизна!.... Вона боронила ся, незвичайно сильно, за сильно як на оборону з соромливости. Як би через неосторожність перевернула сьвічку так, що згасла. Боронила ся очайдушно а раз навіть нишком скавуліла.

„Ні, се ні, се ні! Коли хочете, можете цілувати в груди. Любий, добрий...“

Я сей час дав спокій. Її слова звучали налякано, так безпомічно, вразили мене аж до шпіку кости. Вона гадала, що дасть мені відшкодованє. коли позволить поцілувати себе в груди! Як гарно було се, як гарно і просто! Я хотів упасти до її ніг, перед нею упасти на коліна.

„Алеж, мила, мала!“ кажу цілком змішаний, „не розумію... дійсно не можу поняти... що се за гра...“

Вона піднесла ся і дрозжачими руками знов запалила сьвічку; я спер ся на плечі і сидів спокійно. Що тепер буде? Властиво мені було дуже ніяково. Вона глянула на стіну, на годинник: стрепенула ся: „Уф! Що йно не видно дівчини!“ сказала. Се було перше її слово.

Я зрозумів сей натяк і встав. Вона взяла плащ, як би хотіла задягнути, але надумала ся, лишила его і підійшла до печи. Була бліда і що раз неспокійнійша. Щоби не виглядало, що вона показує мені двері, я сказав: „Чи ваш батько був вояк?“ і рівночасно збираю ся до відходу.

Так, був при війську. З відки се знаю?

Не знаю, лиш так прийшло на гадку.

Як дивно!

Ах так в деяких місцях відчуваю. Ха, ха, се належать до мого божевільства. що...

Нагло глянула на мене, але не відповідала. Чую, що моя присутність мучить її, і хочу зробити короткий процес. Іду до дверей. Чи вже не хоче мене поцілувати? Навіть руки мені подати? Стою і жду.

„Чи підете тепер?“ спитала, але все ще стояла тихо коло печи.

Я не відповідав. Упокорений і змішаний стою так і мовчки дивлюся на неї. Чому не лишила мене в спокою, коли з того нічо не могло вийти? Що я був в тій хвили? Вона здається не журилася тим, що я був готовий до відходу: вона нагло пропала для мене, і я шукав за чимсь, що мігби сказати їй на прощанє; тяжке, глибоке слово, що би в неї вцілило а може навіть троха заїмпонувало. І цілком против моєї твердої постанови — уражений, замість бути холодним і гордим, неспокійний і обиджений починаю говорити о пустих річах; роздавляюче слово не виходить, я показався дуже бідний в гадки.

Чому не каже ясно і виразно, щоби я пішов? питаю. Так, так, чому? Женада тут без ціли. Замість пригадувати мені, що небавом верне дівчина, могла сказати таке: Тепер мусите щезати, бо я іду по маму і не хочу з вами іти улицею. Чи о тім вона цілком не думала? О, чому ні, як раз о тім думала; се відразу було мені ясно Не багато треба, щоби мене спровадити на відповідну стежку; але вже спосіб, в який вхопила за плащ і назад єго поклала, переконав мене. Як я вже казав, я при-

вик відчувати. А в ґрунті річи, в тім не було так багато божевільства . . .

„Але Господи небесний, вибачтеж мені раз вже се слово! Мені так вихопило ся!“ сказала. Але все ще стояла і не приступала до мене. Я був неумолимий і говорив дальше. Плів дальше хоч знав, що її мучу, що мої слова не вражали її, не замовкав. В ґрунті річи можна бути досить вражливим, і ще через те не бути божевільним, га — думаю; бувають натури, що живуть дрібницями і можуть умерти від твердого слова. Річ іменно в тім, що моє убожество так заострило деякі мої спосібности що се мені майже справляє неприємности, так, можу вас запевнити, майже неприємности. Але воно мало також свої користи: помагало вйти з деяких ситуацій. Інтелігентний бідак є о мною ліпшим обсерватором, як і інтелігентний богач. Бідак озирає ся за кожним своїм кроком, підслухує недовірливо każde слово тих, з котрими стрічає ся; отже при кожнім кроці завдає своїм гадкам і чувствам задачу, працю. Він має слух і чуте, досвідчена людина, єго душа має випалені рани . . .

І я говорив дуже довго о тих ранах моєї душі. Але чим довше я говорив, тим вона ставала неспокійнійша; в кінци сказала пару разів в роспуці „Мій Боже!“ і заломлювала при тім руки. Я добре бачив, що мучу її, і не хотів її мучити, але мимо того робив се. Нарешті погадав я, що вже в головних нарисах сказав їй все те, що мав сказати; її нещасливий погляд зворушив мене і я сказав:

„Тепер іду! Тепер іду! Не бачите, що моя рука вже на клямці? Бувайте здорові! Бувайте здорові кажу! Ви моглиб мені щось

відповісти, коли з вами другий раз працююся і стою цілком готовий до відходу. Навіть не прошу вас о се, щоби я міг з вами бачити ся, бо се би вас мучило; але скажіть мені: Чому ви не лишили мене в спокою? Що я вам зробив? Яж вам не вліз в дорогу, що? Чому нагло відвертаєте ся від мене, як бисьте мене не знали? Тепер ви мене так цілковито роздерли, що я тепер нужденнійший, як коли небудь. Великий Боже, алеж я цілком не божевільний, і знаєте дуже добре, коли тільки подумаете, що мені нічо не хибує. Ну, ходіть же і подайте руку! Або кажіть, щоби я до вас приступив! Можу? Не зроблю вам нічого злого, лиш на хвильку хочу упасти навколішки перед вами, там перед вами на землі, лиш на хвильку: можу? Ні, ні, то не зроблю того, бачу, що боїте ся; не зроблю сего, не зроблю, чуєте? Ви? Мій Боже, чому ви такі залякапі? Яж стою тихо, не рухаю ся. Я би уклякнув лиш на хвильку на диван, як раз там на червонім тлі коло ваших ніг. Але ви налякали ся; се я вичитав з ваших очей: тому я здержав ся. Я не зробив ні одного кроку, коли вас о се просив, правда? Я стояв так само неподвижно як тепер, показуючи місце, на котрім хотів уклякнути, там на червоній рожи на дивані. Я навіть не показав пальцем, цілком не показував; лишаю се, щоби вас не лякати, хитаю лиш головою і дивлю ся туди, — так! І ви знаєте се дуже добре, котру рожу маю на гадці але не хочете позволити, щоби я там упав навколішки. Боїте ся мене і не маєте сьмілости приступити до мене. Не розумію, як ви можете звати мене божевільним! Неправда? Вже й навіть не вірите в се? Раз в літі — се

давна вже історія — був я божевільний, я працював з великим напруженням і забув в пору пообідати, коли мав багато до думаня. Се діяло ся день в день; я мусїв би над сим думати але все забував. Бігме, се правда! Нехай не рушу ся живий з місця, коли брешу! Тепер можете бачити, як ви мене кривдите. Се діяло се не з біди, я мав кредит, великий кредит у Інгебрета і Гравезена, часто мав також багато грошей в кишени та проте не купив нічого, бо забував. Чуєте? Мовчите, не відповідаєте, не відступаєте від комина, стоїте і ждете, щоби я вийшов...“

Вона нагло приступила до мене і простягла руку. Я недовірливо глянув на неї. Чи вона робила се також з легким серцем? Чи може, щоби мене збути ся? Обняла руками мою шию, а в її очах показали ся слези Я лиш стояв і дивив ся на неї. Наставила мені свої уста; я не мїв їй вірити; вона цілком певно робила з себе офіру, лише тому, аби дійти до кінця. Сказала щось, що звучало як: „А я вас таки люблю!“ Дуже тихо і невиразно сказала се, може я не добре чув, можлива річ, що не сказала як раз тих слів; але кинула ся на мої груди, обняла на хвильку мою шию обома руками, піднесла ся троха на пальцях, щоби досягнути, і так стояла цілу мінуту.

Я бояв ся, що вона мусить себе силувати, аби показати ту ніжність і сказав лиш: „які ви тепер гарні!“ Більше не сказав я нічого. Обняв її сильно, відступив, отворив двері і вийшов задом. А вона лишила ся.

IV.

Прийшла зима, остра, вогка зима майже без снігу, мрачна, темна, вічна ніч, без одного свіжого подуву вітру за цілий тиждень. На улицах горів газ майже цілий день, а мимо того, люде в мраці впадали один на другого. Всі голоси, звуки церковних дзвонів, видзвонюване фякрів, людські голоси, чалапане копит — все те звучало як розбите в густім воздуху що всував ся між усе і все придавлював. Тиждень ішов за тиждем, а на дворі було однаково.

Я все ще пробував в вітчизні. Що раз сильнійше був привязаний до того заїзду для подорожних, де я помимо мого упадку знайшов пристановиско. Гроші давно вже минули ся, а я таки сидів на тім місци, як би мав до того право і туди належав. Газдиня ще нічого не згадувала, але мене мучило, що не можу їй заплатити. Так минули три тиждні. Вже від кількох днів зачав я наново писати, але мені не повело ся викінчити щось такого, з чого був би вдоволений; я вже не мав щастя, хоч був дуже пильний та пробував рано і пізно; щоби я не зачав, то се нінащо не придало ся, щастє утекло і я на дурно трукнув ся.

В комнаті на другім поверсі, в найліпшій комнаті гостинниці сиджу і роблю ті проби. Від першого вечера, коли я мав гроші і все міг оплатити, мав я там спокій. За весь той час я також надїяв ся, що раз вже викінчу статю про ту, або сю річ, аби заплатити за комнату і сплатити иньші довги; тому я

працював з таким напруженем. Головно одну річ я зачав, по котрій багато надіяв ся, алеґорію о пожежи в книгарни, глибоку річ, котру я хотів обробити при помочи всеї моєї пильности і нею сплатити довг „Командантови“. „Командант“ мав ще пізнати, що тим разом поміг дійсно талантови! я не сумнівав ся, що він о тім довідає ся; треба було лише ждати, аж дух зависне над мною. А чому той дух не хотів зробити сего як найскорше; Мені вже нічо не хибувало; що дня приносила мені моя ґаздиня троха їди, вечером і рано кілька хлїбів з маслом, а моя нервозність майже щезла. Коли я писав, не потребував вже обвивати рук шматами і міг без завороту голови дивити ся з вікна другого поверха на улицу, я мав ся під кождим взглядом ліпше і просто дивував ся, що моя алеґорія не була ще готова. Я не розумів, як се складало ся.

Нарешті раз мав я поняти, як я властиво ослаб, як лїново і нездарно працював мій мозок. Того дня прийшла іменно до мене ґаздиня і просила переглянути рахунок; десь мусїв він бути фальшивий, бо не сходив ся з її власною книжкою; але вона не могла знайти блуду. Я усїв і числив; ґаздиня сидїла проти мене і придивляла ся. Я счислив тих двацять позицій раз з гори і знайшов суму доброю, відтак раз до гори і знов прийшов до того результату. Я глянув на бабу; сидїла коло мене і ждала на мої слова; в тій хвилі я замітив, що вона ваґїтна; се не уйшло моїй увазі, хоч я не дуже уважно придивив ся їй. „Сума годить ся“, сказав я.

„Ні, подивіть ся ще раз на кожде число, тільки не може бути; то цілком певна річ“.

Я зревідував кожду позицію: 2 хліби по 25, 1 шкло до лямпи 18, мило 20, масло 32... не треба було хитрої голови до того, щоби перейти ті ряди цифр, той малий крамарекый рахунок, і я совісно старава ся винайти блуд, о котрім вона говорила, але не знайшов его. Покрутивши ся пару мінут поміж тими цифрами, почув я, як в моїй голові зачало усе танцювати; я вже не міг відріжнити кредет від дебет і все мішав до купи. Нарешті стаю нагло перед слідуючою позицією: „ $3\frac{5}{16}$ фунтів сира á 16“. Мій мозок станув цілковито, з глупим виразом лица дививсь я на сир і не умів ні в зад ні наперед; — „а до дїдька, як се пописане одно через друге!“ зказав я в розпуці. „Тут стоїть лиш пять шіснайцятих, сира. Ха, ха! Чув хто таке! Гляньтеж тут!

„Так“, сказала жінка, „вони звичайне так пишуть. Се сир з зілем. Так, — се цілком добре! Пять шіснайцятих є тільки, що пять лутів...“

„Ага, розумію!“ зказав я, хоть в дійсности не розумів вже цілком нічого.

Я наново пробував справити ся з тим малим рахунком, з котрим перед пару місяцями міг би був справити ся в одній мінуті; прію сильно і мучу ся над загадочними числами, клінаю задумчиво очима, як би справу студіював дуже глибоко; але я мусїв лишити се. Ті пять лутів сира цілковито знівечили мене; здавало ся, що за моїм чолом, щось з грохотом завалило ся. Але, щоби викликати вражінє, що я все занятый обчисленнями, рухаю устами, від часу до часу виговорюю якесь число, як коли би в рахунку ішов що раз дальше і в кінци дійшов до замкненя. Баба сиділа і жда-

ла. В кінці кажу: „Тепер я перейшов ще раз від початку до кінця і не знаходжу, о скільки можу бачити, дійсно ніякої похибки“.

„Ні“, відповіла жінка, дійсно ві?“

Але я зміркував, що не вірить мені і нагло мені видалося, що в її вислові лежала тінь легковаження, байдужний тон, якого я доси не запримітив у неї. Казала, що я може не привик числити шіснайцятими частями; казала також, що мусить звернути ся до когось, хто на тім розуміє ся, аби рахунок розслідив докладно. Все те говорила цілком не в уражаючий спосіб, щоби мене засоромити, але з наміслом і поважно. Коли станула в дверех і хотіла відійти, сказала не озираючи ся: „Вибачте, що трудила вас!“

Відійшла.

Зараз по тім двері знов відчинили ся, і моя газдиня знов увійшла, ще не могла бути дальше, як на коритари, коли назад завернула.

„Заки забуду — не гнівайте ся, але чи я не маю чогось від вас до жаданя? Чи від вчера не прийшли ви сюди перед трема неділями? Так, мені здаєть ся, що воно так. Се не легко пробивати ся через сьвіт з такою великою родиною і тому я нікому не можу дати тут жити на кредит, на жаль...“

Я перебив її.

„Вже працюю над студією, о котрій говорив вам давнійше, і коли тільки буде готова, одержите гроші. Можете бути цілком спокійні“.

„Так, але артикул не буде ніколи готовий“.

„Гадаєте? Але дух вступить в мене може завтра, або може вже й в ночи; се не цілком неможливе, що се стане ся в протягу ночи, а тоді моя статя буде найдальше за чверть

години готова. Дивіть, з моєю роботою не іде так, як з роботою иньших людей; я не можу усїсти і працювати через означений час дня; я мушу ждати на хвилю. І ніхто не може знати ні дня ні години, коли єго навістить дух; се мусить іти своїм ходом.“

Газдиня відійшла. Але її довіре до мене було певно сильно захитане. Я схопив ся і рвав собі з роспуки полосу, коли знов був сам. Ні, для мене таки не було ратунку, ніякого, ніякого ратунку! Мій мозок збанкрутував! Чи я був вже цілковитий ідіот, що вже не міг обчислити вартости малого кусника сира? Чи я загубив розум, що ставлю собі такі питання? Чи я серед моїх напружень з рахунком не зробив ясного як сонце спостереження, що моя газдиня вагітна? Я не мав нагоди довідати ся о тїм, ніхто не говорив мені того, і се не впало мені самовільно на гадку, я бачив се власними очима і зрозумїв сейчас, до того ще в тій розпучливій хвили, коли сидїв і числив шіснайцятками. Як я мав собі се пояснити?

Приступаю до вікна і дивлю ся на сьвіт: виходило на Воґмансґаде. На бруку грали ся діти, бідно одягнені діти в бідній улиці; кидали по між собою порожною флящиною і притім голосно кричали. Віз з домашною обстановою переїхав поволи по при них; се мусїла бути викинена родина, що змінювала дах по за часом до змінюваня мешкань. Се впало мені сей час на гадку. На фірі лежала постіль і меблі, червені ліжка і комоди, червоні крісла з трема ногами, мати, желїзо і бляшане начинє. Мале дївчатко, ще дитина, досить гидке сотворїне, з відмороженим носом сидїло на фірі і сильно держало ся бідними дрібними руками,

щоби не злетіти. Сиділо на куші страшних, мокрих матераців, на котрих спали діти і дивилося на дівчорі, що грала ся фляшкою...

Все те я бачив, і без труду розумів усе, що діяло ся. Коли так стою при вікні і обсервую, чую з кухні сьпів служниці моєї газдині; я знав ту мельодию; для того слухав, чи сьпіває фальшиво. Відтак кажу собі, що всего того не потрафивби ідіот; я Богу дякувати був так само розумний як кождий иньший чоловік.

Нагло бачу, що двоє з дітей на улиці сварить ся, два малі хлопці; одного я знав, се хлопець газдині. Відчиняю вікно, щоби чути, що вони собі говорять. Громада хлопців стала сей час крутити ся під моїм вікном і вижидаючи чогось спозирати в гору. На що вони ждали? Щоби їм щось викинути? Сухі цвѣти, кости, недопалки циґар, або щось иньшого, що могли би обгрчзати і чим бавити ся? З померзлими на синьо лицями і безконечно довгими поглядами дивили ся до мого вікна. Тим часом два малі вороги дальше бють ся. Слова як великі, вохкі потвори вискакували з тих дитинячих уст, страшні лайки, мова розпуствниць, проклони матрозів які виучили ся може при ладункових мостах. Оба так були тим заняті, що навіть не замітили, як газдиня вибігла до них, щоби учути, що властиво стало ся. „Він зловив мене за горло“, каже її син, „так, що трохи не удусив мене!“ По тих словах обертає ся до малого злочинця, котрий злобно вискалив до него зуби і кричить розбішений: „Иди собі до чорта, ти хальдейска худоба, ти! Такий шибеник хапає людей за горло! Чорт побери мене, коли тебе не...“

А мати, та грубезна баба, що виповняла майже цілу улицю, бере десятилітню дитину за руку, хоче взяти її з собою і каже: Пст! Стули писк! Бачу, що умієш порядно клясти! Мелеш писком так, як бись вже літа висидів в спелюнці! Марш до хати!“

„Ні, сего не зроблю!“

„Мушиш!“

„Ні, сего не зроблю!“

Стою в вікні і бачу як мати стає щораз лютійша; та гидка сцена сильно мене зворушує, не можу довше видержати і кличу до хлопця, щоби на хвилю прийшов до мене. Кличу двічі, щоби їй лиш перебити і закінчити бучу; послідний раз кличу дуже голосно. Здивована мати озирнула ся і глянула на мене. В тій хвили знов стамила ся, дивить ся на мене зухвало, так з гори глядить на мене і зробивши закид своему синові, відходить. Говорить так голосно, що можу її чути і каже до него: „Тьфу, стидай ся, — показувати людям, який ти лихий!“

З усеґо, що я в той спосіб обсервував, не пропала мені ні найменша подробиця. Моя увага була дуже докладна, я пильно вдихував кожду дрібничку і стояв і передумував ті справи як вони відгривали ся. Мій отже розум не міг бути в непорядку. Як же і могло бути щось в непорядку?

Чуєш, знаєш, сказав я нагло: ти вже досить довго був зайнятий твоїм розумом і під тим взглядом журиш ся; тепер мусять скінчити ся ті блазеньства! Се знак помішаня, коли хто всі річи так докладно бачить і розуміє, як ти се робиш? Троха не сьмію ся з тебе; будь певний, як бачу, ціла справа не без

гумору. Коротко кажучи, вже на волоску висіло, що я тебе не висьміяв. Що до крамарського рахунку, тих дрантивих п'ять шіснадцятих сира бідаків, що майже так скажу, — ха, ха, сир з гвоздигами і перцем, сир, слово чести, від котрого, отверто кажучи, майже діти дістати можна, — що до того кумедного сира то і найліпшому могло стати ся, що здуріє від него; вже самий запах того сира може зробити чоловікови гаравс... Ні, поставте мені щось такого, що мож би їсти! сказав я, поставте, коли хочете, п'ять шіснадцятих доброго фільваркового масла. Се цілком иньша річ!

Я страшно сьміяв ся з моїх помислів, такі були знамениті. Мені дійсно нічо більше не хибувало. Добре було мені з тим. Кажучи так, мені було з тим дуже добре! Я був ясна голова; хвалити Господа, їй нічого не бракувало!

Моя веселість росла, коли я ходив по комнаті і говорив; я сьміяв ся голосно і чув сильне вдоволенє. Але се і дійсно так виглядало, як би мені треба було лише тої хвильки, тої мінутки одушевленя без нїякої жури, щоби моя голова знов стала ся спосібна до праці. Сідаю до стола і знов беру ся до моєї алегорії. Ішло добре, ліпше як від довшого вже часу; не дуже скоро, але мені видало ся, що та дрібка, яку я дописав, була знаменита. Не утомивши ся, працював я цілу годину.

Як раз дійшов я до дуже важної точки в тій алегорії, до пожежі в книгарни; вона видала ся мені так важною, що все иньше, що я доси написав, видало ся мені як би нічо побіч тої точки. Як раз хотів я сфор-

мулівати гадку дуже глибоко, щоби се не були книжки, що там горіли, але мозки, людські мозки; я хотів з тих горючих мозків зробити правдиву ніч Вартоломея.

Нараз відчиняють ся мої двері з великим розмахом, і влітає моя ґаздиня. Навіть не стає на порозі, влазить на середину комнати. Я крикнув урваним, захриплим голосом; мені було дійсно так, як би хто мене ударив.

„Що?“ питає вона, „я гадала, що ви щось сказали? До нас заїхали подорожні, потрібна комната для них; ніч мусите переспати у нас на долинї; так, мусите навіть мати власне ліжко“. Не ждучи на мою відповідь, зачала згортати з стола мої папери і все перевертати до гори ногами.

Мій веселий настрій полетів з вітрами, мене взяла лють і роспука і я сей час підніс ся. Казав позбирати зі стола і нічого не кажу, ні одного слова. Відтак всі папери вихала в мої руки. Мені не лишало ся нічо иньшого, як винести ся з комнати.

Та дорогоцінна хвиля була вже сфурерована! Новий гість стрітив мене вже на сходах, молодий чоловік з рисунком котви на руді; за ним ішов пакер — звали єго „Шмба“ — з корабельною скринкою. Був се певно моряк, отже тільки случайний подорожний на одну ніч; довше певно не буде потребувати моєї комнати. Може бути, що завтра, коли він знов відіде, прийде мені один з моїх щасливих моментів; мені була потрібна лише п'ять-мінутова інспірація, і моя праця готова. Я мусів отже помирити ся з судьбою...

Доси я ще ніколи не був в мешканю родини, тій одинокій комнаті, в котрій они і день

і ніч жили: муж, жінка, отець жінки і четверо дітей. Дівка була в кухні, де також ночувала; з обридженєм приступаю до дверей і пукаю; ніхто не відповідає, хоч чую голоси. Коли я увійшов, чоловік не сказав ні слова, не відповів навіть на моє привитанє; дивив ся лиш на мене рівнодушно, як би не мав зі мною ніякого діла. Впрочім грав з другими в карти. На ліжку лежала мала дитина і говорила з собою, а старий батько ґаздині, сидів скулений на лавці з головою перехиленою через руки, як би єго боліли груди або жолудок. Був майже сивий, а скулений виглядав як гаде, що до чого наставляє уха.

„Вибачте, що приходжу просити тут о нічліг“, кажу до них.

„Чи так сказала моя жінка?“

„Так; мою комнату взяв иньший подорожний.“

Він не відповів на се і знов заняв ся картами. Так сидів він день і ніч і грав в карти з кождим, хто лиш зайшов до него, грав без нічого, лиш щоби розірвати час і щось мати в руці. Впрочім не робив нічого, рухав ся лиш о стілько, о скілько позволяли на се єго лїнівї кости, коли тим часом єго жінка гнала по сходах на гору і назад, пильнувала всего і робила все можливе, щоби стягнути в дїм гості. Порозуміла ся з пакерами і платила їм за кожного приведеного гостя, а часто навіть давала їм нічліг. Сим разом „Шіба“ привів їй нового подорожного.

До хати прийшла пара дітей, двоє малих дівчат з худим, рябим лицем, в правдиво нужденній одежи. За мною прийшла також ґаздиня. Я считав, де помістити мене на ніч а вона

відповіла коротко, що можу лягати в кімнаті разом з другими, або в передпокою на лавці, цілком як сам схочу. Відповідаючи мені, робила в хаті порядки і притім навіть не глянула на мене.

На її відповідь, я скулився, станув коло дверей і робився о скільки мож малим, удавав, як би був вдоволений з того, що мою кімнату лишаю на ніч другому і нарочно роблю веселе лице, щоби не розсердила ся і ще цілком з хати не вигнала. „Ах так, вже я собі пораджу“, сказав я і замовк.

Вона все ще товкла ся по хаті. „Вирочім мушу вам сказати, що я не гадаю держати людей в хаті і харчувати їх на кредит“, сказала. „І о тім я вам вже раз говорила“.

„Очевидно, але найліпша, тут розходить ся лиш о кілька днів, доки не скінчу статі. Тоді я вам додам ще пять корон екстра“.

Вона видко не вірила в мою статю, се міг я зміркувати. А я не міг грати гордого і покинути хату, лише тому, що був троха обиджений; я знав, що мене жде, коли відійду.

* * *

Минуло пару днів.

Я жив з родиною, бо в передпокою, де не було печі, було за холодно; і в ночі спав я в кімнаті на землі. Чужий моряк все ще сидів в моїй кімнаті і здається цілком не гадав так скоро виносити ся. В полудне прийшла газдиня і розповіла, що він заплатив їй за цілий місяць наперед; впрочім перед відїздом хоче зробити иєшт керманіча і тому сидить в місті.

Я вийшов до передпокою і усїв; коли в загалі хотїв мати можливість писаня, то мусїло се тут бути, де було тихо. Мою алегорію я вже покинув; я мав нову ідею, знаменитий плян; я загадав написати одноактівку, драму, „Знак Хреста“, тема з сердних віків. Я передумав вже все, що відносило ся до головної особи, чудової, фанатичної дївки, що согрїшила в церкві; не з слабости, не з жажди, але з ненависти до неба; вона согрїшила у стїп престола, з високої погорди неба.

Я з кожною хвилиною що раз більше одушевляв ся тою фігурою. З часом вона стояла перед моїми очима так, як жила, як я її хотїв опрацювати. Її тїло мало бути з блудами і відражаюче, велике, дуже худе і троха темне, а коли ішла, її ноги мали за кожним кроком визирати крїзь одїж; мала також мати великі, відстаючі уха. Коротко кажучи, мала бути нічим для ока, майже не до знесеня. Що мене у неї інтересувало, то її дивна безстыдність та накопичена маса обдуманих її грїхів. Вона дійсно займала мене за богато; мій мозок просто розширив ся через ту карикатуру людскої істоти. Я працював над тою драмою цілі дві години без перерви.

Коли викінчив десять сторїн, може й дванадцять, часто з найбільшим напруженєм, часами з довгими павзами, в котрих я надармо писав і мусїв папір дерти, я утомив ся і костенїв з зимна і напруженя; я підніс ся і вийшов на улицю. В послїдній хвили не давав менї також спокою крик дітей: отже я під ніяким услївем не міг би був тепер дальше писати. Я зробив собі довшу прогульку через Драменсвеєн і не був дома до вечера, переду-

муючи, як вести даліше мою драму. В повороті до хати, стрігло мене таке: Стою перед шевским склепом близько желізничої площі. Бог знає, чому я станув як раз перед тим склепом. Дивло ся в виставове вікно, цілком не думаючи о тім, що як раз не маю черевиків; мої мисли улетіли далеко, в иньші сторони сьвіта. Громада розмовляючих людей минає мене, але я не чув нічого з їх розмови. Аж тут хтось голосно каже: „Добрий вечер!“ „Дівиця“ привитав ся зі мною.

„Добрий вечер!“ відповідаю несьвідомо. Я не відразу пізнав „Дівицю“.

„Щож, як іде“? питає.

„Ну, цілком добре... як звичайно!“

„Скажіть мені... отже ви ще у Хрістіого?“

„Хрістіого?“

„Мені здаєть ся, ви раз казали мені, що ви бухгалтер у Хрістіого“.

„А так; але се минуло. Се було неможливе працювати з тим чоловіком; само з себе розійшло ся“.

„Чому?“

„Ет, я написав раз щось фальшивого і...“

„Фальшував?“

Фальшував! „Дівиця“ стоїть і просто питає, чи я фальшував! Питає навіть нахально і з цікавістю. Я сильно уражений глянув на него глибоко і не відповідаю.

„Так, так, милий Боже, таке може трафити ся найпоряднійшому!“ сказав, щоби мене потішити. Він все ще думав, що я фальшував.

„Що: так, так, милий Боже, таке може трафити ся найпоряднійшому?“ питаю. „Фальшувати? Слухайте, ви дійсно думаете, що я допустив ся такої підлости? Я?“

„Алеж, я гадав, що ви сказали...“

„Ні, я сказав, що раз написав щось фальшивого, рік, дрібницю, коли вже конче хочете знати, фальшивий почерк пера. — Се був цілий мій злочин. Нині, Богу дякувати, ще уміють відрізнити добре від злого! Куди би я зайшов, сплямивши свою честь? Мене держить ще одно лиш почуте чести. І я надію ся, що воно досить сильне; на всякий случай воно мене доси стерегло

Я задер голову, відвернув ся від „Дівиці“ і дивив ся здовж улиці. Мій зіропинив ся на червоній сукни, що ішла до нас, жінка коло мужчини. Коли би я був не мав тої розмови з „дівцею“, єго грубе підозрінє не вразило мене, і я в тій хвили не задер був голови, і обиджений не відвернув ся, червона сукня булаби здаєть ся неспостережено перейшла попри мене. І що вона мене в ґрунті річи обходила? Що мені було до того, хоть би се навіть була сукня двірської дами, панни Нагель“?

„Дівця“ стояв і говорив, і старав ся блудне направити; я того цілком не слухав, лиш все дивив ся на ту червону сукню, що надходила що раз ближше. В моїй груди заворушило ся щось, кольнуло мене; я шепотів тихо не рухаючи устами: „Иляялі!“

Тепер обернув ся також „дівця“ і побачив їх обоє, даму і мужчину, уклонив ся їм і дивив ся за ними. Я не кланяв ся, — а може і вклонив ся, несвідомо. Червона сукня пішла в гору улиці Кароля Івана і щезла.

„Хто то, що ішов з нею?“ спитав „дівця“.

„Князь“, не бачилисьте?, Єго звут „князь“. Ви знаєте даму?“

„Так, з видження Ви ні?“

„Ні“, відповідаю.

„Мені здавало ся, що ви так глибоко поклонили ся?“

„Ха ха! може ні? Дивно! І вона цілий час лиш на вас дивила ся“.

„Звідки її знаєте?“ питаю.

Він властиво не знав її. Се тягло ся ще від одного вечера в осени. Було пізно; весела кумпанія в трійку надійшла як раз від моря, стрітили її саму і заговорили до неї. Зразу відповіла відмовно, але один з тих веселих хлопців, що не бояв ся ні вогню ні води, просто просив її, щоби дала ему можливість скористати з утіх цивілізації і дозволила відпровадити себе до дому. Він не скривить їй волоска на голові, як стоїть написано, лише відведе до дверей; щоби переконатися, чи ціла зайшла до хати, бо в противнім случаю він не буде мати цілу ніч спокою. Безнастанно говорив до неї, плів несотворені річи, назвав себе Вальдемаром Атердагом і сказав, що є фотографом. В кінці і вона мусіла сьміяти ся з того веселого хлопця, котрого не зражував її холод, і скінчило ся тим, що пішов з нею.

„Ну і що з того вийшло!“ питаю і здержую віддих.

„Що вийшло? О... се ні! Се дама“.

Хвилю мовчимо оба.

„Ні, до чорта, отже се був князь! Так він виглядає!“

Я все ще мовчав. Очевидно „князь“ піде з нею! Про мене! Що мене се обходить? Вже не журю ся нею з її красою. І я старава ся потішити себе, думаючи про неї найгірше і знаходив в тім майже утіху, коли спихав її

в болото Мене сердило лиш те, що я перед парою скинув капелюх — коли се дійсно зробив. Нащо здоймати капелюх перед такими людьми? Я більше нічого вже не робив собі з неї; вона вже цілком не була гарна, вона вже обсиняла ся, тьфу до чорта, як вона перецвила! Можлива річ, що вона лиш на мене глянула; се мене не дивувало; може зачав її мучити жаль. Але для того я ще не потребую падати їй до ніг і кланяти ся як дурак, особливож в послідних часах, коли замітно зібяла. Най лиш „князь“ її собі задержить! Най єму служить! Ще міг прийти день, коли мені прийшло би на гадку, гордо перейти попри неї, і не глянути в її бік. Можлива річ, що я собі се позволю зробити, хочби влялила в мене свої очи і до того ще була в червоній як кров сукни. Се дуже легко могло стати ся. Ха, ха! То був би тріумф! Коли я знав себе добре, то був в силі через ніч справити ся з моєю драмою, і заки ще мине вісім днів, присилувати панну упасти на коліна. Разом з її красою, ха, ха, з усею її красою.

„Бувайте здорові“, сказав я коротко. — Але.

„Дівиця“ задержав мене і спитав: „Що тепер робите?“

„Що роблю? Очевидно пишу. Щож в прочім маю робити? З того-ж я живу. Тепер працюю над великою драмою: „Знак Хреста“, матерія з середних віків“.

„До чорта“ сказав „дівиця“ щиро. „Коли би ви що з того зробили, то..“

„О се не бою ся!“ відповідаю. „За яких вісім днів, думаю, будете всюди про мене чути“. —

З тим я пішов.

Прийшовши до хати, звертаю ся сей час до газдині і прошу о лямпу. Мені дуже розходило ся о лямпу; я не хотів лягати на ніч спати; моя драма товкла ся скажено в голові, і я цілком певно надіяв ся, що до рана посуну ся о добрий кусень наперед. Я предложив мою просьбу дуже покiрно, але на її лиці зміркував велике невдоволенє з того, що знов вернув до комнати. Я маю майже готову незвичайну драму, кажу; бракує лиш кілька сцен і даю пізнати, що вона може буде виставлена в якiм театрі, заки я спостережу ся. Коли би мені схотiла зробити ту велику прислугу, то...

Але вона не мала лямпи. Надумувала ся, але не могла нагадати собі, чи де має яку лямпу. Коли схочу ждати до 12-ої, може дістану кухонну лямпу. Чи не можу купити собі свiчки?

Я мовчав. Я не мав десять ерiв на свiчку і вона знала се. Я очевидно знов мусiв розбити ся! Дiвка сидiла в комнатi а не в кухнi; отже лямпа там навіть не свiтила ся. Я подумав собі се, але не сказав нi слова.

Нагло каже дiвчина до мене: „Я гадала, що ви як раз вернули з замку. Ви там обiдали?“ І вiдтак голосно смiяла ся з свого дотепу.

Я усiв, витягнув папери і хотiв пробувати, чи тимчасом не зроблю чогось. Розкладаю аркуш на колiнах і безпереривно дивлю ся в землю, щоби нiчим не дати розсiяти своiх мислей; але се не помагало, я не рушив з мiсця. Влiзли обi дiвчинки газдині і дурiли з кiткою, дивною, недужою кiткою, що не мала майже нi одного волоска; коли дмухнули їй в очi, виступала вода і спливала по носi. Господар і

кілька осіб сиділи при столі і грали в карти. Одна лиш жінка працювала як звичайно і щось шила. Вона дуже добре зміркувала, що в тім гаморі не можу писати, але вона мною цілком не журила ся; навіть сьміяла ся; коли дівчина питала, чи я ходив на замок обідати. Цілий дім був тепер против мене; треба було тільки тої ганьби, що я мусів комнату відступити другому, щоби зі мною поступали як з чужим. Навіть та дівчина, мала, сїроока улична дівка з льоками на чолі і цілковито плоскими грудьми глузувала собі з мене, коли я дістав хліб з маслом. Вона безнастанно питала, де я обідаю, бо вона ніколи ще не бачила, щоби я ішов в сторону Grand-у. Було яно, що вона звала моє нужденне положенє і робила собі забавку, даючи мені се пізнати. Все те приходить мені нагло на гадку і я вже більше не в силі, знайти одну одну репліку для моєї драми. Пробую все наново, та дарма; в голові шумить так дивно і я в кінци даю спокій. Ховаю папери в кишеню. Дівка сидить перед мною, і я їй придивляю ся, бачу вузкі і низькі плечі, що навіть не розросли ся ще порядно. Що вона мала мене висьмівати? Коли би я прийшов з замку, що дальше? Могло їй се шкочити? Вона мене в послїдних часах часто безлично висьмівала, коли мені непощастило ся і я поховзнув ся на сходах, або повис на цвяху і мій сурдут роздер ся. Дперва вчєра позбирала подертий, в передпокою розкинений концепт моєї драми, украла ті подерті кусники і щоби мене висьміяти відчитувала в присутности всїх в комнаті. Я ніколи її не обидив і не міг собі нагадати, щоби коли небудь просив о яку прислугу. Противно, я вечєром

сам стелив собі на дошці, аби не мала з тим клопоту. Вона впила собі також з мене, бо мені випадало волосе. Рано лежало воно в моїй мидниці і вона з того так сьміяла ся Черевики поцсували ся, особливо один, котрого переїхав віз з хлібом, і з того вона жартувала собі. „Господи сохрани вас і ваші черевики!“ казала. „Дивіть — такі великі, як собачі буди!“ І її правда була, мої черевики розлізли ся; але в тій хвили я не міг справити собі иньших.

Коли о всім тім думаю і подивляю отверту злобу дівки, діти зачали сердити старця, що лежав в ліжку; оба товкли ся довкола него, кождий з стеблом в руці і ними кололи єго в ухо. Хвилю дивлю ся все те і не мішаю ся до них. Старий ні пальцем не рушив в своїй обороні: лише лютим оком глянув на своїх мучителів за кождим разом, коли єго вкололи, і тряс головою, шоби увільнити ся від стебел, що сиділи вже в єго усї. Дивлячи ся на се, я що раз більше іритував ся і не міг відвернути від того очей. Отець відірвав очи від карт, глянув на на малих і тїшив ся ними, ще й звертав на се увагу иньших грачів. Чому старий не рухав ся? Чому не відганяв дітей руками? Я зробив крок до ліжка.

„Лишіть се! Лишіть! Він спараліжований“, крикнув господар.

Зі страху, що ще в ночі можуть мені показати двері, просто через страх, що викличу невдоволене того чоловіка, вертаю мовчки на моє місце і сиджу тихо. На що маю ставити на льотерию мій дах; мій хліб з маслом, втиркаючи ніс в родинні справи? Лише ніяких глу-

них помислів задля півмертвого старця! При тім було мені так твердо, — як кременеві!

Оба бахорі не перестали мучити. Їх дражнило се, що старий не хотів спокійно держати голови і вони кололи его також в очи і ніс. Повними ненависти очима глядів на них, але не говорив нічого і не міг рушити рук. Нагло підніс ся троха і плюнув одній дівчині в лице; відтак ще раз підніс ся і плюнув за другою, але не вцілив. Господар кинув карти на стіл і скочив до ліжка. Червоний з досади крикнув: Що! Плювати людям в очи, ти стара свине!“

„Алеж, великий Боже, вони-ж не давали ему спокою!“ Крикнув я сердито. Але я бояв ся, що мене викинуть, і тому крикнув не дуже голосно; зі зворушення дряв я цілим тілом.

Господар обернув ся до мене; Ну, чуєте его! Що до чорта вас все те обходить? Будьте ласкаві стулити писок, і робіть що вам раджу; се найліпше для вас.

Але тепер і жінка піднесла свій голос, а її крик лунав по цілім домі.

„Господи поможи мені, гадаю, що ви оба божевільні і навіжені!“ ревіла. Коли хочете тут лишити ся, сидіть тихо, се вам кажу! Не досить, що голоті дають хату і харч — ні, ще сварку, пекло і страшний суд мати тут в хаті! Але се я забороняю! Пст! Стуліть писки, гультай, і обітріть собі рила, бо встану і сама зроблю се. Щось в роді тако чоловіка, я ще в своїм житю не бачила! Вбігають з улиці не маючи навіть девять сотиків на масть против вушей і коли пора до снання, счиняють бучу в хаті чужих людей. О тім не хочу нічо знати, чуєте? Можете винести ся! Гадаю, що можу

випросити собі спокій в своїй хаті!“

Я не говорив нічого, навіть уст не отворив, але усїв коло дверей і слухав. Всі кричали, навіть діти і дівка, що хотіла пояснити, як цілий спір зачав ся. Коли буду сидіти тихо, справа певно скоро скінчить ся; не прийде до крайности, як не скажу ні слова. Бо і що я мав казати? Чи там не була зима, а до того ще ніч? Чи се був час на те, щоби тріснути кулакѣм об стіл і відчепити ся? Тільки без глухих примх! І я сидів тихо і не виходив з хати, не стидав ся того, що сиджу, навіть не соромив ся, хоч вони мені так добре, як би вимовили. Обурений дивлю ся на стіну, де висїв мальований Христос і завзято мовчу на всі вибухи ґаздині.

„Ну, пані, коли хочете мене збути ся, то сему нічо вже не стоїть в дорозі,“ сказав один грач. Встав а другий за ним.

„Ні, я не тебе мала на гадці. І тебе також ні“, відповіла ґаздиня обом. „Коли о се ходить! Гадаю! Вже покаже ся, хто се...“

Говорила уриваючи, колола мене з малими відступами і порядно їх протягала, аби виразно дати мені пізнати, що мене мала на гадці. Спокійно! кликнув я до себе. Лише спокійно! Вона не візвала ме вийти, не виразно, не сказала ясно. Лиш без гордості з моєї сторони, ще до того в зле вибрану пору!.. Дивно зелений волос має той Христос на образі. Подібний до зеленої трави, або яснійше висказуючи ся, грубої трави на сіножати. Гей! цілком добра увага, до дуже грубої трави... Довгий ряд невловимих асоціяцій ідей черелетів тепер в моїй голові: Від зеленої трави до місця в біблїї, де все жите таке як трава, що сохне

і на остаточнім суді згорить; відтак малий зворот до земле трясеня в Лізбоні, а на кінець насуває ся гіспанська мосяжна сплювачка і ма-гоневе перо, котрі я бачив у Иляялі. Ах, все те було дочасне! Як та трава, що сохне! Все сходило на чотири дошки і посмертне біле — біле у панни Андерсен, на право в брамі....

Все те товкло ся в моїй голові в тій розпучливій хвили, коли газдиня хотіла мене прогнати.

„Він не чує!“ крикнула. Кажу вам, ви-несіть ся з хати! Абисте се знали! Чорт по-бери мене, коли се не божевільний якийсь! Забирайте ся сей час — і на тім кінець!

Я глянув на двері, не на се, щоби вийти, цілком не на те; я впав на безличну гадку: коли би в дірці був ключ, я би обернув его і замкнув себе разом з другими, щоби не му-сіти вийти. Мене опанував гістеричний страх перед улицею. Але в дверех не було ключа і я встав.

Не було вже ніякої надії!

Нагло в крик жінки мішає ся голос чо-ловіка. Я остовпів. Чоловік, що мені ще перед хвилею грозив, бере мене в оборону і каже!

„Ні, так не йде, в ночі не мож виганяти лю-дей з хати. За се карають“.

Я не знав, чи за се карають, але може так було. Жінка скоро надумала ся, утихоми-рила ся і більше до мене не говорила. Навіть поклала перед мною два хліби з маслом, але я їх не взяв; з чистої вдячності не взяв їх, кажучи, що вже їв в місті. Коли я нарешті вийшов до передпокою, жінка вийшла за мною, станула на порозі і сказала голосно і грубо: „Але се послідна ніч, затямте собі се!“

„Так, так!“

Завтра вже знайду якийсь дах, коли завдам собі труда. Якась діра десь мусить знайти ся. Тимчасом я тїшив ся, що ще сеї ночі не потребував виходити.

* * *

Я спав до п'ятої, шостої рано. Ще не свитало, коли я пробудив ся, але я таки встав; через зимно я був поклав ся цілком одягнений і тепер не потребував одягати ся. Напивши ся троха води, отвираю тихцем двері і виходжу, щоби знов не зійти ся з газдинею. Кілька констаблів з нічної сторожи, се одинокі живі істоти, які я стрітив на улицах; відтак стрітив я кілька таких, що всюди гасили ліхтарні. Волочу ся без ціли, приходжу на Кіркеґаде і завертаю в сторону кріцости. Перемерзлий і все ще заспаний, голодний, з утомленими з довгої дороги колінами і спиною сідаю на лавку і дрімаю. Три тиждні жив я лиш хлібом з маслом, що діставав рано і вечером від газдині; тепер минуло як раз 24 годин від хвилі, коли я з'їв останнє сніданє. Голод знов дошкулював мені і я мусїв як лиш мож скоро, знайти який вихід. З тою гадкою я знов заснув на лавці.

Розмова людей пробудила мене, а прокинувши ся спостерігаю, що вже день і всюди повно людей. Встаю тай іду. Сонце стояло над горбами, небо було біле і ніжне а утіха з ясного дня по кількох мрачних тижнях прогнала всю мою журу. Мені здавало ся, що не раз було о много гірше зі мною. Я ударив ся в груди і засьпївав собі тиху мельодию. Мій голос звучав так хоробливо, так слабо, що мене самого зворушив до слез. Сей чудний день,

білий, упитий сьвітлом день ділав на мене за сильно і я зачав голосно плакати.

„Що вам?“ спитав хтось.

Я не відповідав, лиш утік і відвертав від людей лице.

Так прийшов я до пристани. Велика барка з російскою хоругвою виладовувала уголь; на боці була напись „Сорéгого“. Якийсь час дививсь я на се, що діє ся на чужім кораблі. Ладунок мусів бути майже винесений, бо корабель стояв вже девять стіп над водою, а коли угленоси ішли помостом, від ударів тяжких чобіт гудів як порожна бочка.

Сонце, сьвітло, солоний подув від моря, ціле се рухливе і веселе жите скріпило мене, кров зачала живійше кружляти. Нагло прийшло мені на гадку, що може викінчу, сидячи тут, кілька сцен моєї драми. Витягаю отже папір з кишені. Пробую уложити репліку для моваха, репліку напушену силою і нетолеранцією; — але не повело ся мені. Перескакую отже моваха і пробую з промовою судії до тої, що осквернила сьвятиню; з тої промови написав я лише половину сторони і знов лишаю. Моїх слів не хотів опанувати відповідний настрій. Рух кругом мене, сьнів моряків і безперервний брязкіт ланців так мало відповідав атмосфері хмарного, спорохвілого середного віку, що мов мрака мав висіти над моєю драмою. Я спакував мої папери і пішов.

Коби тільки мати хату! Міркую і думаю але не міг придумати ані пяди землі в цілім місті, де би міг пересидіти хоч малу годинку. Не лишало ся нічо иньшого, як вертати до давного заїзду. Сама гадка о тім придавлювала мене до землі і я безнастанно говорив собі,

що так не іде, та проте ішов дальше і наближував ся до забороненого місця. Я сам признавав, що се дуже прикро, що се ганьба, просто ганьба; але се ні троха не помагало. У мене не було ні троха гордості, я міг висказати се велике слово, що я один з найменше гордих людей, які нині існують на сьвітї! І я пішов.

Але тепер я таки щасливо зійшов на стежку і відчував ясно, що буду міг щось зробити, коли все піде добре.

Перед дверми задержую ся і ще раз надумую ся. Так, нехай стане ся, що хоче, я мушу рішити ся. Справа крутила ся лише коло дрібницї. По перше, розходило ся лише о кілька годин, а по друге, най Господь сохраниць, щоби я коли небудь пізнійше знов вернув до тої хати. Вхожду на подвірє. Вже ідучи по верівнім бруку через се подвірє, я ще не цілком був рішив ся і мало що з під дверей не вернув ся. Затискаю зуби. Ні, лиш на бік з гордістю не в пору! В найгіршій случаю маю викрут, що приходжу попрощати ся, порядно попрощати ся і зробити угоду в справі моїх довгів. Відчиняю двері до передпокою і бачу, як господар зазирає через дірку від ключа до комнати. Дав мені рукою знак, щоби бути тихо і казав приступити до дверей.

„Загляньте!“ каже і засьміяв ся глухим сьміхом. В комнатї була гздиня з чужим моряком. Старий калїка, як звичайно сидїв неподвижно в ліжку

Я усїв під вікном, розклав мої папери. і взяв ся до промови судиї. В серединї реченя стаю: „Так велить менї Бог і закон, так велить менї рада моїх сьвітлих мужів, так велить менї і моїй совісти...“ Дивлю ся через вікно,

щоби подумати, що властиво має наказати ему его совість. З комнати дійшов до мене тихий гамір. Але мене се не обходило, цілком не обходило! Спокій! Спокій!

„Так велить мені і моїй власній совісти“.

Але все сприсягло ся против мене. Чоловік під дїркою від ключа цілком не стояв спокійно; від часу до часу чув я придавлений сьміх і бачив, що він дровав; се, що на улиці діяло ся, також мене розривало. На тротоарі сидів малий хлопчина на сонці і грав ся; на гадці не мав нічого злого, лиш звязував до купи масу пасків з паперу і не робив нікому нічого злого. Нагло підскочив і заляв: на другім поверсі в вікні сидів якийсь панок з рижою бородою і плюнув хлопцеві на голову. Малий плакав з гніву і кляв безсильно до вікна, а тамтой сьміяв ся; так минуло може пять мінут. Я відвернув ся, щоби не бачити слез хлопця.

„Так наказує мені і моїй власній совісти...“

Ані руш дальше. Нарешті зачинає у всім панувати замішанє; здавало ся, що все, що я написав, нідочого, а навіть, що ціла ідея кольосальна нісенітниця: В середних віках не мож в загалі говорити о совісти; совість розбудив доперва учитель танців Шекспір, отже ціла моя промова була невірна. Чи не було отже нічого доброго в тих листках? Я переглянув їх на ново, і мої сумніви знов щезли, я знайшов величаві місця, цілком довгі уступи великого значія. І знов відчуваю опьяняючий товчок в моїй груди, ще раз зачати і скінчити драму.

Встаю і іду до дверей не зважаючи на се, що господар мов скажений давав мені знаки, аби сидіти тихо. Виходжу рішучо з передпокою і сходами іду на другий поверх до моєї старої комнати. Моряк був на долині і я міг без перешкоди посидіти тут хвилю. Я-ж єго річей, навіть стола не рушу, лише сяду на кріслі коло дверей і буду цілком вдоволенний. Скоро витягаю папір і розкладаю на колінах.

Кілька мінут ішло знаменито. В голові формувала ся репліка за реплікою, і я писав без перерви, заповняю сторону за стороною, перескакую всі перешкоди і аж тихцем викрикую з утіхи. Одинокий звук, який тепер чую, є мій власний голос утіхи. Навіть прийшла мені дуже щаслива гадка з церковним дзвоном котрий мав в одній точці моєї драми задзвонити. Річ виходила потрясаючо гарна.

Тут чую на сходах кроки. Дрожу і майже трачу рівновагу: сиджу як би готовий до скоку, наляканий, в вижиданю, перенятий страхом, голодом до найвисшої степені подразнений; підслухую нервозно, держу оловець тихо в руці і слухаю, не в силі написати ще хоч би одно слово. Двері відчиняють ся і входить пара з комнати на долині.

Заки я ще знайшов час вибвтати оправдане за се, що зробив, баба зачала кричати, як би упала з хмар. „Маєш, той знов тут сидить!

„Вибачте! кажу і був би сказав ще більше, але не було коли

„Газдиня відчинила двері на остяж і кричала: „Як сейчас не підете, побери мене чорт пішлю по поліцію!“

Я встав.

„Я хотів лиш попрощати ся з вами, через те й мусів на вас ждати. Я цілком нічого не рухав і сидів лиш тут на кріслі...“

„Пусте“, сказав моряк. „Що се шкодить? „Пустіть же его!“

Зійшовши на долину, опанувала мною скажена лють против тої грубої, неформенної баби, що ступала мені по пятах, аби мене як найскорше прогнати; я на хвилю задержав ся з страшним проклятом на устах, готовий кинути їй ним в лице. Але ще в пору надумав ся і мовчав, мовчав лиш з вдячності для чужого чоловіка, що ішов за нею і почув би се. Баба все ішла за мною і безнастанно ганьбила, коли тим часом моя лють росла за кожним кроком.

Ми зійшли на подвіре, я ішов дуже поволи і все ще думав, чи маю з нею зачинати. В тій хвили я просто ошалів зі злости і думав о страшнім проливі крови, о ударі в живіт, котрий би її поклав на місци трупом. В дверех переходить попри мене експрес і кланяє ся, я не відповідаю; він звертає ся до жінки за мною і чую як питає о мене, але я таки не обертаю ся.

Кілька кроків перед дверми здоганяє мене, кланяє ся і передає мені лист. Поквапно і гнівно роздираю его, з листу випадає десятка і нічо більше; ні одно слівце.

Дивлю ся на чоловіка і питаю: Що се за глуні жарты? Від кого лист?

„Не знаю, дала якась пані“.

Я замовк. Експрес пішов. Ховаю десятку назад до коверти, зімняв усе докладно до купи, обернув ся і приступив до газдиві, що

все ще за мною дивила ся. Кидаю їй папір в лице. Впрочім не кажу нічого, ні силяби; лиш дивлю ся, чи заки відійду, заглянула в помнятий папір...

Отсе значить поступати в житю чесно! Нічого не сказати, не говорити з голотою, лише цілком спокійно зімняти великий банкнот і кинути ним ворогови в лице. Се значить виступати з гідністю! Так треба собі з ними поступати, з тими bestями!

Прийшовши на ріг Томтегаде і залізничної площі, мені нагло закрутило ся в голові і я закотив ся аж під мур камениці. Я вже не міг іти, не міг випрямити ся; я лишив ся так, як був унав під мур і чув, що тратив свідомість. Через той напад утоми моя лють ще збільшила ся і я підніс ногу і гримав нею о тротоар. Я ще не одно робив, щоби прийти до сил, затис зуби, морщив чоло, завертав очима — і се помогло. Мої гадки прояснили ся, і я зрозумів, що се початок кінця. Я витягнув руки і відіхав себе від муру; улица все ще ходила кругом. З люти зачинаю проковтувати слину; з глибини душі борю ся з моєю нуждою, держу ся хоробро, щоби не упасти; я не хотів повалити ся, але стоячи умерти. Попри мене котили ся поволи тачки, бачу, що на тачках лежать картоплі; але зі злости, з упрямости впало мені на гадку, що се не картоплі, але головки капусти, клену, ужасно клену, що се капуста. Чую добре, що сам кажу і безнастанно присягаю на ту брехню, аби лиш мати розпучливе вдоволенє, що допускаю ся грубої кривоприсяги. Роскошую ся тим безпримірним гріхом, підношу до гори

три пальці і дрожачими устами присягаю, що се капуста.

Час минав. Я зсунув ся на сходи, стирив піт з чола і шиї, здержував віддих і силував себе до спокою. Сонце вже спускало ся, було по полудни. Я знов зачав думати о моім положеню, мій голод ставав ся безстидний, а за кілька годин знов була ніч; треба було щось робити як довго був ще час. Мої мисли знов кружили коло заїзду, з котрого мене прогнано; я абсолютно не хотїв там вертати, але таки мусїв о тім думати. Газдиня мала властиво повне право викинути мене. Яке я мав право у когось мешкати, коли не платив? Вона ще до того давала мені від часу до часу їсти, навіть вчора, коли я її розсердив, давала мені хліб з маслом; через добре серце давала, бо знала, що хочу їсти. Я отже не міг жалувати ся, і зачав її перепрошувати за моє поступованє. Особливо гірко жалував я, що на самім кінци показав ся невдячним і кинув їй десять-коронівку в лице ..

Десятькоронівку! Я легко свиснув.

Від кого сей лист? Доперва в тій хвили подумав я над тим і доміркував ся. Мені аж не добре стало з болю і сорому; хриплим голосом повторяю „Иляялі“ і похитую головою. Чи се не я був той, що ще вчора рішив гордо перейти попри неї, коли з нею зустріну ся, і показати їй цілковиту байдужність? А замість того я лиш розбудив у неї жаль і вимантив від неї милостиню. Мому пониженю не було кінця! Навіть супротив неї не міг я зайняти приличного становиска; я падав, падавна всі сторони, куди лиш повернув ся! падав аж по коліна, по груди, поринав в нечести і ніколи, ні-

коли не підносив ся! Се був вершок! Десять корон приймати яко милостивню, без можности віддати і незнаючи кому віддати, обома руками згортати нуженні сотики, з відки лиш мож було, задержувати їх, оплачувати ними готель, хоч душа против того протестує....

Чи не міг би я в який спосіб назад дістати тих десять корон? Іти до газдині і домагати ся звороту грошей — се нінащо не придалоби ся.

Але на се мусів знайти ся ще иньший вихід, коли подумаю, коли добре напружу ся і застановлю ся. Тут не вистарчало застановити ся в звичайний спосіб, я мусів так думати, щоби тим заняти цілу мою людську істоту, аби назад прийти в посідане тої десятки. Одже сідаю і думаю.

Могла бути четверта; за пару годин міг я застати директора театру, як би моя драма була готова. Витягаю манускрипт і хочу з усеї сили і напруження працювати над скінченем трех послідних сцен; думаю і прию і ще раз читаю з кінця, але, не поступаю дальше. Лиш без дурниць! Кажу, без упряности. І пишу завзято, списую все, що мені прийде на гадку аби лише скорше дійти до кінця. Вмовляю в себе і обріхую себе самого, що для мене прийшла велика хвиля, цілком очевидно обманю себе і пишу з розмахом, як би цілком не потребував шукати за словами. Се добра річ! Се дійсно відкритє, шептав я від часу до часу; лиш напиши се!

В кінци мої репліки зачинають видавати ся мені підозрелими; вони так сильно відбивали від реплік в перших сценах; окрім того в словах монаха цілком не було ніякої середнові-

чности. Я розкусив оловець, скочив з місця, роздер манускрипт, дру кожний листок, кидаю капелюх на землю і допчу єго. Я пропаший! шепчу, мої панове і пані, я пропаший! Говорю лиш ті слова і все ще стою і допчу мій капелюх.

Кілька кроків від мене стоїть поліцай і обсервує мене; стоїть на середині улиці і лиш на мене дивить ся. Я підніс капелюх, поклав на голову і приступив до поліцая.

„Можете мені сказати, котра година?“ питаю. Він хвильку отягав ся заки витягнув годинник і тим часом не зводить з мене очей. „Доходить четверта“.

„Акурат!“ кажу, „доходить четверта, цілком добре. Як бачу, ви розумієте свою справу і я за вас не забуду“.

Сказавши се, я відійшов. Поліцай здурів, отворивши уста дивив ся за мною і все ще держав годинник в руці. Я дійшов вже до рога улиці і озирнув ся: він все ще стояв в тій самій поставі і дивив ся за мною.

Ха, ха, так треба поступати з тими бестіями! З вишуканою безвстидністю. Се імпонує бестіям, того вони боять ся... Я був з себе дуже вдоволений і зачав сьпівати собі якусь пісонку. З всіма нервами напруженими від зворушення, не чуючи найменшого болю, іду легкий як перо через цілу площу і сідаю на лавці під церквою Спасителя.

Се-ж все одно, чи відішлю тих десять короч чи ні. Коли я їх одержав, то вони були мої, а там, з відки вони прийши, певно не було біди. А прийняти треба було, бо мені їх виразно прислано; не мало би сенсу лишати їх експресови. Тим менше випадало відсилати

гроші кому иньшому як тому, від котрого дістав їх. З тим отже не було вже що робити.

Я старався розірвати мисли тим, що коло мене діяло ся, але дарма; гадки все вертали до десятки. В кінци стискаю п'ястуки і впадаю в гнів. Я би її обидив, відсилаючи гроші; на що отже се робити? Трясу головою і кажу: Ні, гарно дякую! Тепер бачу, до чого се вело — стою знов на улиці. Навіть хоч мав всі причини за собою, я не задержав моєї доброї, теплої квартири; я був гордий, схопився за першим словом, заплатив десять корон в право і в ліво і пішов своєю дорогою.... Я судив себе строго за се, що покинув своє мешканє і знов загнав себе в таке безвихідне положенє.

Впрочім най жовтий як віск чорт все те побере; Яж не просив о гроші, навіть майже не мав їх в руці, але сейчас дав дальше, заплатив цілком чужим людям, котрих в житю більше не побачу. Очевидно, такий чоловік з мене, коли треба плачу все, до послідного сотика. О скілько знаю Иляялі і вона не жалувала, що мені післала гроші; чогож мучу ся тою справою? Се-ж найменша річ, яку вона могла зробити — від часу до часу післати мені десять корон. До того ще бідна дівчина любила мене... Тою гадкою я сам перед собою чванив ся. Без сумніву, вона любила мене, бідна дівчина!...

Була пята. По довгім нервознім зворушеню я знов підупав і наново почув пустий шум в голові. Дивлю ся просто перед себе, з неподвижно відчиненими очима в сторону аптики. Голод розшалів ся і я страшно терпів. Коли

ще так дивлюся в простір, пізнаю перекупку з печивом.

Я задрожав, випрямився і міркую: Так, цілком так, се та сама жінка, за тою самою лавкою, на тім самім місци. Я пару разів свиснув, стрілив пальцями, встав і перейшов на другу сторону. Лиш не робити дурниць! Що маю до чорта журити ся тим, чи се були грішні гроші, чи добрий, норвегський крамарський гріш з конгбергського срібла! Я не хотів бути сьмішний, з пересадної амбіції можна умерти...

... Іду в той бік, дивлюся на жінку і стаю перед нею. Усьміхаюсь, киваю головою як до знаомої і так укладаю мої слова, як би се само собою розуміло ся, що я ще раз мав прийти. „Добрий день!“ кажу. „Певно мене не пізнаєте?“

„Ні“, відповідає поволи і придивляє ся мені.

Я ще більше усьміхаю ся, як би се з її сторони був знаменитий жарт, що мене не пізнає і кажу: „Не пригадуєте собі, що я вам колись дав кілька корон? Тоді я не сказав нічого, о скільки собі пригадую; я звичайно сего не роблю. Коли має ся до діла з чесними людьми, то се злишня річ умовляти ся, і що так скажу о кожду дурницю робити контракти. Ха, ха! се я той, що вам дав тоді так багато грошей!“

„Дійсно, то ви були! Тепер пізнаю вас“.

Я хотів не допустити до того, щоби дякувала за гроші і тому кажу скоро, вишукуючи очима відразу деякі артикули на столі: „Тепер приходжу забрати пампухи“.

Сего вона не розуміє

„Пампухи“, повторяю. „тепер їх возьму собі!“ Кажу і сьмію ся голосно, як би їй від-

разу повинно бути ясно, що хочу їх взяти. При тім беру одну булку і просто в зуби.

Перекупка побачивши се, встає і робить рух, як би хотіла свій товар ратувати; дає мені до пізнання, що не ждала мого повороту аби її обрабувати.

Ні? Дійсно ні? Вона дійсно чудна жінка! Чи їй коли се трафило ся в житю, щоби хтось дав їй сховати купу корон, і не зажадав звороту? Ні — отже бачите! Чи вона думає, що се був крадений гріш? Ну, отже в се вона не вірить; се було добре, справді добре! Се з її сторони дуже гарно, коли вільно мені так сказати, що вона має мене за чесного чоловіка. Ха, ха! Вона справді чудна!

Чому-ж я їй дав гроші? Баба зачала казати ся і кричала голосно.

Я їй вияснив, чому дав гроші, вияснив спокійно і виразно: Се моя привичка так поступати, бо я всіх людей маю за добрих. Завсїгди, коли мені хто давав контракт, повітованє, я казав „ні“, дякую. Бігме, так я робив!

Але жінка все ще не розуміла того.

Я взяв ся на иньший спосіб, говорив остро і випросив собі всякі нісенітницї. Чи їй ніколи не трафило ся таке, що хтось в той спосіб заплатив з гори? питаю. Очевидно маю на гадці грошевитих людей, приміром деяких з конзулів. Ніколи? Ну, щож, я їй на се не пораджу, що для неї така форма товариска цілком нова. За границею се добрий тон і загальний звичай. Вона може ніколи не була за границею? Ні? Отже бачите! То я о тій річи навіть не можу говорити з вами... Кажучи се хапаю за кілька пампхів.

Вона гнівно воркотіла, ані руш не хотіла дати мені щось з того, що мала на столі, навіть видерла мені з руки кусень пампуха і поклала назад на своє місце. Я розсердився, ударив о стіл і загрозив поліцією. Хочу ласкаво обійти ся з нею, кажу; коли би я хотів взяти все, що моє, я би зруйнував цілу її буду, таку страшну масу грошей дав їй тоді. Але я так багато не возьму, хочу мати лиш половину вартости. До того ще вже більше не верну. Най мене Господь від того сохранить, коли вона така...

Нарешті дала мені кілька пампуків по безстыдно високій ціні, пять, шість штук і казала мені забирати ся. Я ще сварив ся з нею, доказував, що обманює мене о корону і своїми кровавими цінами, просто хоче мене виссати. „Знаєте яка кара стоїть за такі лайдацтва? Боже сохрани вас, за се можете дістати ся на ціле житє до вязниці!“ Вона докинула мені ще одну булку і скрегочучи зубами казала мені пропадати.

На се я відійшов.

„Ігі, такої непоправної баби ще ніхто не бачив! Ходжу по торговици, їм пампухи і цілий час говорю голосно о бабі і її безстыдности, повторяю що ми собі обоє наговорили, маю переконанє, що я о много висший від неї. В очах всіх людей їм пампухи і говорю голосно сам до себе.

Пампухи пропадали один за другим; я був ґрунтовно виголоднів. Великий Боже, що він не хотів уступити! Мало що, а я був би зїв послїдну булку, котру рішив задержати для того малого, що грав ся паперчиками. Я не міг забути виразу его лица, коли зірвав

ся був і заляв. Коли той старий плюнув на него, він глянув на моє вікно, щоби бачити, чи і я не сьмію ся. Коби лиш его в загалі знайти! Напружаю всі свої сили, щоби як найскорше зайти на Вогнмандсгаде, мінаю се місце, де подер драму і де лежала ще маса паперу, обходжу поліцая, котрого так здивував моім поступованєм, і нарешті стаю при сходах, де сидів хлопчина.

Его не було тут. Улиця була майже пуста. Зачинало смеркати ся а я не міг хлопця нігде знайти; пішов певно до хати. Я поклав булку обережно на кант коло дверей, запукав сильно і утік. „Він вже знайде її! коли вийде, знайде її!“ Мої очи зайшли слезами з утіхи на гадку, що малий знайде булку.

Вернувши назад на давне місце, я вже не чув голоду. Але солодкі пампухи зачали мене млоїти. В голові шаліли найдикші гадки. Ану, коли би я перетяв линву котрого корабля? А коли би я нагло крикнув „горить“? Іду дальше здовж берега і знаходжу скриню; сідаю на ній, закладаю руки і чую, що в моїй голові що раз більше замішане. Не рухаюся і в загалі не роблю нічого, щоби удержати ся прямо.

Дивлю ся на Сорéгого, корабель з російскою флягою. Звертаю ся до чоловіка що стояв на помості і читаю без ціли і не вижидаючи відповіді: „Відїздите нині вечером, капітане? „Ідемо“, відповів. Говорив по шведски. „Гм. не потребуєте случайно ще одного чоловіка?“ Мені було все одно, чи одержу відмовну відповідь, чи ні; его відповідь була для мене цілком байдужна. Стою, жду і дивлюся на него.

„Ні. Се мусів би бути хлопець“.

„Хлопець! Я стрепенув ся, стягаю неспостережено окуляри і ховаю до кишені; відтак вступаю на місток і виходжу на поміст. „Я ще не їздив“, кажу „але потрафлю зробити все, що скажете. Куди їдете?“

Їдемо з баястом до Леді, з відтам возьмемо уголь до Кадиксу“.

„Добре!“ кажу і напихаю ся чоловікови. „Мені все одно куди їхати. Свою роботу зроблю“. Він стояв хвилю, дивив ся на мене і міркував. „Ти ще не їздив?“ питає.

„Ні“. Але як вам кажу, дайте мені роботу, а я її зроблю. Я привик до всего“. Він ще думав. Тепер вже добре набило ся мені в голову, що мушу поїхати і я бояв ся, щоби мене не прогнали назад на берег. „Отже що думаєте капітане?“ питаю. „Я дійсно потрафлю все зробити. Що кажу! Я був би нужденна креатура, коли би не зробив більше, як мені сказано. Коли треба буде, можу переняти дві сторожи одну по другій. Се мені добре робить, і я вже потрафлю видержати.“

„Добре, спробуємо. Коли не піде, розлучимо ся в Англії“.

„Очевидно“, кажу урадований. І ще раз повторяю, що можемо в Англії розлучити ся, коли не піде . . .

Відтак дав мені роботу.

В фіорді підношу ся, я був мокрий з горячки і втоми, дивлю ся в сторону землі і на сей раз кажу містови, кажу Християнії бувай здорова, де вікна в кожній хаті так ясно сьвітять.

